

De

La definició terminològica

enprimerterme.7
Criteris i Mètodes

La definició terminològica

Direcció de la col·lecció:
Rosa Colomer i Artigas

Coordinació:
F. Xavier Fargas Valero

Redacció d'aquest volum:
Joan Rebagliato Nadal

Edició:
F. Xavier Fargas Valero

Han fet importants observacions i propostes per a l'elaboració d'aquesta obra Jordi Bover, F. Xavier Fargas, Glòria Fontova i Montserrat Serra.

La definició terminològica

Biblioteca de la Universitat de Vic. Dades CIP:

La **Definició** terminològica / TERM CAT, Centre de Terminologia ; [coordinació: F. Xavier Fargas Valero ; redacció: Joan Rebagliato Nadal]

p. ; cm. - (En Primer Terme ; 7. Criteris i Mètodes)

Bibliografia

ISBN 978-84-9766-327-4 (Eumo)

ISBN 978-84-393-8144-0 (TERM CAT)

I. Termcat, Centre de Terminologia II. Fargas Valero, F. Xavier III. Rebagliato Nadal, Joan IV. Col·lecció 1. Terminologia 2. Lexicografia 3. Català - Termes i locucions
804.99-3

Disseny de la coberta: Eumogràfic

Maquetació: Victòria López

Primera edició: novembre de 2009

© TERM CAT, Centre de Terminologia, 2009

© d'aquesta edició:

Eumo Editorial. C. de Perot Rocaguinarda, 3. 08500 Vic

Tel. 93 889 28 18 - Fax 93 889 35 41

www.eumoeditorial.cat - eumoeditorial@eumoeditorial.com

-Eumo és l'editorial de la Universitat de Vic-

TERM CAT, Centre de Terminologia

Diputació, 119. 08015 Barcelona

www.termcat.cat - informacio@termcat.cat

Imprès a Liberdúplex

Dipòsit legal: B-34.840-2009

ISBN Eumo Editorial: 978-84-9766-327-4

ISBN TERM CAT: 978-84-393-8144-0

Queda expressament prohibida, sota les sancions establertes per la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, tant si és feta per reprografia o per tractament informàtic com per qualsevol altre mitjà o procediment. Queda igualment prohibida la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públics.

TAULA DE CONTINGUTS

Introducció	9
1. Què és una definició terminològica?	13
2. Tipus	27
3. Característiques	53
4. Qüestions sintàctiques	141
5. Estil de redacció	161
6. Característiques de la metallengua de definició	187
7. Resum dels trets principals d'una definició terminològica	205
8. Bibliografia	239
9. Índex analític	243
10. Índex general	247

Introducció

L'ésser humà és un animal que defineix. Si aquesta meravella que és la llengua ens permet fer referència a tot el que ens envolta, en la realitat i en l'imaginari, és gràcies a la reducció de totes les entitats a un nombre controlable de categories, és a dir, a la construcció d'unes definicions genèriques que fan possible tractar diverses entitats com si fossin una de sola i denominar-les amb una mateixa paraula. D'aquesta manera, ens podem fer entendre per un altre individu quan li mencionem un espècimen (de portàtil o de mamut) que ell, habitant de la població veïna, no ha vist mai, però del qual pot saber, gràcies al coneixement de l'etiqueta que el denomina i de la definició que el caracteritza, quins són els trets principals.

Com a espècie, definim sense parar des de la prehistòria —almenys, des de l'existència del llenguatge—, perquè, un cop tipificat el món d'aleshores, hem continuat necessitant constantment una definició nova per a cada realitat nova, tant si aquesta realitat ha estat generada per la nostra mateixa cultura com si ha estat importada d'una cultura esdevinguda veïna. I, com a individus, definim des que naixem fins que ens morim, determinats com estem genèticament a simplificar el món en categories per entendre'l. Així, de petits creem definicions per a les paraules que aprenem basant-nos en el context o bé adaptant les explicacions que reclamem als pares; més endavant, creem definicions en tots aquells contextos de l'ensenyament, de la vida laboral, etc. en què aprenem un concepte nou, i, més o menys en aquest punt, un dia ens trobem improvisant definicions certes i entenedores per als nostres fills de paraules que encara no coneixen, igual com nosaltres les havíem demanat un dia als nostres pares —i qui sap si, en alguns casos, es tracta de les mateixes paraules i tot.

Al costat d'aquestes definicions d'ús individual i sovint no explicitades que ens proporcionen l'agradable sensació d'entendre el món, hi ha també les definicions contingudes en els

diccionaris. Els diccionaris, com és sabut (sobretot entre el soferit gremi d'editors), aspiren a ser vàlids per a un grup màximament ampli d'usuaris i no per a un de sol, i això els obliga a complir un seguit de normes que en garanteixin la intel·ligibilitat i l'objectivitat. I és que el requisit indispensable per a tot diccionari és que les seves definicions resultin vàlides per als familiars de l'autor, els amics de l'autor i també les persones interessades que no tinguin cap mena de relació social ni cultural amb l'autor i que ni tan sols se n'hagin plantejat mai l'existència física, més enllà dels noms continguts en els crèdits.

En la llengua general, hi ha sempre un grau important de subjectivitat i ambigüitat present en el significat mateix de cada paraula i en el discurs que resulta de concatenar-les. D'aquí neix, també, la utilització poètica del llenguatge. Per contra, en els reculls terminològics, les unitats ofertes presenten idealment una forma, una estabilitat i uns límits semàntics estrictes, ja que només sobre una sòlida base compartida és possible portar a terme un intercanvi reeixit de coneixement. És per això que, entre tots els tipus de diccionaris possibles, probablement els que requereixen un grau de precisió més elevat en les definicions són els diccionaris terminològics. I justament l'objecte d'aquesta obra són les definicions terminològiques.

Hi ha molts productes terminològics que es difonen sense definicions, amb una fitxa de terme composta per un conjunt de denominacions en llengües diferents i una atribució temàtica. Dintre d'aquest grup de productes, n'hi ha que contenen definicions d'ús intern, no pensades per a ser difoses i que no compleixen, per tant, tots els criteris exigibles a les definicions de consulta, i n'hi ha que en aparença no arriben a tenir en cap moment del procés una definició. I, tanmateix, l'apartat de la definició és bàsic en el treball terminològic, ja que és aquest apartat el que permet identificar amb exactitud el concepte que es vol denominar. Per què? Doncs perquè la terminologia fa correspondre una denominació a cadascun dels conceptes prèviament identificats en un àmbit d'especialitat determinat i, si aquests conceptes no es verbalitzen —és a dir, si no se'n construeix una definició—, pot resultar temerari considerar que estan ben delimitats.

Tanmateix, malgrat el paper nuclear que té en la disciplina, la definició terminològica ha estat relativament poc abordada pels

especialistes, com a mínim amb una certa profunditat i deteniment, més enllà d'una caracterització general. Els motius d'aquest tractament més aviat escàs cal cercar-los, sens dubte, en la proximitat que manté amb la definició lexicogràfica (aquesta sí llargament estudiada) i també en la circumstància, ja comentada, que molts productes terminològics no inclouen definicions en el seu format definitiu de consulta. D'una banda, aquesta proximitat a la definició lexicogràfica provoca que molts dels estudis publicats sobre la definició terminològica s'esforcin sobretot a remarcar els punts que les diferencien, més que no pas a fer-ne una caracterització independent; de l'altra, només els organismes que fan públiques gairebé sempre les definicions dels termes que elaboren han fet recerques sobre aquesta qüestió (és el cas d'un dels estudis més complets consultats, «La définition terminologique», que és un document de treball intern de l'Oficina Quebequesa de la Llengua Francesa).

I és tenint en compte la importància de la definició en el treball terminològic que aquesta obra es proposa d'abordar la definició terminològica de manera independent i amb una certa profunditat, des de la delimitació nocial (capítol 1) i la classificació per tipus (capítol 2), fins a les seves característiques formals i semàntiques (capítol 3), les qüestions sintàctiques que s'han de tenir en compte (capítol 4), l'estil de la redacció (capítol 5) i les característiques de la metallengua de definició (capítol 6). Les qüestions principals abordades al llarg dels diversos capítols es recullen de manera esquemàtica en un apartat final (capítol 7), abans dels apartats reservats a la bibliografia (capítol 8), l'índex analític (capítol 9) i l'índex general desenvolupat (capítol 10).

En general, s'ha procurat subdividir cada capítol perquè el discurs tingués una estructura màximament esquemàtica i també perquè a partir de l'índex general es pogués accedir ràpidament a punts concrets. I és amb aquest mateix objectiu de claredat que s'hi ha afegit l'índex analític i que s'ha procurat exemplificar amb casos reals cadascuna de les qüestions presentades.¹

1. Pràcticament tots els exemples procedeixen de productes elaborats pel TERMCAT, siguin productes acabats o en elaboració. Entre aquests productes, cal destacar especialment com a font de procedència de molts exemples el *Diccionari general de l'esport*, que va ser treballat simultàniament a la redacció d'aquesta obra. Els exemples, però, no pretenen reproduir amb exactitud les entrades tal com es publicaran o han estat publicades.

Finalment, per a facilitar la consulta dels exemples, s'ha optat per marcar en cada cas amb el signe d'una fletxa anteposada (→) quins són els exemples considerats adequats, tant per als casos en què hi ha dues versions d'un mateix exemple (la primera per a mostrar el problema, la segona per a aportar-hi una solució), com per als casos en què se'n dóna únicament una versió. Cal tenir en compte, però, que la bondat dels exemples considerats més adequats fa referència només a l'aspecte abordat en aquell punt, ja que no s'ha validat en tots els casos el conjunt de la definició.

Confiem que la lectura d'aquesta obra pugui resultar útil a tothom que, per un motiu o un altre, tingui interès en la definició terminològica, en la definició lexicogràfica i en qüestions relacionades, com ara el tractament formal de determinats fenòmens sintàctics.

1. Què és una definició terminològica?

En aquest capítol inicial es tipifica de manera bàsica una definició terminològica, a partir de les característiques generals relatives al concepte, la motivació i la funció (punt 1.1), l'estructuració del camp conceptual en què es basa (punt 1.2), les pautes per a establir la divisió entre conceptes pròxims (punt 1.3) i les coincidències i les divergències que manté amb les definicions lexicogràfiques i les definicions enciclopèdiques (punt 1.4).

1.1 Caracterització general

En terminologia, la definició és un enunciat lingüístic que, nocionalment, caracteritza un concepte de manera suficient i necessària per mitjà de l'establiment de relacions d'oposició i proximitat amb els altres conceptes pertanyents al mateix camp conceptual i que, formalment, s'estructura com una única frase, iniciada amb una lletra majúscula i acabada amb un punt final. Com que les característiques formals s'aborden amb deteniment en el punt 3.2, a continuació exposarem únicament la concepció nocional de la definició terminològica.

S'entén que una caracterització és suficient i necessària quan resulta adequada per a la comunitat d'usuaris corresponent, de manera que, al seu parer, no abasta més referents dels que realment pertocquen al concepte definit ni tampoc en deixa fora cap que hi hagi de figurar.

La caracterització exposada correspon bàsicament a la terminologia tradicional. En els darrers anys s'han proposat metodologies alternatives, que afecten sobretot la concepció filosòfica de la

definició terminològica més que no pas pròpiament el resultat. Es pot citar com a exemple l'aproximació sociocognitiva de Temmerman (2000), que situa la comunitat d'usuaris al centre del treball terminològic, fins al punt de sostenir que la base de la terminologia no són uns conceptes de validesa objectiva sinó uns conceptes definits tal com els entenen els usuaris, que anomena *unitats de comprensió*. Aquestes unitats de comprensió (formades per les *entitats*, objectives; les *activitats*, només subjectives, i les *categories híbrides*, de concepció mental i desenvolupament per experiència) són susceptibles d'evolució i no sempre es poden explicar sobre la base d'una taxonomia.

L'objectiu màxim que s'ha de perseguir en la redacció de la definició és que l'enunciat finalment proposat pugui mantenir una relació d'equivalència respecte a la denominació del terme en tots els contextos d'ús de l'àmbit en qüestió, ja que és aquesta relació d'equivalència (evidenciada per la prova de la substitució explicada al punt 3.1.2) el que garanteix l'adequació de la definició al concepte.¹

És interessant remarcar que la relació entre denominació i definició és d'equivalència i no de sinonímia, per tal com la denominació conté òbviament tots els trets del concepte (trets essencials i trets accidentals, a més d'un possible valor denotatiu) i la definició, com ja s'ha comentat, únicament conté els trets suficients i necessaris. Això provoca que, tot i l'equivalència de funcionament, un especialista pugui considerar que hi ha una pèrdua d'informació en la definició respecte a la denominació. Aquesta pèrdua d'informació, però, és negligible sempre que la definició resultant no sobrepassi l'abast del concepte en qüestió i s'estengui també a altres conceptes.

La necessitat de prendre com a referència l'ús que fa d'aquell terme la seva comunitat d'usuaris comporta que, tal com passa en tots els altres apartats del treball terminològic, també en l'apartat de la definició resulti imprescindible la participació

1. Determinats autors (per exemple, de Bessé 1997), restringeixen l'equivalència a les definicions parafràstiques intensives (vegeu el punt 2.1.2a). Cal tenir en compte, però, que la definició parafràstica intensiva és la definició prototípica de la terminologia i que justament en el capítol 2 es proposa de reduir al mínim el recurs als altres tipus de definicions. Per tant, sembla lícit citar l'equivalència com a característica d'una definició terminològica.

d'especialistes de l'àmbit en qüestió durant l'elaboració i, sobretot, en el procés de validació final. I és que només un especialista pot garantir l'adequació real de la definició al concepte.

1.2 Estructuració del camp conceptual

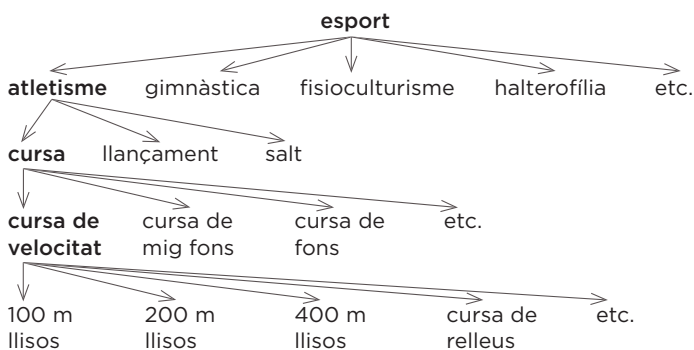
Per a redactar les definicions dels diversos conceptes d'un mateix camp conceptual (anomenat *àrea temàtica* en el treball terminològic quan funciona com a classificador de termes), cal haver elaborat prèviament l'estructura d'aquest camp, ja que, tal com s'ha mencionat, la definició ha de fer patents els lligams existents entre els termes semànticament relacionats.

En general, un camp conceptual s'estructura com un arbre de relacions hiperonímiques (que anomenarem *arbre hiperonímic*), de manera que un grup de termes bàsics inicials es divideixen cadascun en diversos termes que en són tipus o bé parts, els quals al seu torn poden també subdividir-se, i així successivament. Perquè aquest tipus de relació sigui possible, cal que tots els termes pertanyents a un mateix arbre hiperonímic comparteixin la categoria gramatical, ja que un verb, per exemple, no pot ser un tipus d'un nom. (De fet, la categoria gramatical bàsica en terminologia és el nom, que també és la categoria que es presta més a l'establiment de relacions hiperonímiques. Això fa que els arbres hiperonímics generalment s'utilitzin per a reflectir l'estructura dels noms d'un camp conceptual.)

No es tracta, doncs, d'un arbre de camp que estableix quins són els subconjunts nociònals de l'àmbit, sinó d'una jerarquia de termes que els classifica de més generals a més específics. Òbviament, no tots els termes d'un àmbit són susceptibles de ser inclosos en una jerarquia, però sí que és important tenir present quins termes són tipus o parts d'un altre terme o bé quins termes engloben altres termes que depenen d'ells perquè en són tipus o parts.

Un terme que fa de nus d'un o més termes inferiors és anomenat *hiperònim*, i aquests termes inferiors que en depenen s'anomenen *hipònims*; igualment, de tots els elements que comparteixen un mateix nivell i un mateix nus es diu que són *cohipònims* entre ells. Els hiperònims (idealment, l'hiperònim immediat) són els elements que s'utilitzen per a proporcionar la caracterització semàntica bàsica d'un terme en una definició terminològica, funció en què un hiperònim s'anomena *descriptor* del terme definit perquè també té la seva mateixa categoria gramatical (vegeu, sobre la distinció entre definidors i descriptors, el punt 2.1). Tot i això, cal tenir present que no tots els termes poden ser definits a partir del seu hiperònim. (Amb relació als tipus de definicions existents, vegeu el capítol 2.)

És un exemple d'estructura d'un camp conceptual en un arbre hiperonímic el cas següent:

En aquest exemple, *esport* és hiperònim d'*atletisme*, *gimnàstica*, *fisioculturisme* i *halterofília*, els quals són hipònims d'*esport* i cohipònims entre ells. Al seu torn, *atletisme* és hiperònim de *cursa*, *llançament* i *salt*, que són hipònims d'*atletisme* i cohipònims entre ells, i així successivament.

En aquest arbre hiperonímic, els hipònims hereten els trets dels seus hiperònims (de tots, tant dels immediats com dels més allunyats, ja que hereten en primer lloc els trets del seu hiperònim immediat i aquest, al seu torn, acumula als trets propis els trets que ha heretat pel mateix principi del seu hiperònim immediat). L'herència de trets, però, té unes determinades peculiaritats segons quin sigui el tipus de relació entre hiperònim i hipònim:

(1) Quan els hipònims són tipus d'un hiperònim, en principi n'hereten tots els trets.

Tanmateix, a la pràctica pot resultar útil en determinats casos considerar hipònim un terme respecte a un altre terme del qual hereta la major part de trets, però no tots. És a dir, que l'hipònim no solament és una especificació de l'hiperònim sinó que, a més, en divergeix en algun dels trets. Tot i que aquests casos no compleixen de manera absoluta el principi d'herència, poden ser acceptables quan tenen com a única alternativa la redacció de dues definicions quasi idèntiques entre elles però independents. Òbviament, quan es dona una relació així, resulta indispensable recollir en l'hipònim quin és aquell tret que el fa divergir de l'hiperònim.

És un exemple d'hipònim que no hereta tots els trets de l'hiperònim el cas de *molí rus* respecte a *molí*. Així, a partir del terme

→ **molí** *m*

ESPORTS > GIMNÀSTICA Element executat a les anelles, la barra fixa o les paral·leles asimètriques i iniciat en recolzament invertit *amb presa palmar o presa dorsal*, que consisteix a fer una volta sense canvi de recolzament,

es considera que *molí rus* n'és un hipònim, tot i que s'inicia en suspensió dorsal i no en recolzament invertit i que la presa no és palmar ni dorsal sinó cubital:

→ **molí rus** *m*

ESPORTS > GIMNÀSTICA Molí iniciat en suspensió dorsal i amb *presa cubital* en què s'arriba a un recolzament en posició carpada.

L'alternativa de no establir cap mena de relació entre aquests dos termes implicaria repetir molta informació i perdre un nexa que els usuaris probablement consideren existent (tal com demostren les denominacions lligades).

(2) Quan els hipònims són parts d'un hiperònim, n'hereten només els trets generals (material, funció, etc.), però no aquells que són específics d'altres parts.

El principi de l'herència de trets, amb les puntualitzacions fetes, s'ha de tenir molt present en el treball terminològic per a evitar de caure en la redundància en la redacció de les definicions, és a dir, en la repetició en un hipònim de trets que ja han estat atribuïts al seu hiperònim. (Vegeu el punt 3.1.4.)

Al costat d'aquesta estructura arbòria ideal establerta sobre la base de la inclusió, que permet l'elaboració de definicions terminològiques prototípiques (vegeu el capítol 2), hi ha relacions de tipus no inclusiu que també contribueixen a crear l'estructura en xarxa d'un camp conceptual i que, per tant, han de quedar degudament reflectides en les definicions dels termes afectats. Es tracta de relacions del tipus causa-efecte, continent-contingut, etc., que poden abastar una part d'un camp conceptual o bé la totalitat del camp.²

La ubicació d'un concepte en un camp conceptual concret i, dintre aquest camp, en un punt concret de la seva xarxa de relacions, és fonamental per a la consecució d'una bona definició. Concretament, té tres conseqüències clares en la redacció de la definició:

(1) Determina quins són els termes respecte als quals s'ha de singularitzar, ja que només són aquells que pertanyen al seu mateix camp (a diferència del que passa en lexicografia, en què una paraula en una determinada accepció s'oposa a totes les accepcions de totes les altres paraules de la llengua).

(2) Evita haver de fer referències a l'àrea temàtica a l'interior de la definició, ja que la definició constitueix una unitat amb l'àrea temàtica assignada i, doncs, la pressuposa. (Vegeu el punt 3.3.4.)

(3) Fa possible que hi hagi definicions diferents d'un referent únic, segons el punt de vista corresponent al camp conceptual des del qual s'aborda, per als casos de referents pertanyents a diferents camps conceptuals.

2. Per a una ampliació d'aquest tipus de relacions, vegeu Office (2006).

És un exemple de definicions diferents per al mateix referent el cas següent:

→ **bosc** *m*

NEU I ESPORTS D'HIVERN > GEOMORFOLOGIA Terreny molt poblat d'arbres, arbusts i mates.

→ **bosc** *m*

GEOGRAFIA FÍSICA > BIOGEOGRAFIA > ELS ÉSSERS VIUS > COMUNITATS Formació vegetal on predominen els arbres, els quals condicionen un ambient microclimàtic, biològic i edàfic específic.

1.3 Divisió del camp conceptual

Atès que la unitat bàsica de la terminologia, tal com s'ha dit, és el concepte i que la definició és la verbalització d'un concepte, la divisió en conceptes operada en un camp conceptual concret ha de tenir una correspondència exacta en el nombre de definicions i, per tant, en el nombre de termes d'un producte terminològic (idealment, un terme és la conjunció d'una denominació, tot i que n'hi pot haver més, i d'una definició, que ha de ser única). És a dir, en un producte terminològic hi ha d'haver tants termes com conceptes s'hagin establert en el camp conceptual en qüestió.

No és admissible, doncs, que una definició englobi dos conceptes alhora o bé que una nota introdueixi un concepte nou respecte al concepte vehiculat per la definició del mateix terme. Davant un d'aquests casos de dos conceptes inclosos dintre un mateix terme, cal donar entitat de terme al segon concepte (amb una denominació que pot ser coincident amb la del primer terme i amb una definició diferent) o bé suprimir-lo, si és que es considera que no està prou sòlidament establert per a constar com a terme independent.

Com a situacions més habituals en què un terme amaga dos conceptes es poden citar les següents:

- Definicions amb més d'un descriptor o element bàsic de caracterització semàntica (que també poden correspondre,

però, a la incapacitat de reduir a un sol element una acció de tipus complex³) i definicions que contenen una fórmula (o expressió fixada) additiva del tipus «per extensió».

Són exemples de definicions que engloben dos conceptes aquests casos:

(1) Definició amb dos conceptes per un doble definidor:

vasomotor *m*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANGIOLOGIA Agent o nervi que posseeix la capacitat de contracció o dilatació dels vasos.

La solució hauria hagut de ser semblant a aquesta:

→ **vasomotor** *m*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANGIOLOGIA Element consistent en un agent o un nervi que posseeix la capacitat de contracció o dilatació dels vasos.

(2) Definició amb dos conceptes per la inclusió d'una forma additiva:

geometria *f*

TRANSPORT > TRANSPORT PER CARRETERA > BICICLETES. MOTOCICLETES Forma del quadre d'una bicicleta i, per extensió, de tota la bicicleta.

La solució hauria hagut de ser semblant a aquesta:

→ **geometria** *f*

TRANSPORT > TRANSPORT PER CARRETERA > BICICLETES. MOTOCICLETES Forma del quadre d'una bicicleta.

→ **geometria** *f*

TRANSPORT > TRANSPORT PER CARRETERA > BICICLETES. MOTOCICLETES Forma d'una bicicleta.

- Notes encapçalades amb una fórmula additiva del tipus «Per extensió», «Col·loquialment també significa», «També es denomina», etc.

3. També en aquest cas d'acció complexa cal procurar defugir el doble definidor (vegeu el punt 3.2.3.c).

És un exemple de nota que vehicula un segon concepte el cas següent:

falàfel *m*

GASTRONOMIA Pilota de forma aplanada i molt especiada que s'elabora amb pasta de cigrons, típica del Pròxim Orient.

Nota: Per extensió, entrepà que se'n fa, generalment amb pa de pita.

La solució hauria pogut ser aquesta:

→ **falàfel** *m*

GASTRONOMIA Pilota de forma aplanada i molt especiada que s'elabora amb pasta de cigrons, típica del Pròxim Orient.

Nota: El falàfel s'utilitza per a la confecció de l'entrepà falàfel.

→ **falàfel** *m*

GASTRONOMIA Entrepà de falàfel, generalment fet amb pa de pita.

A part d'aquests casos no justificables d'un segon concepte introduït de manera més o menys amagada, hi ha un cas molt particular de segon concepte introduït amb un recurs formal propi de la lexicografia, com és la divisió en accepcions. És el que s'anomena *polisèmia*, consistent a fer correspondre més d'una definició a una única denominació. Aquest recurs, que no és terminològic (com ja s'ha dit, en terminologia cada concepte comporta l'existència d'un terme), únicament es pot justificar per raons d'espai o per una naturalesa més enciclopèdica que no pas terminològica del producte en qüestió.

És un exemple de polisèmia el cas següent, extret d'un diccionari terminològic que conté volgutament un alt nombre d'elements enciclopèdics:

camp d'antenes *m*

TECNOLOGIA DE TELECOMUNICACIÓ **1.** Lloc on hi ha instal·lades diverses antenes. **2.** Instal·lació per a la mesura d'antenes.

La solució terminològica més adequada hauria estat la següent:

→ **camp d'antenes** *m*

TECNOLOGIA DE TELECOMUNICACIÓ Lloc on hi ha instal·lades diverses antenes.

→ **camp d'antenes** *m*

TECNOLOGIA DE TELECOMUNICACIÓ Instal·lació per a la mesura d'antenes.

Per contra, encara que idealment també hi hauria d'haver una única denominació per a cada terme, sí que és possible en terminologia, i fins i tot és habitual, el fenomen de la *sinonímia*, que fa correspondre més d'una denominació a una única definició. Els motius de la sinonímia solen ser l'existència d'escoles diferents en un mateix àmbit o bé la variació geogràfica o de registre, sobretot en els àmbits propers a la llengua general. I és que, encara que tradicionalment hagi estat negada, l'existència de la sinonímia en terminologia sembla irrefutable.

És un exemple de sinonímia el cas següent:

→ **terratrèmol** *m*

sin. compl. **moviment sísmic** *m*

sin. compl. **sisme** *m*

GEOGRAFIA Moviment vibratori de la superfície terrestre, més o menys ràpid, provocat per pertorbacions endògenes.

1.4 Definició terminològica, definició lexicogràfica i definició enciclopèdica⁴

Per a acabar de completar la caracterització de la definició terminològica, sembla adequat confrontar-la amb dos tipus

4. S'han proposat denominacions diferents per a classificacions similars. Així, per exemple, Larivière (1996) parla de definicions conceptuals (asseguren la comprensió del concepte), definicions relacionals (asseguren la comprensió de les relacions amb els altres conceptes del mateix camp) i

diferents de definicions, com són la definició lexicogràfica i la definició enciclopèdica. Es tracta, en tots els casos, de diferències que es dedueixen de les afirmacions anteriors sobre la definició terminològica, però que pot resultar útil d'explicitar per tal com la tasca terminològica, la tasca lexicogràfica i la tasca enciclopèdica presenten sovint els seus productes sota una mateixa forma de diccionaris d'ordenació alfabètica, amb definicions formalment força properes.

Hi ha un primer punt que oposa la definició terminològica i la definició lexicogràfica, d'una banda, i la definició enciclopèdica, de l'altra, que és la caracterització de les unitats únicament amb els trets essencials, pel que fa al primer cas, i amb els trets propis de tot el coneixement humà sobre aquella matèria, pel que fa al segon. Això comporta que la definició terminològica i la definició lexicogràfica se centrin en la delimitació del concepte vehiculat per la denominació i que la definició enciclopèdica, en canvi, prengui aquest concepte com una porta d'accés al coneixement acumulat sobre la matèria a què pertany.

Al seu torn, també entre la definició terminològica i la definició lexicogràfica es poden establir diferències bàsiques. Així, la terminologia és una disciplina onomasiològica (té com a unitat bàsica el concepte), que aborda la seva matèria de treball desproveïda al màxim d'elements connotatius i classificada en àrees temàtiques concretes, i és a partir de cada concepte, considerat en principi universal, que idealment estableix quina és la denominació que hi correspon en cadascuna de les llengües d'estudi; per contra, la lexicografia és una disciplina semasiològica (té com a unitat bàsica la paraula), que aborda la seva matèria de treball lligada sovint a elements connotatius i en gran part sense atribució a cap àrea temàtica, i és a partir de cada paraula d'una llengua concreta que estableix quins són els significats que li corresponen.

definicions funcionals (asseguren la utilització correcta de la denominació); a grans trets correspondrien, respectivament, a les definicions lexicogràfiques, les definicions terminològiques i les definicions enciclopèdiques exposades aquí, amb la particularitat que aquesta autora les considera totes tres igualment vàlides en terminologia.

És un exemple d'una mateixa unitat lingüística definida des d'aquests tres àmbits el cas següent:

(1) Definició lexicogràfica (*Diccionari de la llengua catalana*)⁵:

→ **sida** *f*

Malaltia epidèmica infecciosa causada per un o més virus, que ataca el sistema immunitari.

(2) Definició enciclopèdica (*Gran enciclopèdia catalana*)⁶:

→ **sida** *f*

Malaltia infecciosa, causada per un o més virus, que cursa amb una profunda alteració de la immunitat cel·lular, la qual afavoreix la instauració d'altres infeccions i de malalties de pronòstic clínic greu. L'agent causant és el virus anomenat VIH (Virus d'Immunodeficiència Humana), denominació acceptada internacionalment després de la unificació terminològica del virus LAV (*Lymphadenopathy Associated Virus*) i del virus HTLV-III (*Human T-Cell Lymphotropic Virus*). El VIH és un virus ARN de la família dels retrovirus que conté tres gens principals i altres de secundaris i un enzim [...].

(3) Definició terminològica (*Terminologia de la sida*)⁷:

→ **sida** *f*

Malaltia corresponent a la darrera etapa de la infecció pel VIH, caracteritzada per l'aparició d'infeccions oportunistes o de neoplàsies.

Malgrat la nitidesa de les distincions establertes entre aquests tres tipus de definició, però, a la pràctica sovint no hi ha fronteres clares entre ells, fins al punt que cadascun pot incorporar elements pertanyents en principi a un altre tipus. Els motius són múltiples:

5. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana, 2007. [D'ara endavant, citat com a DIEC2.]

6. *Gran enciclopèdia catalana*. 2a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986-2006. [D'ara endavant, citada com a GEC2.]

7. TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Terminologia de la sida*. Barcelona: Masson: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2005.

(1) Pel que fa als productes terminològics:

- Adopten *principis i recursos de definició extrets de la lexicografia* (fins i tot hi ha autors que consideren que la terminologia no és sinó lexicografia especialitzada).

- Utilitzen cada vegada més, com la lexicografia, *mètodes informàtics*. Això ha portat, en totes dues disciplines, a un estudi de la unitat en qüestió dintre del discurs i a construir definicions basades en corpus, amb les implicacions consegüents de variació també per als termes en la denominació i el concepte. (Vegeu Béjoint 2007 i Cabré 2007.)

- Comencen a construir-se sobre la base de *models teòrics comuns* entre la lexicografia i la terminologia, que volen superar la divisió clàssica entre el mot i el terme. És indubtable que aquesta concepció molt més flexible ha de tenir també repercussió en les definicions.

Per exemple, enfront de la divisió terme-mot, Cabré (2007) defensa en la Teoria comunicativa de la terminologia l'existència només d'unitats lèxiques, que en discurs es convertiren en terminològiques o generals segons que les condicions pragmàtiques activessin o no un significat especialitzat. Per a estudiar els termes, es podria recórrer tant a la lingüística (igual que en lexicografia, doncs), com a les ciències cognitives i les ciències de la comunicació social.

- Segons determinats autors (vegeu de Bessé 1997), les seves definicions estan tan *lligades a la cultura* en què s'inscriuen com les definicions dels productes lexicogràfics. Com a prova d'aquesta no-universalitat de la definició terminològica, es pot citar el cas dels equivalents que no són totals perquè la divisió conceptual operada en una altra llengua no és exactament la mateixa que en la llengua amb què s'ha redactat; això es dóna sobretot en determinades disciplines, com ara el dret.

- Poden incloure *observacions de tipus lingüístic* (que són pròpies de la lexicografia).

- Sovint recullen *trets de naturalesa enciclopèdica*.

(2) Pel que fa als productes lexicogràfics:

- Cada vegada inclouen més *definicions terminològiques*, al costat de les definicions lexicogràfiques que els són pròpies.

(3) Pel que fa als productes enciclopèdics:

- Es presenten amb certa freqüència com a obres híbrides, que inclouen el conjunt de mots d'una llengua, amb les definicions lexicogràfiques i les definicions terminològiques corresponents, i també articles enciclopèdics en els mots considerats clau per a vehicular el coneixement relacionat.

2. Tipus

En el capítol 1 s'han caracteritzat amb un cert deteniment les definicions terminològiques i s'han establert pautes molt generals d'adequació d'una definició terminològica al concepte que vehicula. De les afirmacions que s'hi fan i dels exemples que s'hi aporten, se'n pot deduir que hi ha una estructura prototípica de definició terminològica i que aquesta estructura prototípica és preferible *a priori* a qualsevol altra estructura. Això no vol dir, però, que hi hagi un únic tipus possible de definició, ni tampoc que només un dels tipus possibles pugui ser considerat vàlid. És per això que aquest punt pretén mostrar quins tipus de definicions terminològiques hi ha i quin valor de bondat se'ls ha d'atribuir.

S'ha d'aclarir, d'entrada, que no hi ha una classificació única de definicions terminològiques, ni tampoc una classificació que hagi estat més o menys universalment acceptada. Les divergències, de fet, no es donen només en l'estructuració de l'inventari sinó fins i tot en les peces mateixes de l'inventari, ja que hi ha classificacions força més exhaustives que d'altres. Aquesta situació de divergència és compartida amb la lexicografia, que és la disciplina presa com a model de totes les classificacions terminològiques. En aquest treball, s'ha optat per un model propi de classificació, que vol ser complet i sincrètic, ja que es basa en Office (2006), pres com a model de classificació terminològica, i en Rafel (2005) i Soler (2006), presos com a models de classificació lexicogràfica.

La classificació de definicions terminològiques proposada és la següent:

- Definicions parafràstiques

- Des del punt de vista del procediment utilitzat per a aconseguir l'equivalència sintàctica:*

- Definicions parafràstiques substancials
 - Definicions parafràstiques relacionals

Des del punt de vista del procediment utilitzat per a aconseguir l'equivalència semàntica:

- Definicions parafràstiques intensives
 - Definicions parafràstiques extensives
 - Definicions parafràstiques partitives
 - Definicions parafràstiques antonímiques
 - Definicions parafràstiques morfosemàntiques
- Definicions metalingüístiques
 - Definicions ostensives

Totes les definicions adequadament formulades són semànticament equivalents a la denominació que caracteritzen (una definició té equivalència semàntica quan recull els trets suficients i necessaris per a identificar la denominació en qüestió i únicament aquesta denominació), però, per contra, no totes hi equivalen sintàcticament (una definició té equivalència sintàctica quan pot assumir en un context donat la funció sintàctica desenvolupada per la denominació). Aquesta circumstància determina la divisió principal en tres tipus de la classificació proposada: en primer lloc, les definicions parafràstiques o definicions lingüístiques, que proporcionen una equivalència semàntica i una equivalència sintàctica (punt 2.1); en segon lloc, les definicions metalingüístiques, que proporcionen una equivalència semàntica de tipus lingüístic però no una equivalència sintàctica (punt 2.2); i, en tercer lloc, les definicions ostensives, que proporcionen una equivalència semàntica de tipus no lingüístic (però són considerades definicions terminològiques per un nombre important d'autors) i no proporcionen una equivalència sintàctica (punt 2.3).

A continuació es desenvolupen i s'exemplifiquen cadascun dels tipus de definició considerats.

2.1 Definicions parafràstiques: definidors i descriptors

Les definicions parafràstiques o definicions lingüístiques proporcionen una equivalència semàntica i una equivalència sintàctica respecte a la denominació, de manera que idealment poden substituir-la en un context donat (vegeu, amb relació a la substituïbilitat, el punt 3.1.2).

Cadascuna d'aquestes dues equivalències de les definicions parafràstiques (l'equivalència semàntica i l'equivalència sintàctica) es pot aconseguir per vies diferents, cosa que determina que el procediment utilitzat en cada cas origini, al seu torn, un nou tipus de definició. Cal tenir en compte, a més, que les dues classificacions resultants no són excloents sinó que permeten múltiples combinacions diferents, ja que els dos procediments de consecució d'equivalència semàntica es poden combinar amb uns quants dels cinc procediments identificats per a la consecució de l'equivalència sintàctica.

Abans d'abordar els diversos tipus de definicions, cal fer una remarca amb relació a l'equivalència semàntica i l'equivalència sintàctica. Tot i que no hi ha unanimitat en l'ús, és freqüent en terminologia i en lexicografia anomenar *definidors* tots els mots que componen una definició i reservar *descriptor* per al mot que aporta alhora la caracterització semàntica bàsica d'un definit i l'equivalència sintàctica, per tal com té la mateixa categoria que el definit i fa de nucli de la definició. En aquesta obra, utilitzarem *descriptor* en aquest mateix sentit, però per contra, per raons pràctiques, anomenarem *definidor* no qualsevol element d'una definició sinó aquell que aporta la caracterització semàntica bàsica del definit, amb independència que tingui la mateixa categoria gramatical o no. Per tant, distingim entre el definidor, present tant en les definicions parafràstiques substancials (vegeu el punt 2.1.1.a) com en les definicions parafràstiques relacionals (vegeu el punt 2.1.1.b), i el descriptor, propi només de les definicions parafràstiques substancials.

D'acord amb aquesta concepció, considerem definidors i descriptors els casos següents:

- Definidors que no són descriptors:

→ **militància lingüística** *f*

SOCIOLINGÜÍSTICA Acció de *defensar*, individualment o com a col·lectiu, una utilització més gran d'una llengua determinada en conflicte lingüístic, ja sigui llengua dominant o llengua minoritzada.

S'utilitza un verb (*defensar*) per a caracteritzar semànticament un nom (*militància lingüística*), fet que obliga a introduir una fórmula de conversió sintàctica que doni una categoria gramatical de nom a la definició (*acció de*). La no-coincidència de categoria gramatical entre la denominació i el definidor impedeix parlar de descriptor.

- Definidors que són descriptors:

→ **alcabalatori** *m*

HISTÒRIA *Llibre* que recollia les lleis i les disposicions referents a la manera de repartir i de cobrar les alcabales.

S'utilitza un nom (*llibre*) per a caracteritzar semànticament un nom (*alcabalatori*). En aquesta definició, doncs, *llibre* és un descriptor, ja que un *alcabalatori* és un tipus de *llibre*.

→ **col·lapsar** *v intr*

CONSTRUCCIÓ *Deformar-se*, una estructura, fins a un punt crític, de manera que hi ha perill que se'n produeixi la caiguda total o parcial, com a conseqüència d'un pes excessiu o d'una deformació dels materials que la constitueixen.

S'utilitza un verb (*deformar-se*) per a caracteritzar semànticament un verb (*col·lapsar*). En aquesta definició, doncs, *deformar-se* és un descriptor, ja que *col·lapsar* és una manera de *deformar-se*.

→ **plana al·luvial** *f*

CIÈNCIES DE LA TERRA > GEOLOGIA *Plana* reberta de sediments al·luvials o fluvials, que pot presentar un conjunt de terrasses fluvials esglaonades.

S'utilitza un nom (*plana*) per a caracteritzar semànticament un nom compost sobre aquesta mateix nom (*plana al·luvial*). També en aquesta definició *plana* és un descriptor, ja que una *plana al·luvial* és un tipus de *plana*.

Els punts 2.1.1 i 2.1.2 desglossen a continuació els diversos procediments per a aconseguir cadascuna de les dues equivalències pròpies de les definicions parafràstiques.

2.1.1 Classificació segons el procediment d'equivalència sintàctica

L'equivalència sintàctica de les definicions parafràstiques es pot aconseguir per dues vies diferents, segons que la proporcioni el mateix element que és responsable principal de l'equivalència semàntica (és a dir, que hi hagi un descriptor) o segons que la proporcionin un o uns altres elements (és a dir, que hi hagi un definidor i un o més elements d'equivalència sintàctica). Això permet diferenciar entre les definicions parafràstiques substancials i les definicions parafràstiques relacionals.

a) Definicions parafràstiques substancials

L'element encarregat de proporcionar l'equivalència sintàctica és el mateix element que proporciona l'equivalència semàntica, gràcies al fet de tenir la mateixa categoria gramatical que la denominació. Es tracta d'un definidor especial, doncs, que, tal com ja s'ha dit, és anomenat *descriptor*. El cas prototípic de descriptor és l'hiperònim immediat del definit (és a dir, que un definit *b* pot ser considerat un tipus del descriptor *a*).

Aquest tipus de definició ha de ser considerat preferent en terminologia, si bé en determinades categories gramaticals resulta bastant més aplicable que no pas en d'altres. Així, hauria de ser clarament el procediment majoritari emprat per a la definició de noms i de verbs, i s'hauria de tenir en compte en primer lloc en la definició d'adjectius i adverbis.

El motiu d'aquesta distinció entre categories gramaticals és que els noms i els verbs (i sobretot els noms) permeten en bona part una classificació jerarquitzada de tal manera que els nusos inferiors són tipus, parts o fases dels nusos superiors, mentre que, en adjectius i adverbis, aquesta jerarquia només és possible en comptats casos (per exemple, quan un adjectiu o un adverbi tenen un significat igual a un altre però amb un matís d'intensitat diferent).

En l'exemple del nom *buró*, hi ha una definició encapçalada per un descriptor que és *taula*, el qual alhora proporciona l'equivalència semàntica (un buró és un tipus de taula) i l'equivalència sintàctica (*taula* també és un nom i, per tant, pot funcionar en els mateixos contextos en què s'utilitzi *buró*, un cop fets els canvis gramaticals obvis lligats al gènere):

→ **buró** *m*

FUSTERIA > CONSTRUCCIONS > MOBILIARI BÀSIC DE L'HABITATGE
Taula per a oficina o despatx, normalment proveïda de dos bucs amb calaixos i un calaix entre els dos bucs o, més petita, amb un buc i un calaix.

Igualment, en l'exemple de l'adjectiu *melismàtic -a*, hi ha una definició amb un descriptor que és *ornamentat*, el qual alhora proporciona l'equivalència semàntica (*melismàtic* és una intensificació de *ornamentat*) i l'equivalència sintàctica (*ornamentat* també és un adjectiu).

→ **melismàtic -a** *adj*

MÚSICA Dit de la seqüència o del dibuix melòdic molt ornamentats.

S'ha de tenir en compte que, en aquest cas, el descriptor està precedit d'un element inicial («Dit de la seqüència o del dibuix melòdic») que és una fórmula d'introducció d'elements extrínsecs. (Vegeu, amb relació als elements extrínsecs dels adjectius, el punt 3.2.4.b.)

b) Definicions parafràstiques relacionals

L'element que proporciona l'equivalència sintàctica no coincideix amb l'element o els elements que proporcionen l'equivalència semàntica. L'equivalència sintàctica, doncs, la proporciona un element semànticament buit o quasi buit, la presència del qual s'explica només per la necessitat de donar a la definició una determinada categoria sintàctica que no aporta el definidor. En aquesta mena de definicions s'ha de tenir en compte que, al llarg d'un mateix producte terminològic, és bo que hi hagi una fórmula d'equivalència sintàctica tipus per a cada cas, amb l'objectiu d'evitar-ne la multiplicitat (una fórmula per als noms derivats d'adjectius, una altra per als noms derivats de verbs, etc.).

Aquest tipus de definició, malgrat la seva freqüència, s'ha de considerar d'aplicació complementària en terminologia, ja que s'hi hauria de recórrer només en cas que no sigui possible una definició parafràstica substancial.

Fonamentalment s'aplica a termes amb categoria gramatical d'adjectiu, adverbi i nom. Les característiques particulars de cada categoria permeten distingir entre l'aplicació en adjectius i adverbis, d'una banda, i l'aplicació en noms, de l'altra:

- *Aplicació en adjectius i adverbis*: És necessària en dos casos:

(1) Quan no hi ha un descriptor possible per a l'adjectiu o l'adverbi. És un cas freqüent, perquè en aquestes categories sintàctiques només es pot establir una estructura jeràrquica molt parcial dels conceptes, a diferència del que passa amb els noms i els verbs.

(2) Quan la denominació deriva d'una denominació corresponent a una altra categoria sintàctica i s'opta per recollir com a definició o bé la denominació d'aquest altre terme o bé la seva definició. Els casos prototípics són els d'adjectius derivats de noms i verbs i els d'adverbis derivats d'adjectius.

En tots dos casos, cal un element que efectuï la conversió sintàctica de la definició per igualar-ne la categoria gramatical amb la de la denominació.

Les fórmules més habituals per a aconseguir aquesta equivalència sintàctica són «Que» i «Relatiu a» (o «Relatiu i pertanyent a») per als adjectius, i «D'una manera» per als adverbis. (Per a obtenir més informació sobre la utilització d'aquestes fórmules, vegeu el punt 3.2.3.a.)

En l'exemple següent d'un adjectiu, l'equivalència semàntica i l'equivalència sintàctica no coincideixen en el mateix element: l'equivalència sintàctica la proporciona la fórmula inicial «Relatiu a» i l'equivalència semàntica la proporciona el nom *vegueria* (singular o plural).

→ **veguerial** *adj*

DRET ADMINISTRATIU *Relatiu a* una vegueria o a les vegueries.

És interessant remarcar que, com en molts adjectius, en realitat la definició es redueix a una funció sintàctica d'una categoria gramatical diferent: l'única cosa que diu és que *veguerial* correspon al significat de *vegueria* utilitzat adjectivament.

- *Aplicació en noms*: És necessària (paral·lelament al cas 2 d'adjectius i adverbis) quan la denominació deriva d'una denominació corresponent a una altra categoria gramatical (generalment, un verb o un adjectiu) i s'opta per recollir com a definició la denominació originària o bé la seva definició.

Les fórmules més habituals per a garantir l'equivalència sintàctica són «Acció de», «Acció i efecte de» i «Efecte de» per als noms derivats de verbs, i «Qualitat de» per als noms derivats d'adjectius. (Per a més informació, vegeu el punt 3.2.3.a.)

En l'exemple següent, la definició està encapçalada per un nom (*acció*) que proporciona l'equivalència sintàctica però no, en canvi, l'equivalència semàntica, ja que té un significat molt genèric; qui aporta l'equivalència semàntica és el verb *desconnectar*.

→ **desacoblament** *m*

INFORMÀTICA *Acció* de desconnectar un ordinador portàtil d'una estació d'acoblament.

2.1.2 Classificació segons el procediment d'equivalència semàntica

L'equivalència semàntica de les definicions parafràstiques es pot aconseguir per cinc vies diferents, segons la relació que estableixi la resta de la definició respecte al seu element semànticament principal. Aquesta relació permet diferenciar entre definicions parafràstiques intensives (apartat a), definicions parafràstiques extensives (apartat b), definicions parafràstiques partitives (apartat c), definicions parafràstiques antonímiques (apartat d) i definicions parafràstiques morfosemàntiques (apartat e).

a) *Definicions parafràstiques intensives*

En les definicions parafràstiques intensives (també anomenades *analítiques* o *genèriques*),¹ l'element semànticament principal proporciona la classe a què pertany el definit i la resta de la definició s'estructura com un conjunt de trets que singularitzen el definit de manera suficient respecte als altres components de la seva mateixa classe. És necessari remarcar que la singularització que en fan els trets aportats és suficient i no exhaustiva, ja que, altrament, no hi hauria una definició terminològica sinó una definició enciclopèdica (vegeu el punt 1.4).

L'element encarregat de proporcionar la classe de pertinença és l'hiperònim del terme (anomenat *genus* en aquesta funció) i els trets que el caracteritzen són els trets diferencials (anomenats *differentiae*). El fet que el *genus* sigui un hiperònim del terme comporta que una definició parafràstica intensiva sigui també parafràstica substancial pel que fa a l'equivalència sintàctica (vegeu el punt 2.1.1.a), ja que el *genus* proporciona també l'equivalència sintàctica.

1. Per exemple, definicions parafràstiques analítiques a Gesché (1997) i Coluccia (2002), i definicions parafràstiques genèriques a Larivière (1996).

La definició parafràstica intensiva és la definició terminològica per excel·lència. Resulta especialment apropiada per als noms i els verbs i hauria de ser també assajada de manera preferent en el cas dels adjectius i els adverbis, si bé en aquestes dues últimes categories hi ha pocs casos en què es pugui establir un *genus*.

És un exemple de definició parafràstica intensiva el cas següent:

→ **ànec** *m*

CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA Ocell domèstic de la família dels anàtids, excel·lent nedador, de cos feixuc, potes curtes i bec aplanat.

Com es pot observar, s'ha utilitzat un descriptor («Ocell») que, en tant que *genus*, proporciona la classe del definit (també l'equivalència sintàctica) i s'hi han afegit diversos trets, les *differentiae*, per a completar l'equivalència semàntica:

- (1) família dels anàtids
- (2) excel·lent nedador
- (3) cos feixuc
- (4) potes curtes
- (5) bec aplanat

Si el producte terminològic en qüestió contingués *anàtid* a la nomenclatura, s'hauria pogut utilitzar aquest terme com a *genus* més específic que no pas *ocell*. Igualment, cal tenir en compte que el cos feixuc és característic molt probablement de tots els anàtids, de manera que en aquest mateix cas hipotètic hauria resultat innecessari recollir-ho com a *differentia*. (Això mostra, doncs, la utilitat d'estructurar un camp conceptual de manera que els termes quedin lligats per relacions d'hiperonímia, tal com s'indica al punt 1.2.)

b) Definicions parafràstiques extensives

En les definicions parafràstiques extensives (també anomenades *per contingut*),² l'element semànticament principal pro-

2. Per exemple, definicions parafràstiques per contingut a Gesché (1997).

porciona la classe a què pertany el definit (sovint, de manera molt genèrica) i la resta de la definició s'estructura com una llista d'hipònims immediats del definit, generalment relatius a les parts o les fases que el componen.

En general es considera també un tipus de definició adequat al treball terminològic i, a més, té l'avantatge de permetre explicitar els lligams establerts entre un concepte complex i les seves parts. Tanmateix, una definició així té diversos inconvenients: en realitat no aporta informació sobre el concepte en si (és, per tant, poc transparent), provoca gairebé sempre el fenomen poc desitjat de la circularitat (vegeu el punt 3.1.3) i, tal com es remarca a Office (2006), qualsevol canvi en un dels elements enumerats pot invalidar-la (canvis de denominació, però també canvis de funció).

És preferible, doncs, intentar resoldre aquests conceptes de tipus compositiu o complex amb una definició parafràstica intensiva i recollir l'enumeració de les parts o les fases, que certament és rellevant per a comprendre l'estructura del camp conceptual, en l'apartat de la nota.

Una denominació com ara *cartutx*, el referent de la qual és un objecte descomponible en parts també rellevants des del punt de vista terminològic, es pot definir almenys de dues maneres:

(1) Definició parafràstica extensiva:

cartutx *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > CAÇA Conjunt d'una beina plena, un culot i un pistó.

(2) Definició parafràstica intensiva, completada amb nota:

→ **cartutx** *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > CAÇA Unitat de munició completa.

Nota: El cartutx està format per una beina plena, un culot i un pistó.

És preferible la definició 2, perquè la definició 1 implica no definir l'objecte per ell mateix, caure en el problema de la circularitat en les fitxes de *beina*, *culot* i *pistó* en cas que es defineixin com a parts d'un cartutx i dependre de la validesa de cadascun dels components.

De fet, encara hi ha una tercera possibilitat, que és una definició híbrida que sintetitzi 1 i 2:

(3) Definició híbrida:

cartutx *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > CAÇA Unitat de munició completa, formada per una beina plena, un culot i un pistó.

Aquesta tercera possibilitat permet definir l'objecte per ell mateix però repeteix els problemes de 1 de circularitat i validesa dependent dels components, de manera que també s'hauria de desestimar en favor de 2.

c) Definicions parafràstiques partitives

En les definicions parafràstiques partitives, l'element semànticament principal proporciona l'objecte o l'acció complexos de què el definit és un component, una part o una fase; l'encapçalament de la definició explícita aquesta relació de pertinença, i la resta de la definició caracteritza de manera necessària el component, part o fase en qüestió enfront dels altres components, parts o fases dels mateixos objectes o accions complexos.

Aquesta naturalesa d'element pertanyent a un element més gran fa que la definició parafràstica partitiva sigui pròpia només de determinats noms i difícilment d'una altra categoria gramatical (per al cas possible d'un verb, vegeu el final d'aquest mateix punt).

Tanmateix, per la importància de la relació existent, és una definició del tot aconsellable per a tots els termes que compleixin la característica de poder ser considerats components, parts o fases d'un objecte o una acció complexos.

L'estructura d'una definició parafràstica partitiva hauria de tenir una fórmula de relació partitiva inicial que fos semblant a aquesta:

1	2	3
Component Part Fase Etc.	de x (x =objecte complex, acció complexa)	consistent en a , b , c ... corresponent a a , b , c ...

S'ha de tenir en compte que, per raons de claredat i precisió (vegeu el punt 3.3.7), tots els components, parts o fases d'un mateix objecte o acció han d'estar definits de manera paral·lela, amb referència a uns mateixos trets i explicitant les singularitats de cadascun. Igualment, d'acord amb la solució proposada a les definicions parafràstiques per extensió, sembla adequat recollir en la nota de l'objecte o l'acció complexos les denominacions de totes les parts o fases que els componen, ja que això permet localitzar-les ràpidament dintre el producte terminològic en qüestió.

Tal com es veu en l'exemple següent, en cas que es pugui establir una ordenació numèrica en les parts o fases, és adequat indicar quin número d'ordre els correspon:

→ **atac** *m*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > NATACIÓ Fase primera d'una braçada, corresponent al moviment del braç d'entrar a l'aigua.

Una definició així s'ha de complementar, com ja s'ha indicat, amb una nota apropiada a l'objecte o acció al qual la part o fase pertany:

braçada *f*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > NATACIÓ Cadascun dels moviments cíclics complets d'un braç efectuats dintre i fora de l'aigua en nedar.

→ Nota: Una braçada es compon de les fases d'atac, empena i recuperació.

Finalment, tal com s'ha afirmat, la categoria gramatical prototípica (i quasi única) de les definicions partitives és el nom. Tot i això, la relació partitiva és imaginable en algun altre cas, com ara en un verb que recollís la primera fase d'un verb més general corresponent a una acció complexa. En un cas així, no

es podria agafar sense més com a descriptor el verb de l'acció complexa, sinó que caldria optar per una de les dues possibilitats següents:

(1) Definició parafràstica partitiva paral·lela a les definicions proposades per als noms: El descriptor és un verb situat molt amunt en l'estructura jeràrquica (*fer, executar*), el qual introdueix la informació que el definit és una fase, i s'hi adjunta, per mitjà d'un nexa (*consistent*), la informació específica del definit.

A partir del verb *saltar*, definit així,

saltar *v intr* ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SALTS Llançar-se a la piscina des d'un trampolí o una palanca, un saltador, executant una o més figures en el transcurs del desplaçament per l'aire fins a quedar completament submergit.

Nota: L'acció de saltar es compon de les accions de sortir, volar i entrar,

és un exemple de definició parafràstica partitiva per a un verb el cas següent:

→ **entrar** *v intr* ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SALTS *Executar la fase tercera de l'acció de saltar*, un saltador, consistent a enfonsar-se de cap o de peus a l'aigua procurant d'agitar-la tan poc com sigui possible.

(2) Definició parafràstica intensiva: El descriptor és l'hiperònim més pròxim possible al definit i la seva naturalesa de part d'una acció complexa s'indica al final de la definició, com un afegit.

Seguint l'exemple de *saltar* anterior, la definició parafràstica intensiva amb indicació de la naturalesa de fase al final quedaria així:

→ **entrar** *v intr* ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SALTS Enfonsar-se de cap o de peus a l'aigua, un saltador, procurant d'agitar-la tan poc com sigui possible, *com a fase tercera de l'acció de saltar*.

Com es pot observar en els exemples, la solució 1 té l'inconvenient de fer poc evident l'estructura sintàctica del definit i, per tant, de dificultar l'expressió d'un hipotètic complement fort, ja que aquest complement quedaria molt allunyat del nucli sintàctic de la definició. Per a facilitar la interpretació de la definició a l'usuari, doncs, es pot considerar preferible la solució 2, sobretot en una formulació tradicional que no indiqui per mitjà d'elements gràfics quins són els elements extrínsecs presents en la definició. (Amb relació als elements extrínsecs, vegeu el punt 3.2.4.)

d) Definicions parafràstiques antonímiques

En les definicions parafràstiques antonímiques, l'element semànticament principal és un antònim semàntic del definit (és a dir, no necessàriament de la mateixa categoria gramatical), amb relació al qual la resta de la definició indica una oposició o un cessament. Aquestes dues possibilitats determinen els dos tipus de definicions parafràstiques antonímiques existents:

– *Definicions parafràstiques antonímiques per oposició:* Corresponen al tipus d'antonímia més pur, en què el definit manté una relació d'oposició respecte a l'element semànticament principal de la seva definició.

Contenen les fórmules d'oposició *no* o *sense*, sovint en posició inicial o quasi inicial.

Són exemples de definicions parafràstiques antonímiques per oposició els casos següents:

→ **lleuger** -a *adj*

GASTRONOMIA Dit del menjar que no *carrega* l'estómac.

en obert *loc adj*

INFORMÀTICA > SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ. INFRAESTRUCTURES TECNOLÒGIQUES Dit de la transmissió d'informació que no està *codificada* i a la qual pot accedir qualsevol usuari per mitjà d'un sistema de telecomunicacions.

De fet, la segona definició és híbrida: conté una primera part que correspon a una definició parafràstica antonímica per oposició («que no està codificada») i una segona part que correspon a una definició parafràstica intensiva («a la qual pot accedir qualsevol usuari per mitjà d'un sistema de telecomunicacions»). Probablement aquesta segona part hauria pogut funcionar sola o, almenys, com a nucli de la definició:

en obert *loc adj*

→ INFORMÀTICA > SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ. INFRAESTRUCTURES TECNOLÒGIQUES Dit de la transmissió d'informació a la qual pot accedir qualsevol usuari per mitjà d'un sistema de telecomunicacions, ja que no està codificada.

Les definicions de *lleuger -a* i *en obert* estan encapçalades per una partícula negativa, ja que les frases «Dit del menjar» i «Dit de la transmissió d'informació» s'han de desestimar de la definició pròpiament dita (serveixen únicament per a caracteritzar l'element extrínsec que fa d'antecedent dels adjectius).³

– *Definicions parafràstiques antonímiques per cessació:* Corresponen a un tipus d'antonímia matisat, en què el definit manté una relació de posterioritat respecte a l'element semànticament principal de la seva definició, en tant que acció o estadi successiu.

Estan encapçalades per fórmules de cessació del tipus «Deixar de», «Cessar de».

És un exemple de definició parafràstica antonímica per cessació el cas següent:

descovar-se *v pron*

VETERINÀRIA I RAMADERIA > RAMADERIA Deixar de *covar*, una lloca.

3. Vegeu, amb relació a la qüestió dels elements extrínsecs en els adjectius, el punt 3.2.4b.

extingir-se *v pron*

QUÍMICA Cessar de *cremar*.

Tal com es recull en el punt 5.2 (apartat 1), resulta convenient triar una fórmula d'expressió única per a una mateixa funció, sobretot en un mateix producte. En aquest cas, caldria fixar una fórmula de cessació, la qual, per raons de freqüència de la llengua general, podria molt ben ser «Deixar de».

Com es pot observar, en tots dos casos, però especialment en el primer, és una definició paral·lela a les definicions sinonímiques de la lexicografia (inexistents en terminologia),⁴ en què la definició consisteix en una única paraula. La diferència és que en les definicions parafràstiques antonímiques el definidor va acompanyat d'una fórmula d'oposició o cessació. Ara bé, en el cas de les definicions sinonímiques hi ha, o hi hauria d'haver, un mot (el cap de la sèrie sinonímica) que conté una definició parafràstica adequada a tots els seus sinònims; aquí, en canvi, hi ha l'inconvenient greu que estrictament no hi ha enlloc una definició parafràstica adequada i és l'usuari qui ha de construir-se el concepte, ja que es caracteritza un concepte no per allò que és sinó per allò que no és.

És per això que cal restringir aquest tipus de definicions als conceptes que contenen una negació intrínseca, és a dir, que realment s'entenen només com un concepte simètric del concepte positiu. Això implica no fer sistemàticament una definició antonímica per a totes les denominacions que continguin un morfema negatiu, igual com s'ha d'evitar de fer sistemàticament una definició morfosemàntica en tots els casos en què seria possible (vegeu, a continuació, el punt 2.1.2.e).

D'altra banda, en els casos en què la negació és intrínseca al concepte, cal distingir encara entre els termes amb una categoria gramatical que podríem anomenar *exògena* i els

4. El fet que la base del treball terminològic sigui el concepte fa que, en cas de sinonímia (en terminologia tradicional, considerada poc recomanable), les diverses denominacions es recullin en el mateix camp de la mateixa fitxa com a corresponents a un únic concepte. Per tant, en terminologia no hi ha mai una definició per sinonímia.

termes amb una categoria gramatical que podríem anomenar *endògena*:

- *Termes amb una categoria gramatical exògena*: Són els termes que tenen un significat de modificació respecte a un altre terme, el qual complementen semànticament.

Generalment aquests termes reben definicions sense descriptor, de manera que la partícula de negació o cessació pot encapçalar la definició pròpiament dita.

Són els adjectius i els adverbis.

- *Termes amb una categoria gramatical endògena*: Són els termes que tenen un significat ple, corresponent a un objecte o una acció.

Generalment aquests termes reben definicions amb descriptor, de manera que la partícula de negació o cessació no hauria d'encapçalar la definició.

Són els verbs i els noms.

e) *Definicions parafràstiques morfosemàntiques*

En les definicions parafràstiques morfosemàntiques, l'element semànticament principal i, opcionalment, també altres elements de la definició, estableix una relació derivativa respecte al definit. Hi ha, d'alguna manera, un fenomen d'atracció lèxica (vegeu el punt 6.2.2) que porta a explicar el significat del definit per mitjà de l'explicació del significat dels seus components morfològics. Més que una definició pròpiament dita, per tant, el que es fa és glossar la denominació.

En general, només es recorre a una definició d'aquest tipus en cas de denominacions que contenen morfemes derivatius o compostius o que són sintagmes, ja que permeten parafrasejar-ne els components. Així, són casos prototípics de definicions parafràstiques morfosemàntiques les definicions parafràstiques relacionals (vegeu el punt 2.1.1.b) en què l'element inicial de conversió sintàctica té una correspondència morfològica amb la denominació («Qualitat de» per *-itat*, «Acció de» per *-ció*, etc.).

Són exemples de definicions parafràstiques morfosemàntiques els casos següents:

(1) Amb una denominació complexa consistent en un sintagma:

residu no especial *m*

CIÈNCIES DE LA VIDA > MEDI AMBIENT > GESTIÓ AMBIENTAL
Residu que no es classifica com a *especial* o com a inert.

(2) Amb una denominació complexa derivada:

clandestinitat *f*

POLÍTICA > POLÍTICA INTERIOR Qualitat de *clandestí*.

incolor -a *adj*

CIÈNCIES DE LA TERRA > MINERALOGIA > GEMMOLOGIA Dit del cristall i del mineral que no té *color*.

incurabilitat *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT Estat d'un pacient que no pot *curar-se* de la malaltia que pateix.

Aquests són els casos que podríem anomenar *purs*, però, al seu costat, també hi ha determinades definicions que podríem considerar definicions parafràstiques morfosemàntiques *impures*, perquè no hi ha una relació morfològica entre la denominació i l'element semàntic principal, però sí entre la denominació i un element ocult relacionat amb aquest element semàntic principal. Es tracta dels casos següents:

- La definició recorre a un sinònim de la denominació, per evitar fer-hi referència de manera directa. (En aquest cas, la denominació està formada per elements de la mateixa llengua.)
- La definició recorre a una traducció de la denominació. (En aquest cas, la denominació està formada per elements d'una altra llengua, sovint una llengua clàssica.)

Són exemples de definicions parafràstiques morfosemàntiques de tipus impur els casos següents:

(1) Amb una denominació formada per elements de la mateixa llengua:

indiscernible *adj*

FILOSOFIA Dit d'allò que no pot *diferenciar-se*.

(2) Amb una denominació formada per elements d'una altra llengua:

amorf -a *adj*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA Sense *forma* determinada.

abintestat -ada *adj*

DRET. ADMINISTRACIÓ PÚBLICA Dit de la persona que no *ha fet testament*.

S'ha de tenir present que una definició morfosemàntica, pura o impura, en principi és inútil perquè no aporta cap informació que no sigui deduïble de la denominació mateixa. En conseqüència, s'hauria de defugir en totes les categories gramaticals, tot i que de vegades pot resultar inevitable. Entre els casos sovint inevitables es poden destacar, sobretot, els següents:

- (1) Termes amb categories gramaticals exògenes (adjectius i adverbis) i amb significats molt generals, en què resulta impossible afegir-hi informació.
- (2) Termes amb una denominació procedent d'una altra llengua, en què ja no és tan clar parlar de deductibilitat.

2.2 Definicions metalingüístiques

Les definicions metalingüístiques proporcionen una equivalència semàntica respecte a la denominació però no una equivalència sintàctica, de manera que no és possible inserir-les en substitució del definit en un context donat.

Tenint en compte que en principi una definició hauria de proporcionar a l'usuari els elements necessaris per a interpretar una denominació en un context de consulta i per a utilitzar-la en un context de creació pròpia, la definició metalingüística s'ha de restringir forçosament als casos inevitables, com són conjuncions, preposicions, interjeccions, determinats adverbis i determinades locucions llatines.⁵ I és que en cap d'aquests casos no és possible ni trobar un hiperònim ni tampoc utilitzar una fórmula que aporti l'equivalència sintàctica a la definició.

A diferència del que succeeix en lexicografia, aquestes categories gramaticals són molt poc freqüents en terminologia (sobretot, les conjuncions i les preposicions). Per tant, la definició metalingüística hauria de ser l'excepció en un treball terminològic.

Són exemples de definicions metalingüístiques adequades els casos següents:

(1) Amb una categoria gramatical d'interjecció

→ **va de bo!** *interj*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > PILOTA > PILOTA VALENCIANA
Expressió amb què el servidor indica que es disposa a fer el servei.

(2) Amb una locució llatina

→ **actio popularis** *loc llat*

DRET INTERNACIONAL Locució llatina que fa referència a una reclamació que pot ser exigida per qualsevol membre de la comunitat internacional.

De les afirmacions anteriors se'n dedueix que un nom, un verb i un adjectiu no haurien de tenir mai una definició metalingüística. I, tanmateix, de vegades es troben definicions

5. Es tracta de les locucions llatines que no tenen una utilització lliure en el context sinó que sempre van acompanyades d'expressions del tipus «el principi», «la regla» o «el criteri», amb independència que en llatí tinguin una estructura nominal, adverbial o oracional. Per a les altres (per exemple, *a priori*, *ex novo*), s'ha d'estudiar la possibilitat d'una definició parafràstica.

d'aquesta mena en les categories mencionades. Es tracta, en tots els casos, de definicions terminològiques inadequades, que solen seguir una estructura del tipus:

1	2	3	4
Terme Denominació Nom Adjectiu Verb Etc.	(popular) (col·loquial) (científic) etc.	donat a que expressa que s'utilitza per a	a [concepte pròpiament dit]

Una estructura amb una fórmula inicial com la 1-3 no aporta cap informació rellevant, dificulta la interpretació de la definició i, a més, impossibilita l'equivalència sintàctica. No es pot considerar adequada, doncs.

Són exemples de definicions metalingüístiques inadequades els casos següents:

Casos 1 i 2:

àguila *f*

CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA *Nom donat* a diversos ocells rapinyaires del gènere *Aquila* i a d'altres ocells de la família dels accipítrids i de la dels pandiònids, semblants per la grandària, la potència del vol i l'agudesa visual.

sindicat d'iniciativa *m*

LLEURE > TURISME *Nom genèric donat* a diverses societats locals o comarcals creades per a estimular el turisme.

Probablement, en aquests dos casos es vol remarcar que la denominació engloba objectes diferents. Tanmateix, això és del tot innecessari: la definició terminològica prototípica classifica els objectes per classes, de manera que el descriptor ha de ser entès sempre com un genèric. Quan sembli necessari remarcar la idea de pluralitat, s'han d'utilitzar procediments terminològicament adequats, com ara els següents:

→ **àguila** *f*

CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA Ocell rapinyaire del gènere *Aquila*, de la família dels accipítrids o de la família dels pandiònids, que destaca per la grandària, la potència del vol i l'agudesa visual.

→ **sindicat d'iniciativa** *m*

LLEURE > TURISME Societat local o comarcal de característiques diverses creada per a estimular el turisme.

Cas 3:

frigidesa *f*

PSICOLOGIA > PSICOLOGIA PROFUNDA. PSICOLOGIA SEXUAL *Denominació popular de l'anorgàsmia.*

No es tracta pròpiament d'una definició, sinó només de la introducció d'un sinònim. Si es creu pertinent recollir *frigidesa*, doncs, hauria calgut fer-ne un sinònim de *anorgàsmia* (probablement sinònim complementari, d'acord amb el caràcter popular) i recollir aquesta informació de registre en una nota.

Evidentment, això no impossibilita la utilització com a descriptor de denominacions del tipus *nom*, *adjectiu*, etc., sempre que corresponguin a un hiperònim del definit i no a una caracterització gramatical.

És un exemple d'*adjectiu* ben utilitzat com a descriptor el cas següent:

→ **epítet** *m*

LINGÜÍSTICA *Adjectiu qualificatiu* que subratlla un tret inherent d'un nom sense afegir-hi cap contingut significatiu essencial.

2.3 Definicions ostensives

Les definicions ostensives proporcionen una equivalència semàntica no lingüística respecte a la denominació (i, per tant, no proporcionen una equivalència sintàctica), amb la intenció

de permetre a l'usuari identificar visualment l'objecte. Els mitjans en què es basa per aconseguir aquesta identificació són la imatge animada, la fotografia, el dibuix o l'esquema.

De totes les categories gramaticals, potser només els noms i els verbs —i sobretot determinats noms, en general els que tenen un referent físic— es presten a aquest tipus de definició, ja que resulta molt complicat il·lustrar una qualitat, per exemple.

L'usuari, d'altra banda, sobretot a la vista d'una fotografia o una imatge real animada però també a la vista d'un esquema o un dibuix, no pot estar segur de quins trets són essencials i quins trets són accidentals, és a dir, quins canvis pot experimentar un objecte sense deixar de rebre aquella denominació.

Ara bé, hi ha almenys dos casos en què una definició ostensiva pot resultar molt útil per a l'usuari:

- Per als conceptes que requereixen definicions molt prolixes, carregades de termes exclusius d'aquell àmbit (per exemple, els que expressen estructures geomètriques complexes o seqüències de moviments). En aquest cas, la definició ostensiva facilita la comprensió del terme.

- Per als conceptes que donen lloc a un conjunt de definicions partitives, és a dir, per a aquells termes que designen un tot del qual un conjunt de termes són parts o fases. En aquest cas, la definició ostensiva permet accedir de manera ràpida i visual a aquest conjunt de termes relacionats.

Quan es donen aquestes circumstàncies o circumstàncies similars, doncs, és bo valorar la possibilitat d'introduir una definició ostensiva en el producte terminològic, probablement més com a il·lustració d'una definició parafràstica que no pas com a definició única.

Finalment, en cas d'utilitzar una definició d'aquesta mena, és preferible recórrer a un dibuix o un esquema abans que recórrer a una fotografia perquè, tal com ja s'ha insinuat, l'esquema i el dibuix comporten, enfront de la fotografia, una certa essencialització del concepte, pel desproveïment de trets innecessaris o no generals a tots els objectes afectats.

Són exemples de definicions ostensives els casos següents, proposats com a complements d'una definició parafràstica intensiva (que dona informació precisa sobre l'hiperònim, termes relacionats, el context, etc., no necessàriament deduïble de la definició ostensiva):

(1) Per a il·lustrar una definició prolixa:

salchow *m*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > PATINATGE SOBRE GEL > PATINATGE ARTÍSTIC | ESPORTS > PATINATGE SOBRE RODES > PATINATGE ARTÍSTIC Salt en què el patinador, desplaçant-se d'esquena amb el fil interior del patí de la cama endarrerida, efectua una volta completa a l'aire seguint el sentit del seu desplaçament, reprèn el contacte amb la pista de patinatge amb el patí de la cama contrària a la del desplaçament inicial i continua desplaçant-se d'esquena, amb el fil exterior del patí d'aquesta cama.

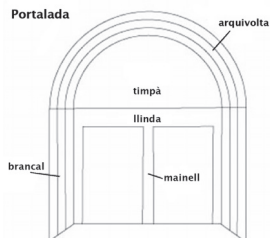

(Esquema extret de *Blagnac Patinage sur Glace: Technique* [en línia]. Blagnac: Blagnac Patinage sur Glace, 2006. <http://www.blagnac-patinage-sur-glace.fr/rubriques/Cote_patinage/Technique.htm> [Consulta: 20 octubre 2007])

(2) Per a il·lustrar la definició d'un tot i les seves parts:

portalada *f*

CONSTRUCCIÓ > ARQUITECTURA Portal gran d'una església.

(Imatge extreta de CABESTANY i FORT, Joan-F.; MATAS i BLANXART, M. Teresa. *Diccionari d'arquitectura romànica catalana*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2006.

3. Característiques

Aquest capítol està concebut com un aprofundiment del capítol 1, que establia les característiques bàsiques de la definició terminològica i la situava respecte a altres tipus de definicions lingüístiques. A efectes de claredat, s'ha dividit la informació en tres grans blocs, que aborden, respectivament, els principis bàsics que han de complir les definicions terminològiques (punt 3.1), les característiques de naturalesa formal que s'han de tenir en compte en elaborar-les (punt 3.2) i les característiques de naturalesa semàntica (punt 3.3).

3.1 Principis bàsics

Com a principis bàsics que han de complir les definicions terminològiques, en aquest apartat es recullen la no-utilització en la definició de la mateixa denominació que es defineix (punt 3.1.1); l'equivalència semàntica i sintàctica respecte a la denominació, que es demostra amb la prova de la substitució (punt 3.1.2); l'evitació dels dos defectes més freqüents en què poden caure les definicions terminològiques relacionades, que són la circularitat (punt 3.1.3) i la redundància (punt 3.1.4), i, finalment, la unitat semàntica i formal d'una definició terminològica (punt 3.1.5).

3.1.1 No-utilització de la denominació en la definició

En la definició terminològica (i també en la definició lexicogràfica), la primera norma bàsica consisteix a no utilitzar mai la mateixa denominació o el mot que s'estan definint (és a dir, a evitar l'autoreferència), ja que, si s'utilitzessin, la definició perdria tota capacitat informativa. En efecte, davant d'una definició així,

l'usuari que volgués saber el significat d'una denominació tornaria a ensopegar amb aquesta mateixa denominació desconeguda en la definició, i no tindria manera de trencar aquest cercle. Es trobaria, doncs, davant del cas més evident de circularitat (vegeu el punt 3.1.3), com quedaria de manifest amb l'aplicació de la prova de la substitució (vegeu el punt 3.1.2), que continuaria donant una definició que contindria la denominació si substituïssim la denominació en qüestió per la seva definició.

És un exemple (no real) d'utilització de la denominació definida en la definició el cas següent:

arreis *m pl*

ESPORTS > PENTATLÓ MODERN Conjunt de corretges, brida i muntura que es posa a un cavall per muntar-lo amb *arreis*.

La prova de la substitució, consistent a substituir, en una definició, una denominació per la seva pròpia definició (vegeu el punt 3.1.2), posa de manifest l'inconvenient d'una definició així:

arreis *m pl*

ESPORTS > PENTATLÓ MODERN Conjunt de corretges, brida i muntura que es posa a un cavall per muntar-lo amb [un] <Conjunt de corretges, brida i muntura que es posa a un cavall per muntar-lo amb *arreis*>.

Tal com s'ha remarcat, però, aquesta prohibició no es deu a motius estilístics sinó a motius informatius, i aquesta circumstància té una repercussió important en la tasca terminològica: si el motiu fos estilístic, no es podria utilitzar ni la denominació del mateix terme ni tampoc les denominacions homògrafes corresponents a altres termes, perquè el problema de repetició seria el mateix; en canvi, com que la raó és evitar caure en la circularitat, hi ha dos casos en què sí que es pot utilitzar en la definició una denominació coincident amb la denominació definida. Es tracta dels casos següents:

- Utilització en la definició d'un homònim del definit, és a dir d'un terme diferent (ja que el concepte és diferent) que té una denominació coincident amb el definit.

És un exemple de definició que recull un homònim del definit el cas següent:

→ **neutròfil** *m*

BIOLOGIA CEL·LULAR Granulòcit amb grànuls citoplasmàtics *neutròfils*.

El terme *neutròfil* de la definició apunta al terme següent:

neutròfil -a *adj*

BIOLOGIA CEL·LULAR Dit de la cèl·lula o del component cel·lular que té afinitat i es tenyeix amb colorants neutres.

Per tant, si hi apliquem la prova de la substitució, tenim una definició de *neutròfil* *m* perfectament comprensible:

neutròfil *m*

BIOLOGIA CEL·LULAR Granulòcit amb grànuls citoplasmàtics <que tenen afinitat i es tenyeixen amb colorants neutres>.

- Utilització de la mateixa base d'una denominació complexa sintagmàtica com a descriptor. Sempre que sigui possible, és del tot aconsellable que la definició d'un terme amb una denominació sintagmàtica tingui com a descriptor la base d'aquesta denominació. (Amb relació als límits d'aquesta pràctica, vegeu el punt 3.3.6.)

És un exemple de definició que recull la base del definit el cas següent:

→ **relé tèrmic** *m*

ELECTRÒNICA > ELECTROTÈCNIA > APARELLATGE ELÈCTRIC
Relé que consta d'una làmina bimetàl·lica que, en ser escalfada per una resistència elèctrica, es deforma i tanca el circuit o l'obre, mitjançant un contacte.

3.1.2 Equivalència i prova de la substitució

Tal com s'ha comentat en el capítol 2, la definició terminològica ideal (és a dir, una definició parafràstica, preferentment substancial i intensiva) presenta una equivalència semàntica i una equivalència sintàctica perfectes respecte a la denominació definida. Això fa possible que la definició ideal funcioni com una alternativa adequada a la denominació en tots o quasi tots els contextos en què aquesta denominació apareix o pot aparèixer, sempre que en elaborar-la s'hagin evitat els principals defectes de construcció.

Aquesta idea de la capacitat substitutòria d'una definició, presa de la lexicografia, dóna lloc al que s'ha anomenat *prova de la substitució*, segons la qual una definició (lexicogràfica a l'origen, però terminològica en aquest cas) està ben construïda quan pot substituir la denominació en un context determinat sense que se'n ressentin ni el significat ni la sintaxi del context. Com que aquesta prova exigeix que la definició sigui alhora un equivalent semàntic i un equivalent sintàctic, resulta adequada en general per a mesurar la bondat de qualsevol definició parafràstica, però no per a avaluar les definicions metalingüístiques i les definicions ostensives, ja que, tal com s'ha exposat, aquesta mena de definicions no proporcionen una equivalència sintàctica.

Així, a partir del terme

alta costura f

INDÚSTRIA > INDÚSTRIA TÈXIL Art de dissenyar i confeccionar peces de roba de gran qualitat i exclusives per a cada client.

i del context

«La botiga de roba Santa Eulalia presenta [...] una col·lecció de 25 vestits representatius com a homenatge a l'*alta costura* femenina entre 1926 i 1999.» (extret de *Barcelona Canal Cultura* [en línia]. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009. <<http://www.bcn.es/cultura/>> [Consulta: 20 octubre 2007]),

la prova de la substitució ens dóna el resultat següent (un cop situada la forma *femenina* en una posició adequada dintre la definició):

«La botiga de roba Santa Eulalia presenta [...] una col·lecció de 25 vestits representatius com a homenatge a *l'art de dissenyar i confeccionar peces de roba femenina de gran qualitat i exclusives per a cada client* entre 1926 i 1999.»

L'aplicació de la prova de la substitució pot tenir una utilitat notable en terminologia, i encara més quan es comencen a redactar definicions, perquè permet avaluar els punts següents: la precisió de l'hiperònim, la funcionalitat de la fórmula d'equivalència sintàctica (vegeu el punt 2.1.1.b), l'adequació dels elements extrínsecs (és a dir, el subjecte i els complements d'un verb, l'antecedent d'un adjectiu i el verb complementat per un adverbi, en tots els casos en cas d'estar expressats) i la pertinència dels trets diferencials (de tots els trets intuïtivament associats al concepte, cal considerar que només pertanyen al nucli i, doncs, han de ser recollits per la definició aquells trets que mai o gairebé mai no són presents en els contextos d'usos reals).

Tot i això, s'ha de tenir present que determinats elements impedeixen a una definició superar la prova de la substitució si no és que s'hi efectuen les modificacions d'adaptació necessàries. El cas més clar és el dels elements extrínsecs (vegeu el punt 3.2.4), que es recullen per a ajustar els arguments o antecedents de la definició als arguments o antecedents del definit, sigui per qüestions semàntiques (la definició permet més complements que el definit i, doncs, cal restringir-los), sigui per qüestions sintàctiques (la definició presenta una estructura sintàctica diferent del definit i convé, per tant, evidenciar aquesta diferència). A més dels elements extrínsecs, però, en la prova de la substitució també es poden haver de fer correccions sobre determinades fórmules d'equivalència sintàctica («Relatiu o pertanyent a», «Qualitat de», etc.), fórmules de relació participativa («Part de», «Fase x de»), fórmules de pluralitat de referents («Cadascun de», etc.) i definicions senceres d'adjectius, segons que complementin un nom o un verb atributiu o predicatiu. (Amb relació a la validesa de totes les fórmules mencionades, vegeu el punt 3.2.3.)

En terminologia, els casos més habituals d'element extrínsec són un subjecte separat entre comes (en la definició d'un verb), un complement directe o un complement de règim verbal sense marca (en la definició d'un verb) i un antecedent introduït per fórmules del tipus «Dit de» (en la definició d'un adjectiu) o «Manera de» (en la definició d'un adverbí).

Tal com ja s'ha anunciat, els elements extrínsecs no caracteritzen semànticament el definit, sinó que serveixen per a donar informació sobre els seus arguments i antecedents habituals en els contextos reals quan aquesta informació no es pot extreure de la definició. Per tant, en fer una prova de la substitució, cal desestimar aquests elements extrínsecs i agafar només com a paràfrasi definidora la resta de la definició. (Vegeu, amb relació als elements extrínsecs, el punt 3.2.4, on s'analitzen amb més deteniment.)

Així, a partir del terme

dissimilar-se *v pron*

LINGÜÍSTICA Esdevenir, un so, dissemblant a un altre so.

i del context

«És per això que els grups de dues laterals no se simplifiquen ni dissimilen (*mil lones* és diferent de *mil ones*).»
[extret de PALMADA, Blanca. *La fonologia del català i els principis actius*. Universitat Autònoma de Barcelona, 1991. Tesi doctoral],

la prova de la substitució no dóna aquest resultat

«És per això que els grups de dues laterals no se simplifiquen ni ESDEVENEN, UN SO, DISSEMBLANTS (*mil lones* és diferent de *mil ones*).»,

sinó aquest altre, sense l'element extrínsec subjecte:

«És per això que els grups de dues laterals no se simplifiquen ni ESDEVENEN DISSEMBLANTS (*mil lones* és diferent de *mil ones*).»

3.1.3 El problema de la circularitat

Per a aconseguir dotar una definició terminològica d'una capacitat de substitució adequada, és essencial evitar la circularitat. Es pot considerar que la utilització de la denominació definida en la seva mateixa definició (vegeu el punt 3.1.1) correspon a un grau bàsic de circularitat, però es tracta d'una transgressió tan elemental que, generalment, s'entén que la circularitat afecta termes diferents. Així, es pot anunciar el defecte de circularitat de la manera següent: hi ha circularitat quan una denominació *a* conté una referència a una denominació *b* la definició de la qual conté al seu torn la denominació *a*. Aquesta prohibició, idealment, no solament val per a les denominacions *a* i *b*, sinó que també s'aplica a qualsevol cadena de definicions de les denominacions *a*, *b*, *c*... al final de la qual hi tornés a haver un retorn a la denominació *a*. Dit d'una altra manera, no podem definir *a* en funció de *b* i definir *b* (o un *c* o un *d*, etc. que estiguin definits a partir de *b*) en funció de *a*.

Si es prohibeix la circularitat entre definicions no és per a poder superar la prova de la substitució, ja que aquesta prova és una mesura d'avaluació d'una definició i no un requisit *per se*, sinó per a fer possible la comprensió del concepte a l'usuari. Perquè, en un conjunt de definicions circulars, un usuari que no conegués prèviament cap dels conceptes implicats aniria de definició en definició sense trobar mai un element definit independentment que li permetés fer-lo servir com a base per desxifrar aquest cercle de conceptes relacionats.¹

1. És bo tenir present que en lexicografia es reconeix actualment la necessitat d'un conjunt de paraules bàsiques en què es permeti la circularitat, a partir de les quals es podria definir tot el lèxic d'una llengua de manera no circular (vegeu el capítol 6), perquè resulta impossible evitar per complet la circularitat definint com es defineix la llengua amb la mateixa llengua. Tanmateix, en terminologia no es defineixen totes les paraules d'una llengua sinó únicament els conceptes d'un camp conceptual, de manera que sí que hauria de ser possible l'elaboració de productes terminològics lliures de circularitat.

Per exemple, en la parella *zona clara* - *zona fosca*, l'usuari no pot determinar la ubicació exacta de cadascuna d'aquestes dues parts del centre germinal, perquè estan definides l'una en funció de l'altra:

zona clara *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA > SISTEMA IMMUNITARI Part del centre germinal adjacent a la *zona fosca* que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centròcits i una xarxa de cèl·lules dendrítiques fol·liculars.

zona fosca *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA > SISTEMA IMMUNITARI Part del centre germinal adjacent a la *zona clara* que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centroblasts i poques cèl·lules dendrítiques fol·liculars.

L'aplicació de la prova de la substitució, canviant *zona fosca* en la definició de *zona clara* per la seva paràfrasi definidora, ho posa de manifest:

zona clara *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA > SISTEMA IMMUNITARI Part del centre germinal adjacent a la *part del centre germinal adjacent a la **zona clara*** que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centroblasts i poques cèl·lules dendrítiques fol·liculars que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centròcits i una xarxa de cèl·lules dendrítiques fol·liculars.

En resulta, doncs, que la zona clara és adjacent a una part del centre germinal que és adjacent a ella mateixa, fet que no orienta gens l'usuari.

Per a no caure en la circularitat, per tant, és important tenir en compte que, donades una sèrie de denominacions lligades semànticament entre elles, n'hi ha d'haver almenys una que estigui definida amb independència de les altres.

Aquest problema estructural és relativament freqüent en casos d'ubicacions relacionades (com l'esmentat en l'exemple anterior), en casos de grups o accions i els corresponents individus o fases (no podem definir un grup dient que és un conjunt d'individus i un individu dient que és un membre d'aquell grup) i

també en casos de pràctiques i instruments (no podem definir una pràctica dient que s'efectua amb un instrument determinat i definir l'instrument dient que s'utilitza en aquella pràctica).

Els casos de circularitat esmentats poden rebre solucions diferents. Per exemple, són solucions adequades (però no úniques) les següents:²

(1) *Ubicacions relacionades* No és clar que es pugui establir un criteri únic. Sembla convenient definir amb independència l'element primer d'una sèrie (el més gran, el més extern o el més intern, etc.), en cas que s'hi pugui establir una prioritat, i definir de manera lligada la resta; si no es pot establir una prioritat, cal definir amb independència un element qualsevol i lligar-hi la resta. Per a no perdre informació, és útil recollir en la nota del terme definit independentment o bé del seu hiperònim les denominacions dels cohipònims lligats o dels hipònims, respectivament.

→ **zona de color** *f*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Cadsacun dels cinc conjunts de dues zones de puntuació d'una diana d'un mateix color.

Nota: Les zones de color es classifiquen, en un ordre de valor creixent, en zona blanca, zona negra, zona blava, zona vermella i zona groga.

2. La parella *zona clara* - *zona fosca* queda fora d'aquest esquema perquè no sembla que es pugui caracteritzar de manera independent la ubicació de cap d'aquestes dues parts. Si és així, resulta aconsellable prescindir d'aquesta informació en tots dos casos i vehicular-la a la nota:

→ **zona clara** *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA > SISTEMA IMMUNITARI Part del centre germinal que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centròcits i una xarxa de cèl·lules dendrítiques fol·liculars.

Nota: La zona clara és adjacent a la zona fosca.

→ **zona fosca** *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA > SISTEMA IMMUNITARI Part del centre germinal que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centroblasts i poques cèl·lules dendrítiques fol·liculars.

Nota: La zona fosca és adjacent a la zona clara.

→ **zona blanca** *f*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Primera zona de color d'una diana, de color blanc, adjacent a la vora exterior.

→ **zona negra** *f*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Segona zona de color d'una diana, de color negre, adjacent al costat interior de la zona blanca.

→ **zona blava** *f*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Tercera zona de color d'una diana, de color blau, adjacent al costat interior de la zona negra.

Etc.

(2) *Grup o acció, individu o fase* Es pot optar per definir amb independència el grup o l'acció i per definir de manera lligada l'individu o les fases, com a pertanyents a aquest grup o acció. Per a no perdre informació, és útil recollir en la nota del grup o l'acció les denominacions corresponents als individus o les fases que els componen:

→ **línia davantera** *f*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA Línia de jugadors formada pels jugadors que actuen a la zona més pròxima a la porteria contrària, amb funcions preferentment ofensives.

Nota: Els jugadors de la línia davantera són els davanterers.

→ **davanter -a** *m i f*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA Cadascun dels jugadors que formen la línia davantera.

Evidentment, si hi ha elements que ho fan preferible, també es poden relacionar els termes a la inversa. L'única cosa que cal evitar és definir cada terme lligat en funció de l'altre:

→ **davanter -a** *m i f*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA Jugador que actua a la zona més pròxima a la porteria contrària, amb funcions preferentment ofensives.

Nota: Els davanterers d'un equip formen la línia davantera.

→ **línia davantera** *f*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA Conjunt de davanterers d'un equip.

(3) *Pràctica, instrument* Es pot optar per definir amb independència l'instrument i per definir de manera lligada la pràctica, indicant que es porta a terme amb aquell instrument. Igualment, per a no perdre informació, és útil recollir en la nota l'instrument que s'utilitza per a portar a terme aquella pràctica.

→ **parapent** *m*

ESPORTS > ESPORTS AERIS > PLANADORS Planador constituït per una vela corba rectangular, sense armadura, i un arnès que en penja per al pilot, que permet l'enlairament des d'un lloc elevat.

Nota: El parapent s'utilitza en la pràctica del parapent.

→ **parapent** *m*

ESPORTS > ESPORTS AERIS > PLANADORS Modalitat de vol lliure practicada amb un parapent.²

Amb relació a la circularitat, cal afegir que, en avaluar-la, no s'han de prendre en consideració els elements extrínsecs presents en una definició, és a dir, aquells elements propis del

2. Val la pena remarcar que aquest cas s'ajusta a la norma del punt 3.1.1 de no utilitzar mai el definit (*parapent*) en la definició («Modalitat de vol lliure practicada amb un parapent»), ja que el que hi ha és un cas d'homonímia. Si es considera útil, es poden desambiguar els homònims amb superíndexs, cosa que evita qualsevol possibilitat d'una mala interpretació: **parapent**¹ *m* Planador constituït per una vela corba rectangular [...]; **parapent**² *m* Modalitat de vol lliure practicada amb un parapent¹.

context que han estat recollits en la definició únicament per a reflectir correctament l'estructura sintàctica d'un terme. (Amb relació a aquesta qüestió dels límits de la prova de la substitució, vegeu el punt anterior.)

3.1.4 El problema de la redundància

Hi ha encara un altre problema essencial que cal evitar per a fer possible la substitució del definit per la definició en els seus contextos d'ús: la redundància. S'entén per redundància la repetició, en la definició d'un terme, de determinats trets que ja pertanyen a la definició del seu definidor o element de caracterització semàntica bàsica i, doncs, que no aporten informació, dificulten la comparació entre cohipònims i, en últim terme, com ja s'ha dit, fan impossible la substitució per la repetició d'elements que comporten dintre el mateix context. (Vegeu Soler 2006.)

Justament, un dels principis bàsics de la definició terminològica és que *tots* els trets d'un nus determinat de l'arbre del camp conceptual (o sigui, tots els trets d'un hiperònim) són heretats per *tots* els elements que en depenen (o sigui, tots els seus hipònims), siguin del nivell immediat o de nivells més allunyats. La repetició en un hipònim de determinats trets d'un hiperònim es pot considerar greu, sobretot si un terme té diversos hipònims i aquesta repetició es dona només en uns quants dels hipònims existents. Els casos de redundància poden portar l'usuari a plantejar-se almenys dos dubtes seriosos:

(1) En un hipònim que repeteix trets del seu hiperònim, s'ha de considerar que hereta els trets de l'hiperònim que no repeteix, d'acord amb el principi esmentat de la definició terminològica, o bé s'ha de considerar que, si no els repeteix, és perquè no els hereta?

(2) Els termes que no repeteixen trets del seu hiperònim, a diferència d'un o més cohipònims que sí que en repeteixen, s'ha de considerar que no els repeteixen perquè compleixen el principi d'herència de trets (és a dir, tenen també aquests trets) o bé que no els repeteixen perquè no els hereten?

La redundància, doncs, és un problema que té un abast molt més gran que la repetició immediata de trets, com a conseqüència dels dubtes que pot generar en l'usuari sobre la validesa de totes les definicions que estan relacionades amb les definicions redundants detectades.

Per exemple, en el cas d'*esport aeri*

esport aeri *m*

ESPORTS > ESPORTS AERIS Cadascun dels esports consistents a desplaçar-se per l'aire amb un aparell volador com a mitjà de sustentació,

s'entén que tots els seus trets són heretats en els hipònims, com ara *vol amb motor*. Aquest principi es pot observar en la definició corresponent:

→ **vol amb motor** *m*

ESPORT > ESPORTS AERIS > AVIACIÓ ESPORTIVA Esport aeri practicat amb una aeronau autopropulsada.

Resulta innecessari, per tant, repetir que en el vol amb motor hi ha també un desplaçament per l'aire; l'únic element rellevant, en aquest cas, és l'aparell volador amb què s'efectua el desplaçament.

S'ha de recordar, però, que el principi de l'herència de *tots* els trets és vàlid quan la relació hiperònim-hipònim és de tipus (l'hipònim és igual a l'hiperònim més uns trets específics), però no quan és de tot i part (la part no és igual al tot). A més, fins i tot en les relacions de tipus pot resultar acceptable en determinats casos que l'hipònim hereti una gran part de trets de l'hiperònim, però no tots. (Vegeu, amb relació a la qüestió de l'herència, el punt 1.2.)

Més enllà d'aquests casos excepcionals, la redundància com a fenomen únicament s'hauria de donar en el cas dels elements extrínsecs, ja que determinats termes poden incloure arguments o antecedents compartits amb el seu hiperònim, amb l'objectiu de mostrar les diferències que hi mantenen respecte a l'estructura sintàctica o bé, fins i tot, de fer més entenedores les paràfrasis definidores. Això és especialment visible en el cas dels verbs. S'ha de tenir en compte, però, que, tal com s'ha indicat per a la circularitat en el punt 3.1.3, en realitat els

elements extrínsecs no formen part pròpiament de la definició. (Vegeu, amb relació a l'explicitació dels complements d'un verb per necessitats sintàctiques, el punt 4.2.)

3.1.5 Unicitat de la definició terminològica

Com a darrer principi bàsic, esmentarem que una definició terminològica ha de consistir sempre en una única oració, tant semànticament (hi ha d'haver un sol significat global) com formalment (no hi pot haver puntuació forta, ni tampoc incisos interns). El fet que aquesta unicitat característica de la definició tingui implicacions formals i semàntiques, doncs, comporta que se n'abordin les peculiaritats en els punts 3.2 i 3.3, que són els punts previstos per al tractament de la forma i la semàntica d'una definició terminològica. (Vegeu, en concret, els punts 3.2.1 i 3.3.1, respectivament.)

De manera general, però, es pot considerar que hi ha una excepció a la unicitat de les definicions terminològiques: les obres terminològiques que contenen volgudament informació enciclopèdica, la qual, per la seva extensió, no pot ser reduïda a una única oració sintàctica. Ara bé, en aquests casos, sembla adequat encapçalar igualment l'article amb una definició terminològica (és a dir, amb una paràfrasi unitària semànticament i formalment) i a continuació, després d'un punt, recollir la informació complementària de tipus enciclopèdic.

És un exemple de definició terminològica seguida d'informació enciclopèdica el cas següent, extret del *Diccionari de telecomunicacions*³:

→ **transmissió plesiòcrona f**

TELEMÀTICA *Transmissió en què les dades s'originen en terminals amb relotges diferents, de bona precisió, però no absoluta. Això provoca una petita falta de sincronisme que fa que els terminals generin dades a taxes lleugerament diferents que han de ser justificades per a poder realitzar una transmissió correcta.*

3. UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA; TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA; ENCICLOPÈDIA CATALANA. *Diccionari de Telecomunicacions*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana; TERMCAT, Centre de Terminologia, 2007.

3.2 Característiques formals

Com a principals característiques formals d'una definició terminològica adequada, en aquest apartat s'exposen l'ús que s'ha de fer de la puntuació per a aconseguir una unitat formal (punt 3.2.1), la utilització de verbs en formes personals i formes no personals (punt 3.2.2), quina és l'estructura que idealment hauria de tenir una definició (punt 3.2.3), quins elements extrínsecs ha de recollir i de quina manera (punt 3.2.4), com s'han de citar les denominacions corresponents a altres termes (punt 3.2.5) i, finalment, quins criteris convé seguir per a decidir entre l'escriptura en lletres i l'escriptura en xifres d'un numeral (punt 3.2.6).

En aquest capítol s'ha prescindit, per tant, volgudament de les qüestions sintàctiques, ja que, atesa la seva complexitat, ha semblat millor reservar-los un apartat específic (vegeu el capítol 4).

3.2.1 Forma unitària d'una definició: la puntuació interna

Tal com ja s'ha avançat en el punt 1.1, una definició terminològica s'estructura com una única frase, que comença amb una lletra majúscula i s'acaba amb un punt. El motiu d'estructurar una definició com una única frase és el principi d'unicitat de la definició terminològica, el qual, a més de tenir repercussions semàntiques, també comporta formalment que una definició no pugui contenir cap mena de puntuació forta interna. Per tant, en l'interior d'una definició no hi pot haver cap punt, però tampoc dos punts, ni, en principi, punt i coma.

Tanmateix, com que una de les funcions del punt i coma és accentuar una pausa menor, a la qual correspondria una coma, per remarcar que separa dos blocs que ja contenen moltes comes o conjuncions, sí que és acceptable una definició amb un punt i coma que tingui aquest valor.

És un exemple de punt i coma acceptable en una definició el cas següent:

→ **crèdit documentari** *m*

ECONOMIA > FINANCES Acord pel qual un banc, contra el lliurament d'un document estipulat i sempre que es compleixin unes condicions, està obligat a efectuar un pagament a un tercer o a la seva ordre i a acceptar i pagar les lletres de canvi lliurades pel *beneficiari*; o autoritza un altre banc a efectuar aquest pagament o a acceptar i pagar aquestes lletres de canvi, o autoritza un altre banc a negociar.

La complexitat sintàctica de la definició fa aconsellable la presència del punt i coma per a facilitar-ne la interpretació.

Igualment, tampoc no són apropiats els incisos (ni marcats amb parèntesis, ni marcats amb guions), perquè impliquen la introducció d'elements o bé no rellevants semànticament o bé pertanyents a una altra unitat semàntica. De fet, amb relació als incisos, cal remarcar que és habitual en la tradició lexicogràfica utilitzar els parèntesis per a marcar l'extrinsicitat d'un element;⁴ utilitzar-los amb un valor d'incís, per tant, podria provocar certa confusió en l'usuari.

És un exemple de puntuació forta interna el cas següent:

relleus 4 x 100 m estils *m*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > NATACIÓ Cursa de relleus en què cada nedador d'un equip recorre una distància de 100 m nedant un estil *diferent*: esquena, braça, papallona i un altre que no pot ser cap d'aquests tres i que generalment és crol.

Una solució possible és la següent:

→ **relleus 4 x 100 m estils** *m*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > NATACIÓ Cursa de relleus per equips de quatre en què un nedador neda 100 m d'esquena, un altre 100 m de braça, un altre 100 m de papallona i un altre 100 m en un estil diferent dels tres anteriors, generalment crol.

4. Amb relació als elements extrínsecs en la definició, vegeu el punt 3.2.4.

I és un exemple d'incís intern marcat amb parèntesis el cas següent:

cafeter -a m i f

GASTRONOMIA > RESTAURACIÓ Persona encarregada en un hotel de preparar i de servir els esmorzars i les begudes calentes en general (cafè, infusions, etc.), a més de mantenir i netejar les màquines i els estris que utilitzi.

Com que no sembla necessari especificar què és una beguda calenta en un bar, la solució més fàcil és aquesta:

→ **cafeter -a m i f**

GASTRONOMIA > RESTAURACIÓ Persona encarregada en un hotel de preparar i de servir els esmorzars i les begudes calentes en general, a més de mantenir i netejar les màquines i els estris que utilitzi.

En una definició els parèntesis poden tenir funcions molt diverses. S'ha de tenir present, però, que hi ha un nombre important d'usos metodològicament no adequats, és a dir, usos que convindria evitar. De fet, en terminologia hi ha més casos d'inadequació que en lexicografia, perquè l'estructuració de la informació terminològica en un nombre superior de camps fa innecessaris alguns usos dels parèntesis consolidats en lexicografia.

A continuació es fa una llista d'usos més o menys habituals dels parèntesis considerats rebutjables, amb una distinció segons que siguin rebutjables en terminologia i en lexicografia o bé només en terminologia:

Usos rebutjables en terminologia i lexicografia:

(1) *Aportar uns quants referents* d'una denominació inclosa a la definició, a tall d'exemples:

absorció atmosfèrica f

GEOGRAFIA FÍSICA > CLIMATOLOGIA > ELEMENTS, PROPIETATS I PROCESSOS ATMOSFÈRICS Fenomen pel qual l'energia de radiació es transforma en un altre tipus d'energia (calorífica, mecànica, elèctrica, etc.) com a conseqüència de la interacció que estableix amb els components de l'atmosfera.

Els exemples no formen part del concepte i, per tant, és preferible no fer-los constar en una definició (vegeu el punt 5.4.4). En tot cas, si es cregués convenient exemplificar un terme de l'interior d'una definició, convindria separar els exemples de la paràfrasi definidora per mitjà de comes.

(2) *Aportar tots els referents* d'una denominació inclosa a la definició:

acer de fàcil mecanització *m*

ENGINYERIA INDUSTRIAL > ENGINYERIA MECÀNICA Acer que conté certs elements aliats (sofre, plom o tel·luri), gràcies als quals es pot mecanitzar a gran velocitat, i que és apte per a la mecanització en barra sobre tornos automàtics.

L'aportació de tots els referents fa que o bé la denominació o bé els referents resultin superflus. La solució és no explicitar els referents (que es poden recollir a la nota si aquesta informació no es pot obtenir en el terme corresponent del mateix producte terminològic) o posar els referents directament en la definició en comptes de la denominació.

(3) *Aportar la denominació precisa d'un terme parafrasejat* dintre la definició:

abella reina *f*

CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA > INSECTES Femella fèrtil, única en cada eixam, que conviu amb dues menes més d'individus, que són els mascles (*abellots* o *vagarros*) i un gran nombre de femelles fèrtils (*obres*) que curen de l'alimentació i del treball al rusc.

Les denominacions s'han d'utilitzar directament en la definició, amb un ús que no sigui metalingüístic, o bé s'han de donar en l'apartat de la nota, si resulta que no estan definides en el mateix producte o que poden fer incórrer en circularitat. (En aquest cas, a més, el mal ús dels parèntesis se suma a la infracció de recollir dos sinònims, *abellots* i *vagarros*, en comptes d'utilitzar-ne un de sol que sigui el preferent.)

(4) *Aportar informació suplementària* a la definició, sovint sense utilització de connectors:

afta de Bednar *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ODONTOLOGIA. ESTOMATOLOGIA
Afta traumàtica (fregaments de la mucosa oral) que s'observa en nodrissons.

agulla de portal *f*

HISTÒRIA A l'edat mitjana, funcionari encarregat de cobrar l'arbitri de portes en una ciutat o una vila murada (especialment a València).

Si la informació és pertinent dintre la definició, cal incloure-la en la paràfrasi amb els connectors adequats; si no, es pot recollir dintre l'apartat de la nota.

(5) *Aportar la sigla corresponent* a una denominació inclosa a la definició:

aliancista *adj*

POLÍTICA > POLÍTICA EXTERIOR Relatiu o pertanyent a l'Aliança Atlàntica o Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN).

Aquest ús comporta la presència simultània de dues denominacions sinònimes. S'ha de triar entre la denominació desenvolupada i la sigla, i aquesta tria com a denominació principal ha de quedar reflectida en la fitxa corresponent.

Usos rebutjables en terminologia i adequats en lexicografia:

(1) *Aportar la fórmula o el símbol* corresponent al definit:

aigua pesant *f*

ENERGIA > ENERGIA NUCLEAR Òxid de deuteri (D₂O) que s'utilitza com a moderador en alguns reactors nuclears.

L'adjunció al descriptor de la fórmula o el símbol del definit és una pràctica pròpia dels productes lexicogràfics per a determinades àrees temàtiques (química, física,

etc.), que no té sentit en terminologia perquè ja sol haver-hi un camp propi reservat per a la fórmula. En un producte terminològic, doncs, convindria eliminar la fórmula de la definició i presentar-la com un símbol, en un camp paral·lel als camps dels equivalents en altres llengües.

(2) *Aportar el nom científic corresponent* a una espècie animal o vegetal inclosa a la definició:

sapote *m*

CIÈNCIES DE LA VIDA > BOTÀNICA Arbre de la família de les sapotàcies (*Achras zapota*), procedent de l'Amèrica tropical, de fulla persistent i fruit comestible, el tronc del qual dóna un làtex que és emprat per a la fabricació del xiclet.

És un cas paral·lel a l'anterior, ja que és habitual, en lexicografia, adjuntar el nom científic al descriptor. En terminologia, però, el nom científic ja té un camp propi. Per tant, seria millor eliminar el nom científic de la definició i donar-lo en un camp paral·lel als camps dels equivalents en altres llengües.

3.2.2 Presència de verbs en forma personal

El principi semàntic d'incloure només els trets rellevants no heretats en una paràfrasi definidora (vegeu el punt 3.1.4) i el principi d'assegurar-ne la substituïbilitat (vegeu el punt 3.1.2) poden donar lloc a definicions sense cap verb conjugat en una forma personal i, a l'extrem, a definicions sense verbs de cap mena:⁵ d'una banda, la restricció de trets als trets rellevants comporta definicions més breus, que poden fer innecessàries les formes personals i, fins i tot, en certs casos, els verbs mateixos; de l'altra, per a la prova de la substitució resulta ideal que un verb estigui conjugat només en formes d'infinitiu, gerundi o participi, perquè una forma personal està lligada a

5. Són formes personals d'un verb totes aquelles que estan lligades a una determinada persona gramatical (per exemple, *canto*, *cantaven*, etc.), mentre que són formes no personals totes aquelles que són independents de la persona gramatical (l'infinitiu, el gerundi i el participi).

un temps concret i això la pot fer inviable en un context que presenti un temps diferent.

Són exemples de definicions amb verbs conjugats en formes no personals i, fins i tot, de definicions sense verb, els casos següents:

(1) Amb verbs conjugats en formes no personals

intervenció *f*

DRET ADMINISTRATIU Actuació policial *consistent a retirar* una autorització administrativa per a *conduir o circular* en cas d'*haver caducat* el permís de conducció, la llicència de conducció o la inspecció tècnica de vehicles o en cas de comissió d'un delictes o una falta.

La simplicitat de l'estructura sintàctica («X consisteix en Y i s'aplica en cas de Z») fa possible l'absència de formes personals, malgrat la llargada de la definició.

(2) Sense cap verb

hipocalòric *-a adj*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ENDOCRINOLOGIA Dit del règim o la dieta amb una aportació energètica baixa.

La brevetat de la definició fa innecessària la presència d'un verb. (La definició pròpiament és només «Amb una aportació energètica baixa», ja que «Dit del règim o la dieta» és una fórmula per a indicar a quin tipus de noms s'aplica aquest adjectiu. Vegeu el punt 3.2.4.)

En general, és aconsellable no acumular formes verbals personals dintre una mateixa definició, perquè això treu capacitat de substitució a una paràfrasi definidora, allarga el conjunt de la definició i sovint dificulta una estructuració correcta de la informació, ja que pot comportar que es posin en un mateix nivell sintàctic trets característics d'importància diferent, tots vehiculats com a oracions de relatiu.

Tanmateix, és del tot lícit que una definició tingui com a única forma verbal una forma verbal personal i, a més, és del tot convenient fer servir almenys una forma verbal personal en definicions llargues o d'una certa complexitat semàntica, amb l'objectiu de facilitar-ne la comprensió. I és que s'ha de

tenir en compte que les formes personals permeten marcar de manera més clara la funció de cadascun dels complements de la seva oració i que la presència en una mateixa definició de formes verbals personals i formes verbals no personals fa possible distingir sintàcticament entre trets amb un valor semàntic diferent. (Vegeu, amb relació a aquesta última qüestió, els punts 3.3.5 i 4.1.)

Així, en l'exemple anterior d'una definició amb verbs no conjugats en forma personal, la llargada de la paràfrasi definidora fa aconsellable recórrer a alguna forma personal. Una solució possible és aquesta:

intervenció f

DRET ADMINISTRATIU Actuació policial consistent a retirar una autorització administrativa per a conduir o circular en cas que *hagi caducat* el permís de conducció, la llicència de conducció o la inspecció tècnica de vehicles o que *s'hagi comès* un delictes o una falta.

3.2.3 Estructura prototípica d'una definició terminològica

Una definició terminològica prototípica conté els elements següents:

- (a) Una possible fórmula inicial que asseguri l'equivalència sintàctica amb la denominació en cas que no la garanteixi el definidor, per mitjà d'una conversió sintàctica.
- (b) Una possible fórmula inicial d'indicació de pluralitat dels referents, en el cas dels noms.
- (c) Una possible fórmula inicial d'indicació d'una relació partitiva, en el cas dels noms (i, molt rarament, dels verbs).
- (d) Una base que asseguri l'equivalència semàntica bàsica respecte al definit, que és el definidor. (En cas d'assegurar també l'equivalència sintàctica amb el definit, la definició ja no pot presentar la fórmula d'equivalència sintàctica recollida a a.)

(e) Possibles elements extrínsecs, és a dir aquells elements que no formen part de la definició sinó que acompanyen el definit en els contextos d'ocurrència, en tant que complements nominals (per als noms), complements verbals (per als verbs), subjecte (per als verbs), antecedents nominals (per als adjectius) i antecedents verbals (per als adverbis). En el cas dels adjectius i els adverbis, els seus elements extrínsecs poden encapçalar la definició.

(f) Una sèrie de trets que acabin de completar de manera suficient i necessària l'equivalència semàntica bàsica establerta per la base.

A continuació detallem les propietats formals bàsiques de cadascun dels elements implicats en aquesta estructura ideal, d'acord amb el seu ordre d'aparició:

a) Fórmula d'equivalència sintàctica

La fórmula d'equivalència sintàctica, també anomenada fórmula de conversió sintàctica, és evidentment una fórmula accidental, ja que, tal com s'ha comentat en el punt 2.1, la definició terminològica ideal ja conté un descriptor que assegura tant l'equivalència semàntica com l'equivalència sintàctica respecte a la denominació. Es tracta, doncs, d'una fórmula present només en les definicions en què no hi ha un descriptor, de manera que cal garantir amb un altre sistema l'equivalència sintàctica de la definició. I és la presència d'aquest altre recurs el que determina, com ja s'ha comentat, que una definició parafràstica sigui relacional (vegeu el punt 2.1.1.b).

Hi ha fórmules molt diverses per a aconseguir la conversió sintàctica d'una paràfrasi definidora a la categoria gramatical d'un terme. Totes aquestes fórmules, però, es poden agrupar en tres grans grups, segons que s'apliquin a noms, adjectius o adverbis:⁶

6. No és habitual parlar de fórmules d'equivalència sintàctica en el cas dels verbs. Tanmateix, en determinades definicions encapçalades pel verb *fer*, per exemple, es podria arribar a plantejar si allò que hi ha és un verb amb un sentit molt general o bé l'atribució d'una categoria gramatical de verb a una paràfrasi amb un nom o un adjectiu com a nuclis semàntics.

- *En els noms*, cal distingir encara segons la categoria gramatical des de la qual s'opera la conversió, és a dir, segons la categoria gramatical del definidor:

- *Noms amb un definidor verbal*: «Acció de», «Efecte de», «Acció i efecte de», «Fet de».

Semànticament, es pot establir una certa distinció entre les diverses fórmules: «Acció de» fa referència al procés d'un verb (sovint, el nom resultant és in comptable), «Efecte de» fa referència al resultat del procés (sovint, el nom resultant és comptable), i «Acció i efecte de» i «Fet de» recullen alhora totes dues possibilitats.

Són exemples de fórmules de conversió sintàctica nominal partint d'un verb els casos següents:

→ **secessió** *f*

POLÍTICA > POLÍTICA INTERIOR *Acció de separar-se* d'una agrupació, especialment d'un estat o nació, una part del seu poble o territori, per constituir-se nou estat independent o unir-se a un altre.

→ **tornejat** *m*

INDÚSTRIA > INDÚSTRIA METAL·LÚRGICA *Efecte de tornejat*.

→ **desforestació** *f*

CIÈNCIES DE LA VIDA > MEDI AMBIENT > GESTIÓ AMBIENTAL *Acció i efecte de despullar* de bosc un terreny extens.

→ **comís** *m*

DRET PENAL | DRET PROCESSAL PENAL *Fet de prendre* als interns objectes que són prohibits dins d'un centre penitenciari.

- *Noms amb un definidor adjectival*: «Qualitat de», «Condicció de», «Estat de».

Semànticament, tampoc són fórmules idèntiques: «Qualitat de» s'aplica a un atribut que és essencial en el terme al qual fa referència, amb independència del moment (el nom de qui es predica la qualitat podria recórrer al verb *tenir* com a nexa); en canvi, «Condicció de» i «Estat de»

s'apliquen a atributs temporals en els termes als quals fan referència, ja que indiquen un canvi o una possibilitat de canvi (el nom de qui es predica la qualitat podria recórrer al verb *trobar-se* com a nexa).

Són exemples de fórmules de conversió sintàctica nominal partint d'un adjectiu els casos següents:

→ **lleugeresa** *f*

ART > ESCULTURA *Qualitat de lleuger* especialment en relació als moviments i el volum.

[La lleugeresa de $x = X$ té lleugeresa]

→ **gravidesa** *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > GINECOLOGIA. OBSTETRÍCIA *Condició de gràvid*.

[La gravidesa de $x = X$ es troba en la gravidesa]

→ **analfabetisme** *m*

PEDAGOGIA. ENSENYAMENT *Estat d'analfabet*.

[L'analfabetisme de $x = X$ es troba en l'analfabetisme]

- *En els adjectius*, també cal distingir segons la categoria gramatical des de la qual s'efectua la conversió sintàctica, és a dir segons la categoria gramatical del definidor:⁷

- *Adjectius amb un definidor nominal*: «Relatiu a», «Pertanyent a», «Relatiu o pertanyent a», «De», «De la naturalesa de».

Semànticament, es poden establir certes diferències entre aquestes fórmules. Així, «Relatiu a» i «De» efectuen una mera funció sintàctica, ja que transformen la categoria gramatical nominal del definidor en categoria gramatical adjectival sense aportar-hi cap matís significatiu. En canvi, «Pertanyent a» i «De la naturalesa de» resulten molt més restrictives: en el primer cas, perquè estableix una relació únicament de pertinença, fins al punt que no és clar que aportï un matís significatiu vàlid

7. No s'hi recull «Dit de» perquè no és una fórmula d'equivalència sintàctica sinó una fórmula d'introducció de restriccions semàntiques sobre l'antecedent de l'adjectiu. (Vegeu el punt 3.2.4.b.)

en gaires casos, i, en el segon cas, perquè estableix una relació de composició o origen. Finalment, «Relatiu o pertanyent a» sembla una fórmula innecessària, perquè la relació de pertinença és un tipus de relació i, doncs, *pertanyent a* ja està semànticament inclòs en la primera part de la fórmula.

Són exemples de fórmules de conversió sintàctica adjectival partint d'un nom els casos següents, de bondat diferent:

→ **auricular** *adj*

CIÈNCIES DE LA SALUT > FISIOLOGIA HUMANA > ULL I ORELLA *Relatiu a l'audició.*

[X auricular = X que té relació amb l'audició]

→ **cerebel·lós -osa** *adj*

CIÈNCIES DE LA SALUT > NEUROLOGIA *Del cerebel.*

[X cerebel·lós = X del cerebel.]

centralista *adj*

DRET CONSTITUCIONAL *Pertanyent al centralisme.*

[X és centralista = *X que pertany al centralisme?]

→ **generatiu -iva** *adj*

LINGÜÍSTICA *Relatiu o pertanyent a la gramàtica generativa.*

[X generatiu = X que té relació amb la gramàtica o hi pertany]

[És correcte, però redundant.]

→ **adipós -osa** *adj*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA > PELL, CABELLS I UNGLES *De la natura del greix.*

[X adipós = X de la natura del greix.]

- *Adjectius amb un definidor verbal*: «Que».

Es tracta d'una fórmula especialment productiva, ja que la utilització d'un verb com a definidor permet construir definicions d'un elevat grau de complexitat.

És un exemple de fórmula de conversió sintàctica adjectival partint d'un verb el cas següent:

→ **digital** *adj*

ENGINYERIA INDUSTRIAL > ENGINYERIA MECÀNICA *Que expressa mesures en caràcters numèrics.*

- En els adverbis, també cal distingir segons la categoria gramatical des de la qual s'opera la conversió, és a dir, segons la categoria gramatical del definidor:⁸

- *Adverbis amb un definidor adjectival*: «D'una manera», «De manera».

Semànticament, aquestes dues fórmules són del tot equivalents. La diferència formal, doncs, és purament estilística.

És un exemple de fórmula de conversió sintàctica adverbial partint d'un adjectiu el cas següent:

→ **gastronòmicament** *adv*

GASTRONOMIA *D'una manera gastronòmica.*

No s'ha de confondre aquesta fórmula de conversió sintàctica adverbial partint d'un adjectiu amb la conjunció consecutiva «De (tal) manera que», que pot encapçalar una definició d'adverbi constituïda per una oració. Aquesta conjunció confereix també un valor d'adverbi a la paràfrasi, per tal com té un valor modal, però no afecta un definidor adjectiu sinó una oració sencera.⁹

8. No s'hi recull «Manera de» perquè no és una fórmula d'equivalència sintàctica sinó una fórmula d'introducció de restriccions semàntiques sobre l'antecedent de l'adverbi. (Vegeu el punt 3.2.4.c.)

9. No és, d'altra banda, un recurs aconsellable, ja que en general genera definicions que no aclareixen a quin tipus de verb s'ha d'aplicar aquesta conjunció consecutiva. Sovint quedarien més ben resoltes amb una fórmula d'element extrínsec (vegeu el punt 3.2.4.c) i les transformacions pertinents. L'exemple donat a continuació es podria redactar així:

→ **a flor d'aigua** *loc adv*

TRANSPORT > TRANSPORT MARÍTIM *Manera de sostenir-se en l'aigua sent banyat intermitentment en la part superior per les onades o per les mareas.*

És un exemple de definició oracional encapçalada per la conjunció consecutiva «De (tal) manera que» el cas següent:

a flor d'aigua *loc adv*

TRANSPORT > TRANSPORT MARÍTIM *De manera que* la part superior d'un objecte o cos és banyada intermitentment per les onades o per les mareas.

- *Adverbis amb un definidor nominal: «Amb».*

Es tracta d'una fórmula força més abundant en lexicografia que en terminologia, ja que sovint és adequada per a mots de la llengua general.

És un exemple de fórmula de conversió sintàctica adverbial partint d'un nom el cas següent:

→ **a mà dreta** *loc adv*

ESPORTS > HÍPICA *Amb el costat dret* del concursant de cara al centre de la pista de doma.

Atès el caràcter formulari de tots aquests elements, amb un valor purament sintàctic, s'hauria de reduir al mínim possible la coexistència de variants d'una sola fórmula en l'interior d'un mateix producte terminològic, de manera que hi hagués una sola fórmula per a cada tipus de conversió. Per exemple, si es considera que la fórmula d'equivalència nominal partint de verb ha de ser «Acció de» o que la fórmula d'equivalència adverbial partint d'adjectiu ha de ser «D'una manera», aquestes formes no haurien d'alternar amb «Acció i efecte de» ni «Fet de», d'una banda, o amb «De manera», de l'altra.

b) Fórmula de pluralitat de referents

La fórmula de pluralitat de referents és una fórmula exclusiva dels noms, i encara només de determinats noms, que indica o bé que la denominació apunta globalment a un conjunt de referents (per exemple, les denominacions d'una classe d'animals o molts casos de plurals lexicalitzats) o bé que apunta a un únic referent pertanyent a un conjunt més o menys organitzat de referents de les mateixes característiques (per exemple, una roda de les quatre que té un cotxe).

Per al cas d'al·lusió a un conjunt de referents, són habituals fórmules del tipus «Conjunt de», «Sèrie de», «Seqüència de» o bé, en àmbits més específics, «Família de», «Gènere de», «Classe de», etc. No és correcte, en la definició d'un plural lexicalitzat, utilitzar de bon començament un descriptor en plural (si no és també un plural lexicalitzat), sense fórmula introductòria.

Són exemples de fórmules que indiquen l'al·lusió a un conjunt de referents els casos següents:

→ **moviments de lliscament** *m pl*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > PATINATGE SOBRE GEL > PATINATGE ARTÍSTIC *Seqüència de* moviments bàsics del programa lliure masculí executada amb música i ajustada als requisits preestablerts en cada prova o competició, que es caracteritza per un treball de fils molt marcat.

[I no: *«Moviments bàsics...», ja que la forma canònica és *moviment*.]

→ **acàcia** *f*

CIÈNCIES DE LA VIDA > BOTÀNICA *Gènere d'*arbres i arbusts de la família de les mimosàcies, de flors en glomèruls i fruits en llegum.

Per al cas d'al·lusió a un únic referent d'un conjunt, les fórmules més habituals són «Cadascun de» i «Qualsevol de». Si bé hi ha diversos autors pertanyents a la lexicografia més moderna que han criticat aquesta mena de fórmules (per exemple, Rafel 2005), sobretot per l'obstacle que representen per a la prova de la substitució, s'ha de tenir en compte que sovint aporten un matís significatiu rellevant: alerten l'usuari de la pertinença del referent definit a un conjunt organitzat i, per tant, de l'ús plural habitual de la denominació. (Sovint, aquestes denominacions s'utilitzen en plural perquè els contextos més habituals fan que s'hagi d'al·ludir al conjunt dels referents i no a un de sol.)

És per aquest matís significatiu aportat que aquestes fórmules es poden considerar admissibles i fins i tot recomanables, sempre que s'apliquin d'una manera restrictiva. Entenem per aplicació restrictiva que es reservi aquesta mena de fórmules per als casos en què es pugui parlar d'un conjunt de referència dintre el qual els elements estiguin organitzats i existeixin en un nombre finit. Això fa preferible la fórmula «Cadascun de»

a la fórmula «Qualsevol de», ja que en la primera sembla més clarament establerta la idea de pertinença a un conjunt organitzat i finit, cosa que pot ajudar a evitar l'ús excessiu d'aquest recurs.

Són exemples de fórmules que indiquen l'al·lusió a un dels referents d'un conjunt els casos següents:

(1) Cas adequat (referència a un conjunt organitzat i finit)

→ **ala** *f*

TRANSPORT > TRANSPORT AERI *Cadascun dels dos* elements llargs i plans que sobresurten del buc d'un avió, un a cada costat, utilitzats per a mantenir l'estabilitat de l'aparell durant el vol.

La supressió de la fórmula en qüestió hauria comportat o bé una pèrdua d'informació important (sembla fonamental poder indicar que un avió té dues ales) o bé l'obligació de recórrer a expressions potser encara més complexes (en lexicografia s'han proposat definicions del tipus «Element llarg i pla que, *juntament amb un altre d'igual*, sobresurt del buc d'un avió [...]» o «Element llarg i pla que, *en nombre de dos*, sobresurt del buc d'un avió [...]»).

(2) Casos inadequats (referència a un conjunt no organitzat i no finit)

polímer *m*

CONSTRUCCIÓ Qualsevol de les molècules d'elevat pes molecular constituïdes per unitats estructurals idèntiques repetides i unides entre elles mitjançant enllaços covalents.

→ CONSTRUCCIÓ Molècula d'elevat pes molecular constituïda per unitats estructurals idèntiques repetides i unides entre elles mitjançant enllaços covalents.

article *m*

EMPRESA > ADMINISTRACIÓ I DIRECCIÓ D'EMPRESES > MÀRQUETING. COMERCIALIZACIÓ Qualsevol objecte destinat a ser comprat o venut.

→ EMPRESA > ADMINISTRACIÓ I DIRECCIÓ D'EMPRESES > MÀRQUETING. COMERCIALIZACIÓ Objecte destinat a ser comprat o venut.

c) Fórmula de relació partitiva

La fórmula de relació partitiva és una fórmula pràcticament exclusiva dels noms, tot i que hipotèticament també pot donar-se en verbs, que indica que un element *x* és una part o una fase d'un element *y* més general.

Per als noms, són habituals fórmules del tipus «Part de», «Component de» o «Fase *x* de». En el cas dels verbs, si es considerés preferible una definició parafràstica partitiva (enfront de la possibilitat d'una definició parafràstica intensiva amb una indicació de naturalesa partitiva al final), es podria optar per una fórmula del tipus «Executar una fase *x* de». (S'ha de tenir present, però, que en el cas dels verbs la fórmula partitiva comporta l'allunyament del nucli semàntic de la definició respecte a l'inici i, per tant, que complica el reflectiment de l'estructura sintàctica del definit.)

Per a una anàlisi més detallada de la relació partitiva i la manera d'expressar-la, vegeu el punt 2.1.2.c.

Són exemples de fórmules que indiquen una relació partitiva els casos següents:

→ **campana** *f*

ESPORTS > ESPORTS AERIS > PARACAIGUDISME *Part d'un paracaigudes constituïda per una vela, que es desplega en forma aproximadament cupular en omplir-se d'aire, i pel conjunt de cordes que la uneixen a l'arnès del paracaigudista.*

→ **glicosilfosfatidilinositol** *m*

CIÈNCIES DE LA VIDA > BIOQUÍMICA *Component glicolipídic de la membrana cel·lular que permet l'ancoratge de proteïnes.*

→ **ritu de separació** *m*

ANTROPOLOGIA *Fase primera del ritu d'iniciació, que consisteix a separar un individu del contacte amb tot allò quotidià i situar-lo en el regne del sagrat.*

d) Definidor d'equivalència semàntica bàsica

L'element bàsic d'una definició és el definidor (idealment un descriptor, vegeu el punt 2.1), que és qui proporciona l'equivalència semàntica bàsica amb la denominació definida, és a dir, una aproximació semàntica desproveïda de les característiques específiques que singularitzen aquell terme respecte dels altres termes semblants pertanyents al seu camp conceptual.

El definidor ha de consistir en *un únic element lèxic*, cosa que invalida la possibilitat relativament freqüent de coordinar-ne dos o més. Aquesta coordinació, que dóna lloc a l'anomenat *dobles definidor* (*dobles descriptors*, en cas que sigui un definidor amb equivalència sintàctica), en determinats casos pot resultar inevitable, però com a principi s'ha de procurar no recórrer-hi. La relació hiperonímica serveix per a il·lustrar de manera molt clara quin és el problema dels dobles descriptors: caracteritzar un element *a* no solament com un tipus de *b* sinó també com un tipus de *c* impedeix l'estructuració del camp conceptual en un arbre hiperonímic, ja que la presència de dos hiperònims comporta la classificació del terme definit en dues branques diferents de l'arbre conceptual.¹⁰

Són exemples de dobles definidors (i, més concretament, de dobles descriptors) els casos següents:

(1) Desglossament innecessari en dues (o més) accions, ja que l'execució d'una implica l'execució de l'altra:

recollir *v tr*

INFORMÀTICA *Anar a buscar* una instrucció de la memòria principal i *portar-la* a la unitat de processament.

→ INFORMÀTICA *Portar* una instrucció de la memòria principal a la unitat de processament.

10. Segons Office (2006), un doble descriptor només és vàlid si es tracta de dos hiperònims amb una certa connexió semàntica entre ells i sempre que el fet d'utilitzar-los eviti haver de recórrer a un descriptor únic massa general. Tanmateix, fins i tot en aquests casos sembla preferible defugir un doble descriptor, ja sigui creant dos termes (si darrere hi ha dos conceptes) o utilitzant un únic descriptor general (si darrere hi ha un únic concepte).

[Per portar una instrucció a la unitat de processament, abans s'ha hagut d'anar a buscar. L'única informació rellevant és el lloc on es troba la instrucció, que es pot mantenir en una paràfrasi d'un sol descriptor.]

saltar-se una base *v intr*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > BEISBOL *Arribar a una base, no trepitjar-la i continuar corrent cap a la següent base.*
→ ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > BEISBOL *Deixar de trepitjar una base, un corredor, en el transcurs d'un desplaçament cap a una altra base.*

[Per no trepitjar una base, abans s'hi ha hagut d'arribar. En aquest cas, el matís del descriptor següent obliga a una solució una mica més complexa per no perdre la informació que aporta.]

(2) Referència innecessària a la naturalesa d'element o conjunt del definit, perquè, quan no hi ha repercussions sintàctiques, s'ha d'entendre que un conjunt pot estar format per un únic element:

maniobra *f*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > PIRAGÜISME *Operació, o conjunt d'operacions, feta amb la pala per a provocar un determinat moviment de la piragua.*
→ ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > PIRAGÜISME *Conjunt d'operacions fetes amb la pala per a provocar un determinat moviment de la piragua.*

Òbviament, la utilització dels dobles o triples descriptors resulta del tot rebutjable quan comporta l'adjunció de descriptors de categories gramaticals diferents, ja que la diferència de categoria gramatical origina també comportaments sintàctics diferents i això fa inviable la substitució de la denominació per la paràfrasi definidora en tots els contextos d'ocurrència. És un fenomen rar, que es pot donar amb noms que no comparteixen gènere gramatical. La norma bàsica, en aquests casos, és garantir que el descriptor pot cobrir tot l'abast del definit.

És un exemple de doble descriptor que uneix descriptors nominals amb gènere diferent el cas següent:

finalista *m i f*

ESPORTS *Esportista* o *equip* que arriba a una final.

S'ajunten un descriptor nominal amb gènere masculí i femení (*esportista*) i un descriptor també nominal amb gènere només masculí (*equip*). El descriptor *equip* és inadequat perquè no pot cobrir tot l'abast del definit (*finalista*), ja que una finalista no pot ser un equip. Això obliga a desdoblar el terme:

→ *m i f* ESPORTS *Esportista* que arriba a una final.

→ *m* ESPORTS *Equip* que arriba a una final.

A més, quan s'utilitza com a definidor un descriptor, sempre que sigui possible ha d'aparèixer en la seva *forma canònica*, que convencionalment és aquella amb què es recull de manera prioritària la denominació en la nomenclatura d'un diccionari: la forma singular per als noms i els adjectius d'una sola terminació, la forma masculina singular per als noms masculins i femenins (vegeu el punt 5.6) i per als adjectius de dues terminacions, la forma d'infinitiu per als verbs i la forma única dels adverbis.

No sempre, però, és possible recollir el descriptor en la seva forma canònica.

Es poden citar dos grans casos en què no es pot complir el criteri de recollir el descriptor en la forma canònica:

- *En noms i adjectius*, quan el descriptor no apareix en primera posició, perquè hi ha una fórmula prèvia (d'indicació de la pluralitat de referents per als noms i d'indicació de les característiques semàntiques dels elements extrínsecs per als adjectius), i la sintaxi de la paràfrasi l'obliga a adoptar una forma diferent de la canònica.

En són exemples els casos següents:

- Fórmula d'indicació de pluralitat de referents:

→ **acàcia** *f*

CIÈNCIES DE LA VIDA > BOTÀNICA *Gènere d'arbres i arbusts* de la família de les mimosàcies, de flors en glomèruls i fruits en llegum.

- Fórmula d'introducció d'elements extrínsecs:

→ **fasciat -ada** *adj*

CIÈNCIES DE LA VIDA > BIOLOGIA *Dit de la tija, la branca o l'arrel aplatades*.

- *En noms*, quan s'utilitza com a descriptor un nom amb una forma de plural lexicalitzat.¹¹

→ **dobles femenins** *m pl*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > ESPORTS DE RAQUETA *Dobles disputats per dos equips de jugadores.*

En el cas dels definidors que no són descriptors, però, aquesta exigència de la forma canònica no té sentit, per tal com un definidor no descriptor es pot trobar en qualsevol posició de la definició i està del tot subjecte, per tant, a les exigències sintàctiques.

A més, dintre de la paràfrasi definidora, el definidor *ha d'ocupar sempre el primer lloc* per a facilitar a l'usuari la classificació conceptual del definit. Són excepcions a aquest criteri les expressions següents, que el precedeixen:

- Fórmules d'equivalència sintàctica per als casos que aquesta equivalència no la proporciona el definidor mateix («Acció de», «Qualitat de», «Que», «Relatiu a», «D'una manera», etc.). (Vegeu l'apartat 3.2.3.a.)

- Fórmules de pluralitat de referents, en el cas dels noms («Conjunt de», «Grup de», etc. i també «Cadascun de», «Qualsevol de», etc.). (Vegeu l'apartat 3.2.3.b.)

11. De fet, en un nom de plural lexicalitzat la seva forma canònica és la forma de plural, ja que no pot existir en singular.

- Fórmules d'introducció d'elements extrínsecs utilitzades per a recollir restriccions sobre l'antecedent d'un adjectiu («Dit de», etc.) o bé sobre l'antecedent d'un adverbi («Manera de x», etc.). (Vegeu l'apartat 3.2.3.f.)
- Preposicions o locucions preposicionals, en el cas dels adverbis («A l'interior de», «En el sentit de», etc.).

No és bo, doncs, encapçalar una definició amb elements que no siguin ni el definidor ni cap de les fórmules indicades:

violí *m*

MÚSICA > INSTRUMENTS MUSICALS *El més petit d'una família d'instruments de corda formats per una caixa de ressonància de fusta amb dos forats en forma de S i un mànec a l'extrem del qual van les clavilles per a tibar les cordes, que es fan sonar fregant les cordes amb un arquet.*

→ MÚSICA > INSTRUMENTS MUSICALS Instrument de corda de mida petita format per una caixa de ressonància de fusta [...].

Finalment, si s'utilitza un descriptor com a definidor (opció especialment recomanable en terminologia), s'ha de tenir en compte que hauria de correspondre al *nus immediatament superior* del definit. De vegades, però, convé saltar-se un nus o, fins i tot, recórrer a descriptors molt generals, del tipus *cosa*, *objecte* o *efecte*, que resulten poc informatius perquè situen el definit molt amunt en l'arbre conceptual.

e) *Trets característics*

Els trets característics són aquells trets semàntics que se sumen al definidor per completar l'equivalència semàntica de la paràfrasi definidora respecte al definit. Sense ells, doncs, una definició seria excessivament generalista, perquè es podria aplicar a més referents dels indicats per la denominació en qüestió. Les característiques aportades pels trets poden ser matisacions de grau d'intensitat, material, funció, destinació d'un moviment, etc. (Vegeu el punt 3.3.2.)

És un exemple de definició amb diversos trets característics adjuntats al definidor el cas següent (s'han destacat amb un número d'ordre cadascun dels trets):

→ **jatoba** *f*

FUSTERIA > MATERIALS > FUSTA > FUSTA MASSISSA Fusta (1) de *jatoba*, (2) *tropical*, (3) *dura*, (4) *resistent a la humitat* i (5) *de color vermellós*.

El tractament de la sinonímia en terminologia (dues denominacions sinònimes pertanyen al mateix terme i tenen una única definició, per tal com el concepte és el mateix), fa que no sigui possible una definició sinonímica com les que es donen de vegades en lexicografia i, per tant, que els trets característics resultin sempre imprescindibles en la definició.

Els únics casos terminològics en què no hi ha trets característics afegits al definidor són aquells en què dos termes difereixen només per la categoria gramatical i en la definició l'un remet a l'altre. En aquests casos, la paràfrasi definidora es compon únicament d'una fórmula d'equivalència sintàctica i d'un definidor.

És un exemple d'una definició composta per un definidor i una equivalència sintàctica el cas següent:

→ **incurvació** *f*

IMATGE. SO Acció i efecte de corbar.

Els trets característics d'una definició no s'han d'adjuntar al definidor per acumulació, indistintament, sinó que han de seguir un ordre formal que evidenciï quina és la jerarquia semàntica establerta entre uns i altres. (Amb relació a l'ordenació dels trets característics, vegeu el punt 3.3.5.)

f) Elements extrínsecs

S'entén per elements extrínsecs tots aquells elements que no formen part pròpiament d'una definició (no hi són semànticament imprescindibles), però, en canvi, mantenen algun tipus de relació sintàctica amb el definit que fa que l'acompanyin

en els contextos d'ocurrència i, per un fet o altre, es considera necessari recollir-los en la definició.

Els motius bàsics de recollir els elements extrínsecs en la definició, doncs, són indicar unes restriccions semàntiques més grans en el definit que en el definidor, indicar un comportament sintàctic diferent del definidor respecte al definit o bé donar resposta a necessitats internes de la paràfrasi definidora. (Per a una explicació detallada sobre els motius d'aparició dels elements extrínsecs i sobre els tipus d'elements extrínsecs, vegeu el punt 3.2.4.)

En el cas dels adjectius i els adverbis, els elements extrínsecs corresponents als elements complementats pel definit (noms per als adjectius, verbs per als adverbis) encapçalen la definició, mentre que, en el cas dels verbs, els elements extrínsecs s'intercalen en la definició.

Són exemples d'elements extrínsecs (aquí destacats en cursiva per a facilitar-ne la localització) els casos següents:

(1) En un verb

→ **agafar bé** *v intr*

ANTROPOLOGIA SOCIAL I CULTURAL > TRADICIONS > CASTELLERS Bastir-se, *un castell*, de bon començament amb quadratura.

(2) En un adjectiu

→ **meroèdric -a** *adj*

CIÈNCIES DE LA TERRA > MINERALOGIA > CRISTAL·LOGRAFIA *Dit de la forma cristal·lina* engendrada per una meroèdria.

(3) En un adverb

→ **a la petarrellada** *adv*

GASTRONOMIA > PROCEDIMENTS CULINARIS *Manera de coure els aliments* posant-los sobre una rajola i cobrint-los de llenya encesa.

Com en els altres casos, quan els elements extrínsecs s'introdueixen per mitjà de fórmules («Dit de», «Aplicat a», «Manera de», etc.), convé optar per una determinada fórmula en cada categoria gramatical i aplicar-la al llarg d'un mateix

producte, amb l'objectiu de destacar al màxim justament el caràcter formulari d'aquestes expressions.

3.2.4 L'expressió dels elements extrínsecs en una definició terminològica

Sovint, les definicions parafràstiques de categories no nominals (verbs, adjectius i adverbis) contenen elements que no expliciten el concepte del terme sinó que indiquen les característiques semàntiques que han de complir els complements que en depenen (en el cas dels verbs) o bé els elements que ells modifiquen (en el cas dels adjectius i els adverbis). Es tracta, per tant, d'elements que no formen part pròpiament de la definició del terme en qüestió sinó que l'acompanyen en els contextos on apareix, amb la particularitat que han de mantenir una determinada relació semàntica amb aquell terme. Són allò que Rafel (2005) ha anomenat *elements extrínsecs* (per Manuel Seco, *elements del contorn*).

En el verb següent es poden localitzar dos elements extrínsecs, l'un corresponent al subjecte del definit (en cursiva) i l'altre corresponent al complement directe (subratllat).

→ **avortar** *v tr*

INFORMÀTICA > ESTRUCTURA DE LES DADES Interrompre, *un usuari*, de manera controlada el procés d'un programa abans que finalitzi.

El fet de recollir aquests elements en l'interior de la definició d'un terme proporciona una informació d'ús molt pràctica per a l'usuari, sempre que es compleixin unes determinades condicions formals que li permetin saber quan un element forma part pròpiament del concepte (i és, doncs, un element intrínsec) i quan forma part del context (i és, per tant, un element extrínsec). És en bona part gràcies al marcatge dels elements extrínsecs que una definició, a més de servir per a la interpretació d'un context, pot servir també per a la generació d'un discurs.

De manera genèrica, es poden distingir dos grans sistemes de marcatge dels elements extrínsecs, els quals sovint coexisteixen en un mateix producte:

(1) *El sistema formulari*: Consisteix a introduir els elements extrínsecs per mitjà de frases introductòries fixades i úniques, diferenciades de la definició estricta.

En general, en terminologia s'utilitza per a introduir els antecedents dels adjectius i, en alguns casos, dels adverbis (amb frases del tipus «Dit de», «S'aplica a», «Manera de», etc.

(2) *El sistema gràfic*: Consisteix a introduir els elements extrínsecs amb un marcatge gràfic que n'indiqui la naturalesa, sense cap element lèxic introductori.

En general, en terminologia s'utilitza només per a introduir el subjecte dels verbs (separat per comes de la paràfrasi definidora).

El marcatge amb un sistema gràfic dels elements extrínsecs ha estat molt més desenvolupat en lexicografia que no pas en terminologia. Així, el *Diccionari general de la llengua catalana* (Fabra 1932) ja marcava en molts casos el complement directe del definit amb parèntesis a l'interior de la seva paràfrasi —per exemple: «**moblar** *v tr* Guarnir de mobles (una casa, una habitació)»—, i el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC) va sistematitzar aquest recurs i va introduir també el marcatge del subjecte separant-lo amb una coma de la resta de la paràfrasi —per exemple: «**renillar** *v intr* El cavall, cridar».¹² Aquests criteris del DIEC amb relació als extrínsecs s'han mantingut en la segona edició que n'ha fet l'IEC (DIEC2).

12. Resum i exemples extrets de Sol (1993).

Actualment, la disciplina lexicogràfica ha acceptat en bona mesura la necessitat de marcar gràficament una gran varietat d'elements extrínsecs, i no solament el complement directe i el subjecte d'un verb. Allò que es debat, doncs, ja no és el principi (que es dona per establert) sinó l'abast del fenomen i el formalisme que cal donar-hi. D'una banda, pel que fa a l'abast, es plantegen dubtes sobre quins elements extrínsecs cal marcar, per exemple en el cas dels complements d'un nom o dels complements d'un verb diferents del complement directe; de l'altra, pel que fa al formalisme, s'assagen sistemes diferents dels parèntesis tradicionals, com ara claudàtors i parèntesis angulars, de vegades subindexats amb els elements d'un patró sintàctic de referència (tal com es fa en el *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* de l'IEC,¹³ des d'ara DDLC) o bé utilitzant variables a l'interior d'una definició (tal com proposa Soler 2006).

En terminologia, el marcatge dels elements extrínsecs ha estat ben poc abordat. Els diversos productes s'han limitat, com a màxim, a marcar el subjecte amb el sistema gràfic de les comes per aïllar-lo de la resta de la paràfrasi i a marcar amb el sistema formulari, de manera no sistemàtica, determinats elements extrínsecs (l'antecedent de l'adjectiu, sobretot). En canvi, no s'aplica marcatge de cap tipus a la resta d'elements extrínsecs recollits en les definicions, fet que pot provocar problemes d'interpretació a l'usuari. En són exemples els complements verbals forts, com ara el complement directe o els complements de règim, que estan inserits sense cap marca en la definició.

13. Es tracta d'un diccionari molt innovador des del punt de vista lexicogràfic i molt interessant des del punt de vista lingüístic perquè proporciona molta informació. Des d'una etapa força inicial d'elaboració, ja va ser consultable en línia (vegeu la bibliografia).

El fet que tradicionalment, en terminologia, no s'hagi aplicat cap marcatge als complements verbals forts o regits no implica, però, que no sigui possible aplicar-lo. Efectivament, no sembla que hi pugui haver cap raó terminològica per a defensar com a necessari aquest no-marcatge, més enllà de la tradició ja esmentada. Per tant, és bo que l'autor d'un producte terminològic avaluï la possibilitat d'establir un marcatge gràfic a aquesta mena de complements, ja que en resultarien almenys dos grans avantatges:

- Es facilitaria la interpretació de la definició als usuaris (com a mínim, a aquells que en coneguessin el valor, que s'hauria d'explicar en una introducció o un text d'ajuda).
- Deixaria de tenir sentit el principi de situar en primer lloc a continuació del definidor el primer complement fort del definit en comptes del primer complement fort propi, perquè el primer complement seria aquell que hagués de portar el marcatge. Això redundaria en una major naturalitat de la paràfrasi definidora. (Quedaria sense efecte, doncs, el principi 2 del punt 3.2.4.a.2).

El marcatge més senzill consistiria a escriure entre parèntesis tot primer complement fort recollit del definit, o fins i tot tots els complements forts recollits del definit, fent extensiu el marcatge ja comentat del DIEC1 i el DIEC2 en lexicografia. Posant com a exemple casos que s'estudien més endavant, en el punt 3.2.4.a.2:

→ **anivellar** *v tr*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > REM Donar estabilitat de les bandes (a un bot de rem) respecte a la línia de flotació.

→ **apuntar** *v tr*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR Disposar (una arma) (en direcció al blanc) de manera que, en disparar, hi hagi possibilitats d'encertar-lo.

Aquest marcatge es podria aplicar també als antecedents d'adjectius i adverbis, cosa que permetria escurçar-ne les definicions, recórrer a un únic sistema d'introducció d'elements extrínsecs i marcar clarament el límit de la paràfrasi estricta. Igualment, prenent alguns casos donats en els punts 3.2.4.b i 3.2.4.c:

→ **faisandé** *adj*

PROCEDIMENTS CULINARIS > TRACTAMENT DELS PRODUCTES
> PREPARACIÓ (Carn de caça) sotmesa a un inici de descomposició per a fer-li adquirir un tast adequat.

→ **a l'oberta** *loc adv*

ESPORTS > HÍPICA (Cavalcar) mantenint les cames obertes i en contacte amb els flancs del cavall.

En tot cas, hi hagi o no hi hagi un marcatge dels elements extrínsecs i sigui o no sigui sistemàtic en l'aplicació, s'ha d'entendre que les diverses paraules que componen un element extrínsec no formen una llista tancada de denominacions, sinó que són un recull de característiques semàntiques que apunten a tots els elements que les compleixin. Així, si un verb indica que el seu element extrínsec en funció de subjecte és «animal equí», cal interpretar que aquesta funció de subjecte no la desenvolupa únicament el sintagma «animal equí», sinó que la poden complir tots els individus definibles com a animals equins: cavalls, eugues, poltres, ases – rucs – burros, someres, etc.

A continuació esquematitzem en les principals categories gramaticals afectades (verbs, adverbis i adjectius) quins elements extrínsecs és convenient de recollir en les definicions i de quina manera es poden recollir, d'acord amb una metodologia terminològica.

a) En els verbs: Subjecte i complements verbals

En el cas dels verbs, sembla adequat recollir el subjecte en tots aquells casos en què sigui rellevant i també —igualment només quan siguin rellevants— tota mena de complements exigits per l'estructura verbal, és a dir, aquells complements que s'han anomenat regits o forts. S'ha de tenir present, però, que en el

cas del subjecte hi ha un procediment establert de representació, mentre que en el cas dels complements no n'hi ha cap.

3.2.4.a.1 Subjecte

Pel que fa al subjecte, es poden distingir dues circumstàncies diferents que exigeixen introduir-lo a la paràfrasi:

(1) Quan els subjectes possibles del definit són menys que els subjectes possibles del definidor i els seus complements. En aquest cas, s'entén que el definit imposa unes condicions restrictives respecte a la seva definició, les quals, si no s'explicitessin, podrien donar lloc a la construcció de frases incorrectes.

Per exemple, en la fitxa següent

→ **apilar-se** *v pron*

PESCA Decantar-se, *el gall*, cap al damunt de les peces fins a desbaratar el calat de sardines,

la presència del subjecte és indispensable, ja que només es pot apilar (definit) un gall (que és un element surador que assenjala un ormeig) i, per contra, el verb *decantar-se* és tan poc restrictiu que admetria pràcticament qualsevol subjecte per a la definició «Decantar-se cap al damunt de les peces fins a desbaratar el calat de sardines».

Per tant, l'absència de l'element extrínsec subjecte hauria fet possible la construcció de frases incorrectes com les següents:

*«La barca / En Manel es va *apilar* i això ens va malmetre la pesca.»

(2) Quan algun element de la paràfrasi ha de fer referència al subjecte del definit per a completar adequadament el concepte, ja sigui per mitjà d'un pronom feble, d'un díctic (*aquest*, *aquell*, etc.) o d'un adjectiu com *altre*. En aquest cas, la no-presència del subjecte crearia ambigüitats o bé obligaria a fer constar l'element semàntic de subjecte en una posició diferent, cosa que crea construccions poc apropiades a la substitució.

Per exemple, en les fitxes següents

→ **aixecar els halters** *v intr*

ESPORTS > HALTEROFÍLIA Enlairar els halters, *un aixecador*, des de la tarima fins tan amunt com li ho permetin els braços estirats.

→ **atrapar** *v intr*

ESPORTS > ATLETISME Arribar, *un corredor o un grup de corredors*, a l'altura d'un altre que es trobava en una posició més avançada,

la presència del subjecte és recomanable, ja que això permet referir-s'hi posteriorment amb el pronom *li* i amb l'adjectiu *altre*, respectivament.

L'absència del subjecte hauria provocat definicions ambigües o amb l'element subjecte situat en una posició sintàctica diferent:

(a) Definicions ambigües:

aixecar els halters *v intr*

ESPORTS > HALTEROFÍLIA Enlairar els halters des de la tarima fins tan amunt com ho permetin els braços estirats.

atrapar *v intr*

ESPORTS > ATLETISME Arribar a l'altura d'un altre corredor o grup de corredors que es trobava en una posició més avançada.

No és evident als braços de qui es fa referència, en el primer cas, ni encara menys respecte a qui hi havia una situació més avançada, en el segon cas.

(b) Definicions amb l'element subjecte situat en una posició sintàctica diferent:

aixecar els halters *v intr*

ESPORTS > HALTEROFÍLIA Enlairar els halters des de la tarima fins tan amunt com ho permetin els braços estirats *de l'aixecador*.

atrapar *v intr*

ESPORTS > ATLETISME Arribar a l'altura d'un altre corredor o grup de corredors que es trobava en una posició més avançada que *un mateix*.

Com es pot observar, són definicions que no passarien la prova de la substitució (*«El representant català *va enlairar els halters des de la tarima fins tan amunt com ho permetien els braços estirats de l'aixecador*», *«El gran grup *va arribar a l'altura d'un altre corredor o grup de corredors que es trobava en una posició més avançada que un mateix*»). A més, continua havent-hi certa ambigüïtat.

Tal com mostren els exemples, aquests subjectes necessaris es recullen posteriorment al verb, separats per comes del mateix verb i de la resta de la paràfrasi. Pel que fa a la seva posició exacta dintre la paràfrasi, sembla adequat seguir les pautes següents:

(a) En cas d'haver-hi un grup verbal compost pel verb i per un o més complements regits (complement directe, complement indirecte, complement de règim verbal, etc.), s'inclou el subjecte a continuació del primer complement regit.

És un exemple d'ubicació del subjecte en un grup verbal amb complement regit el cas següent:

→ **cedir la traça** *v intr*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > ESQUÍ NÒRDIC *Apartar-se de la traça, un esquiador de fons*, perquè un altre esquiador l'avanci.

(b) En cas d'haver-hi un grup verbal compost pel verb i per un adverbí que hi formi una unitat semàntica, s'inclou el subjecte a continuació de l'adverbí.

És un exemple d'ubicació del subjecte en un grup verbal amb un verb i un adverbi estretament lligats el cas següent:

→ **desplomar-se** *v pron*

TRANSPORT > TRANSPORT AERI *Aterrar bruscament, una aeronau, com a conseqüència d'una velocitat de descens massa elevada o una velocitat de vol massa baixa.*

(c) En cas de qualsevol altre grup verbal, s'inclou el subjecte a continuació del verb.

És un exemple d'ubicació del subjecte en un grup verbal diferent dels casos (a) i (b) el cas següent:

→ **col·lapsar** *v intr*

CONSTRUCCIÓ *Deformar-se, una estructura, fins a un punt crític, de manera que hi ha perill que se'n produeixi la caiguda total o parcial, com a conseqüència d'un pes excessiu o d'una deformació dels materials que la constitueixen.*

Tanmateix, aquest esquema presenta almenys tres casos clars en què, tot i que el verb té un complement regit o un adverbi, el subjecte se li posposa immediatament. Es tracta dels casos següents:

(1) Quan la llargada del complement regit provocaria que el subjecte quedés a molta distància del verb.

L'exemple següent mostra un cas de subjecte interposat per la llargada del complement:

anar capalt *v intr*

ESPORTS > HÍPICA *Anar, un cavall, amb el cap alt i endavant i amb el coll estirat, anticipant-se als ajuts.*

(2) Quan un element del complement regit fa referència al subjecte, de manera que la posposició del subjecte al complement faria que aquest element quedés anteposat al seu antecedent.

L'exemple següent mostra un cas de subjecte interposat per a permetre una referència del complement:

escapar-se *v pron*

ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > JUDO *Deslliurar-se, un judoka, del control a què EL sotmet l'adversari.*

(3) Quan el subjecte quedaria en posició final de la paràfrasi.

L'exemple següent mostra un cas de subjecte interposat per a no deixar-lo en posició final:

amargar *v intr*

PROCEDIMENTS CULINARIS > COCCIÓ > ALTERACIÓ DELS PRODUCTES *Tenir, una menja, un gust amarg.*

Finalment, amb relació al subjecte, encara cal tenir en compte que aquest recurs de marcar-lo entre comes dintre la paràfrasi definidora només és possible quan el terme definit és un verb, ja que únicament en el cas del verb es pot parlar d'un paper sintàctic de subjecte. Per tant, no és adequat recollir d'aquesta manera un element amb una funció semàntica semblant en la paràfrasi definidora d'un nom. Aquest criteri s'estén, com és lògic, al cas dels noms deverbals que tenen la mateixa definició que el verb corresponent, amb una fórmula d'equivalència sintàctica per a proporcionar la categoria gramatical de nom a la paràfrasi definidora. En aquests noms deverbals, doncs, també es fa indispensable, a més de la d'equivalència sintàctica, la integració sintàctica del subjecte dintre la paràfrasi definidora.¹⁴

14. És veritat que aquest element té un paper semàntic de subjecte en l'estructura d'un nom, encara que no tingui aquesta funció sintàctica. Amb tot, no sembla adequat utilitzar un procediment formal que indica una funció sintàctica en una estructura verbal, com és la separació entre comes, per a indicar també una funció semàntica en una estructura nominal. I encara menys tenint en compte que aquest subjecte semàntic de l'estructura nominal ha d'anar introduït per una preposició (*de, per, etc.*), cosa que el procediment esmentat no reflecteix. Actualment, en lexicografia no hi ha un acord sobre la bondat d'incloure, amb un procediment adequat, aquests elements extrínsecs en la definició d'un nom.

És inadequat, doncs, el cas següent, pres del primitiu verbal corresponent (en el qual sí que era adequada l'expressió del subjecte):

avançament *m*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN Acció de passar, *un corredor*, al davant d'un altre concursant.

Per a aquests casos, sovint és una bona solució la fórmula següent:

→ **avançament** *m*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN Acció d'un corredor de passar al davant d'un altre concursant.

Aquest fenomen, igualment inadequat, es pot donar fins i tot en noms que no són deverbals:

acció diplomàtica *f*

DRET INTERNACIONAL Fet de dirigir-se, *un o més governs estatals*, al govern d'un estat, per exposar-li un punt de vista, presentar-li una demanda o obtenir-ne una decisió.

→ **acció diplomàtica** *f*

DRET INTERNACIONAL Fet de dirigir-se un o més governs estatals al govern d'un estat, per exposar-li un punt de vista, presentar-li una demanda o obtenir-ne una decisió.

3.2.4.a.2 *Complements verbals*

Pel que fa als complements verbals extrínsecs, en general es recullen en la definició tots els complements forts o complements de règim del verb definit, és a dir, atributs i predicatius, complements directes, complements indirectes i complements de règim verbal, perquè es consideren necessaris per a completar la caracterització del verb i per a mostrar-ne l'estructura sintàctica.

S'ha de tenir en compte, tanmateix, que els complements forts d'un verb definit *x* que també són complements forts del seu definidor *y* no es recullen en la definició de *x*, perquè ja estan recollits en la definició corresponent a la fitxa de *y*. Ara bé, fins i tot en aquest cas de complements forts coincidents amb

els complements del definidor hi poden haver determinades circumstàncies que facin aconsellable repetir-los igualment (vegeu, amb relació a aquesta qüestió, el punt 4.2):

- Quan l'estructura sintàctica del definit i el definidor no és la mateixa.
- Quan la categoria gramatical del definit i el definidor no és la mateixa.
- Quan la definició conté un element referent a aquest complement fort que en principi no caldria recollir.

Com ja s'ha comentat, en terminologia no hi ha cap marcatge establert, ni formulari ni gràfic, per a indicar que un determinat complement d'una definició és un element extrínsec. A diferència del subjecte, doncs, els elements extrínsecs en funció de complement fort queden recollits sense cap marcatge a dintre la paràfrasi. Per tant, correspon a l'usuari, en primer lloc, saber interpretar què és intrínsec en una definició i què és extrínsec i, en segon lloc, un cop determinat quins són els elements extrínsecs, saber interpretar també quina és la relació sintàctica establerta entre el definit i el definidor (és a dir, si el complement directe del definit és també complement directe del definidor, si allò que és un complement de règim en el definidor és un complement directe en el definit, etc.).

Evidentment, perquè la interpretació de l'usuari sigui màximament correcta s'han de complir uns determinats principis en la definició terminològica que poden ajudar-lo. Bàsicament, aquests principis són els següents:

- (1) Respectar al màxim l'estructura verbal del definit. És bo que, per a definir un verb transitiu, s'utilitzi un verb transitiu i és del tot imprescindible que, per a qualsevol tipus de verb, el verb definidor tingui una estructura assimilable al verb definit; dit d'una altra manera, que tingui com a mínim el mateix nombre de complements. Només d'aquesta manera és possible aplicar correctament la prova de la substitució (vegeu el punt 3.1.1).

Així, en el cas d'*apuntar*, es dóna compte d'una estructura de verb amb dos complements forts (apuntar [arma + direcció]) per mitjà d'un verb a qui poden atribuir-se-li aquests dos complements:

→ **apuntar** *v tr*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR Disposar *una arma* en direcció al blanc de manera que, en disparar, hi hagi possibilitats d'encertar-lo.

(2) Situar a continuació del definidor el primer complement del definit sempre que sigui possible, encara que, en l'estructura del definidor, resulti més natural una ordenació sintàctica diferent. El motiu és que, per a facilitar a l'usuari la utilització del definit, cal que la identificació de la seva estructura sigui màximament clara. Idealment, aquest principi de reproduir en el definidor l'ordenació del definit hauria d'aplicar-se a tots els complements del definidor (el primer complement del definit en el primer lloc dintre l'estructura del definidor, el segon en el segon lloc, etc.), fins al punt que convindria deixar en últim lloc aquells complements del definidor no compartits amb el definit. Aquesta reproducció estricta no sempre és possible, però sí que és convenient procurar sempre respectar el primer lloc entre els complements de la paràfrasi per al primer complement del definit.

Ordenació en un definidor amb més complements que el definit:

En la definició de *anivellar* «Donar estabilitat de les bandes a un bot de rem respecte a la línia de flotació», el verb *anivellar* té un únic complement fort (*un bot de rem*), el qual ocupa la posició de complement directe; en canvi, el seu definidor (*donar*) té dos complements forts (*estabilitat de les bandes* i *un bot de rem*), amb la particularitat que el complement que té en exclusiva (*estabilitat de les bandes*) ocupa el lloc de complement directe. El motiu és que l'equivalència semàntica completa no es produeix entre *anivellar* i *donar*, sinó entre *anivellar* i *donar estabilitat de les bandes*.

Si només es tingués en compte la naturalitat de la paràfrasi definidora, l'ordenació de complements que hauria calgut seguir seria aquesta:

anivellar *v tr*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > REM Donar estabilitat de les bandes a un bot de rem respecte a la línia de flotació.

Tanmateix, d'una paràfrasi així l'usuari podria deduir, erròniament, que s'anivella l'estabilitat de les bandes, i no que s'anivella un bot de rem. Per tant, és preferible aquesta altra ordenació:

→ **anivellar** *v tr*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > REM Donar a un bot de rem estabilitat de les bandes respecte a la línia de flotació.

Ordenació en un definidor amb els mateixos complements que el definit però estructura diferent:

El verb *amonestar* té una estructura d'ordenació inversa a la del definidor (*comunicar*), ja que el complement directe d'*amonestar* (*un o més competidors*) correspon al complement indirecte de *comunicar* i el complement de règim verbal d'*amonestar* (*l'aplicació d'una sanció o un advertiment*) correspon al complement directe de *comunicar*.

Tenint en compte només la naturalitat de la paràfrasi definidora, l'ordenació que hauria calgut seguir hauria estat la següent:

amonestar *v tr*

ESPORTS Comunicar, un àrbitre, l'aplicació d'una sanció o un advertiment a un o més competidors per la comissió d'una falta.

Tanmateix, una paràfrasi així pot portar l'usuari a pensar que un àrbitre amonesta l'aplicació d'una sanció o un advertiment a algú, i no que amonesta algú amb l'aplicació d'una sanció o un advertiment. Per tant, resulta més adequada l'ordenació següent:

→ **amonestar** *v tr*

ESPORTS Comunicar, un àrbitre, a un o més competidors l'aplicació d'una sanció o un advertiment per la comissió d'una falta.

Lògicament, en el cas d'un definidor amb més complements que el definit, aquest segon principi de respectar l'ordenació del definit resultaria innecessari si es portés a terme l'aplicació proposada d'un marcatge gràfic al primer complement fort dels verbs (vegeu la segona ampliació del punt 3.2.4). En aquest cas, el marcatge gràfic ja indicaria quin és el primer complement del definit. En canvi, en el cas d'un definidor amb els mateixos complements que el definit però ordenats de manera diferent, caldria seguir igualment l'ordre del definit o bé indicar les diferències per mitjà d'un sistema de subíndexs o d'un marcatge diferent segons el complement.

b) En els adjectius: Antecedent

En el cas dels adjectius i les locucions adjectivals, sembla adequat recollir el seu antecedent o subjecte en tots aquells casos en què calgui fer especificacions semàntiques dels noms als quals es pot aplicar aquest adjectiu o aquesta locució adjectival. Com en el cas dels verbs, en general es pot considerar necessari especificar-ne les característiques semàntiques sempre que no coincideixin amb les dels antecedents als quals seria aplicable la seva paràfrasi definidora.

Tradicionalment, tant en lexicografia com en terminologia s'ha utilitzat com a marcatge de l'antecedent d'un adjectiu la fórmula d'introducció d'elements extrínsecs «Dit de», que permet fer una llista dels noms que són candidats a desenvolupar aquest paper. Més recentment, s'ha recorregut també amb el mateix valor a altres fórmules, com ara «Aplicat a» o «S'aplica a».

El fet que, en la utilització tradicional, la fórmula «Dit de» hagi estat sempre situada al començament de la definició (tot i ser un element que en realitat no hi pertany), a més sense cap coma separadora de la paràfrasi definidora pròpiament dita, ha comportat que aquesta fórmula hagi estat bandejada per diversos lexicògrafs actuals (n'és un exemple Rafel 2005). La fórmula, molt més infreqüent, «Aplicat a», tindria aquest mateix problema d'anteposició, tot i que en aquest cas se sol separar de la paràfrasi per mitjà d'una coma, que marca més clarament el límit de la definició estricta.

Com a alternativa, s'han proposat fórmules verbals posposades a la definició, del tipus «S'aplica a», separades per una coma de la definició estricta, les quals eviten aquest problema

d'aparèixer en primer lloc (però requereixen igualment ser suprimides en la prova de la substitució) i, a més, eviten també la necessitat de fer coincidir la flexió de la definició estricta amb la flexió de l'element extrínsec. Aquest recurs és el que ha utilitzat sistemàticament el DIEC2 en les definicions d'adjectius amb elements extrínsecs inclosos.

Tenint en compte, doncs, que la diferència principal entre les diverses fórmules proposades és la seva posició dintre la definició, s'ha de concloure que el grau de bondat no difereix tant entre unes i altres: en primer lloc, perquè totes, en tant que desenvolupades lingüísticament, estan integrades en la definició i s'han de suprimir igualment en efectuar la prova de la substitució; en segon lloc, perquè l'ús posposat (que sembla efectivament preferible), seria possible en totes tres fórmules, encara que potser no s'hagi donat mai amb «Dit de».

És un exemple del tractament del DIEC2 la definició següent:

fastigiat -ada *adj.* Que té les branques dretes i acostades al tronc de manera que la capçada esdevé llarga i estreta, *s'aplica als arbres.*

En una definició tradicional, aquesta definició s'hauria resolt així:

fastigiat -ada *adj.* *Dit dels arbres* que tenen les branques dretes i acostades al tronc de manera que la capçada esdevé llarga i estreta.

I la posposició de la fórmula tradicional que proposem donaria una definició com la següent:

fastigiat -ada *adj.* Que té les branques dretes i acostades al tronc de manera que la capçada esdevé llarga i estreta, *dit dels arbres.*

Tal com ja s'ha mencionat, actualment, la lexicografia disposa de recursos gràfics alternatius per a indicar els elements extrínsecs (bàsicament, el marcatge amb parèntesis, parèntesis angulars o claudàtors). Aquests recursos no són ni de bons usos d'utilització general en lexicografia, i encara menys en terminologia. Més enllà de la tradició, no hi ha, però, cap motiu terminològic que impedeixi d'utilitzar-los i, en canvi, reporta-

rien molts avantatges i accentuarien la tendència actual cap a l'acostament entre la lexicografia i la terminologia. És per això que en el punt 3.2.4 (vegeu-lo) es fa una proposta de marcatge gràfic que afecta també el cas dels adjectius.

En tot cas, tot i no ser ideal la utilització d'aquestes fórmules lingüístiques, s'ha de considerar que són adequades i fins convenients en definicions de tipus tradicional, tant terminològiques com lexicogràfiques. I pel que fa a la tria concreta d'una fórmula o altra, no sembla que hi pugui haver arguments concloents, més enllà de la necessitat que la tria efectuada es mantingui de manera sistemàtica al llarg d'una mateixa obra.

En el cas següent,

→ **faisandé** *adj*

PROCEDIMENTS CULINARIS > TRACTAMENT DELS PRODUCTES >
> PREPARACIÓ Dit de la carn de caça sotmesa a un inici de descomposició per a fer-li adquirir un tast adequat,

és imprescindible caracteritzar semànticament el subjecte per a poder fer una utilització correcta de *faisandé*. L'àrea temàtica *Gastronomia* ja permet deduir que *faisandé* ha de tenir com a antecedent un producte alimentari, però no que només es pot aplicar a carn de caça.

La posposició d'aquesta fórmula donaria una definició com la següent:

→ PROCEDIMENTS CULINARIS > TRACTAMENT DELS PRODUCTES
> PREPARACIÓ Sotmès a un inici de descomposició per a adquirir un tast adequat, *dit de / aplicat a / s'aplica a* la carn de caça.

A efectes de substitució, s'ha de tenir present que la definició pròpiament dita és només «Sotmès a un inici de descomposició per a adquirir un tast adequat».

c) En els adverbis: Verb complementat

En el cas dels adverbis i les locucions adverbials, la situació és similar a la dels adjectius: d'una banda, en determinats casos convé especificar quines característiques semàntiques

té l'element extrínsec que es complementa (en aquest cas, un verb) i, de l'altra, no hi ha un procediment d'acceptació més o menys unànime per a introduir-lo en la definició.

Així, s'ha de caracteritzar semànticament l'element extrínsec quan la paràfrasi del significat estricte de l'adverbi no permet deduir amb quina classe semàntica de verbs s'utilitza, perquè la paràfrasi definidora admet una utilització més àmplia que el definit.

Per a fer-ho no hi ha, com s'ha dit, cap fórmula d'introducció d'elements extrínsecs de gran acceptació, ni tan sols (a diferència dels adjectius, doncs) diverses fórmules força esteses. En la pràctica de la terminologia i la lexicografia catalanes, potser només es pot aduir l'ús de la fórmula posposada «S'aplica a», que el DIEC2 utilitza ben testimonialment per a dues locucions adverbials, enfront de més de sis-cents adjectius i vuit locucions adjectivals amb aquesta mateixa fórmula.¹⁵ Davant d'aquesta desproporció, doncs, es pot posar en dubte que la utilització de «s'aplica a» com a fórmula per a indicar els elements extrínsecs d'un adverbi respongui realment a un criteri.

Com a motius d'aquesta mancança en els adverbis, es poden aduir el recurs freqüent a una paraula emparentada morfològicament com a definidor (de manera que l'adverbi ja hereta les restriccions semàntiques del seu definidor), la tendència també relativament freqüent a donar-los definicions metalingüístiques, fins i tot en el cas d'adverbis que haurien admès una definició parafràstica, i la poca presència de termes amb categoria gramatical d'adverbi en terminologia.

El resultat, tanmateix, és que un cert nombre de definicions d'adverbis resulten massa genèriques i poden portar fàcilment l'usuari a error en la construcció de frases en què figuri l'adverbi definit. En uns quants casos, doncs, és necessària la presència de l'element extrínsec. Per a suplir la mancança d'una fórmula d'introducció, pot ser una bona solució la fórmula següent:

15. D'aquestes dues locucions, a més, només una té una definició pròpiament adverbial (*a la funerala*), mentre que l'altra (*en quadratura*) té una definició adjectival.

1	2
Manera de	VERB [en infinitiu]

En aquesta fórmula, el verb en infinitiu representa l'element extrínsec de l'adverbi (és a dir, el verb que l'adverbi complementa), a continuació del qual hauria de figurar un verb en gerundi com a primer element pròpiament dit de la definició de l'adverbi, conjugat en aquesta forma verbal per a aconseguir l'equivalència sintàctica desitjable en tota definició terminològica.

Els exemples següents són casos d'adverbis que fan necessària l'explicitació del seu element extrínsec:

Cas 1:

→ **a l'oberta** *loc adv*

ESPORTS > HÍPICA *Manera de cavalcar* mantenint les cames obertes i en contacte amb els flancs del cavall.

A partir de la definició estricta («Mantenint les cames obertes i en contacte amb els flancs del cavall»), resulta difícil entendre quina mena de verbs complementa la locució adverbial.

Cas 2:

→ **al vol** *loc adv*

ESPORTS > CAÇA *Manera de caçar un ocell* capturant-lo mentre vola.

A partir de la definició estricta («Caçant un ocell mentre vola»), resulta difícil saber quina mena de verbs complementa la locució adverbial; en aquest cas, a més, el verb complementat i el verb que encapçala la definició coincideixen, cosa que estrictament donaria lloc a una definició del tipus *«Manera de caçar un ocell caçant-lo mentre vola». Per a evitar-la, s'ha recorregut, en la segona ocurrència de *caçar*, al seu hiperònim: *capturar*.

Per tant, s'entén que la definició de l'adverbi pròpiament dita (és a dir, la paràfrasi que caldria fer servir en la prova de la substitució) comença amb el verb conjugat en gerundi.

Cal tenir en compte que aquesta fórmula proposada d'introducció d'elements extrínsecs és molt pròxima a la definició parafràstica de determinats mètodes o processos amb la categoria gramatical nom, que igualment tenen *manera de* + verb en infinitiu com a part inicial (per exemple, *aire*, en hípica, té la definició «Manera d'avançar un cavall»).

En el cas d'aquests noms, pot ser que la definició consti només dels dos elements inicials (*manera de* i un verb en infinitiu, com passa en l'exemple donat) o bé que tingui un altre element verbal. En aquest segon cas, per a preservar la diferència formal amb les definicions d'adverbi, és recomanable que el tercer element de les definicions nominals es realitzi com una oració de relatiu (que s'oposa, així, al verb en gerundi de les definicions adverbials). L'esquema següent reflecteix la distinció formal establerta:

	1	2	3
Adverbis	Manera de	VERB [en infinitiu]	VERB [en gerundi]
Noms	Manera de	VERB [en infinitiu]	(en què)

Els dos exemples següents mostren aquesta estructura nominal, en un cas amb l'opció recomanada per a tots tres elements realitzats i en l'altre amb dos elements:

(a) Amb tres elements:

→ **respiració bilateral** *f*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > NATACIÓ (1) *Manera de* (2) respirar pròpia de l'estil de crol (3) EN QUÈ EL NEDADOR GIRA EL CAP UNA VEGADA CAP A CADA COSTAT PER INSPIRAR.

(b) Amb dos elements:

→ **posició** *f*

ESPORTS (1) *Manera de* (2) disposar el cos en el transcurs d'una prova.

Finalment, és bo tenir present que la possible fórmula procedent del DIEC2 «S'aplica a» (citada anteriorment) es complementa amb la fórmula aquí proposada «Manera de + VERB [infinitiu]», que és l'element que li permet introduir l'element extrínsec de l'adverbi. L'aplicació d'aquesta fórmula complexa («S'aplica a una manera de + VERB [infinitiu]») en posposició a la definició estricta tindria dos avantatges clars respecte a la fórmula anteposada, tal com s'ha vist per als adjectius:

- (1) Marcar de manera clara el límit de la definició estricta.
- (2) No anteposar cap element estrany a la definició estricta.

Com en el cas dels adjectius, però, també és possible utilitzar en posposició «Dit de» (és a dir, «Dit d'una manera de + VERB [infinitiu]») en comptes de «S'aplica a», ja que aquesta fórmula presentaria els mateixos punts positius. Sigui com sigui, com que hi ha un tercer avantatge per a aquestes fórmules posposades, que és el fet de ser comunes a les utilitzades per als adjectius, convindria optar en bloc per una de les parelles següents, en comptes de barrejar-les:

	Per a un adjectiu	Per a un adverbi
1	[Definició], dit de + NOM	[Definició], dit d'una manera de + VERB [en infinitiu]
2	[Definició], s'aplica a + NOM	[Definició], s'aplica a una manera de + VERB [en infinitiu]

A partir d'un dels exemples donats anteriorment amb la fórmula anteposada,

→ **a l'oberta** *loc adv*

ESPORTS > HÍPICA *Manera de cavalcar* mantenint les cames obertes i en contacte amb els flancs del cavall,

l'aplicació de les fórmules en posposició proposades donaria aquests resultats:

→ ESPORTS > HÍPICA Mantenint les cames obertes i en contacte amb els flancs del cavall, *s'aplica a una manera de cavalcar.*

→ ESPORTS > HÍPICA Mantenint les cames obertes i en contacte amb els flancs del cavall, *dit d'una manera de cavalcar.*

Al costat del sistema formulari proposat, en anteposició o en posposició, s'ha de valorar també la possibilitat de recórrer al sistema gràfic per a indicar l'element extrínsec d'un adverbí. Aquest sistema, avançat en el punt 3.2.4, ofereix els avantatges de la claredat, la brevetat i la universalitat d'aplicació a tota mena d'elements extrínsecs, respecte del sistema formulari. L'opció més senzilla del sistema gràfic (vegeu el punt 3.2.4) consistiria a posar el verb complementat entre parèntesis, com els complements forts d'un verb i l'antecedent d'un adjectiu.

3.2.5 Citació de les denominacions incloses en una definició terminològica

És força habitual que una definició terminològica contingui una denominació que apunta a un altre terme del mateix producte terminològic, ja sigui com a definidor o bé com un dels trets que completen el significat del definidor per igualar-lo al definit. Sempre que no caigui en un problema de circularitat (vegeu el punt 3.1.3), aquesta pràctica fins i tot és recomanable, perquè s'adequa a la concepció del camp conceptual com una xarxa de conceptes relacionats i facilita a l'usuari la possibilitat de moure-s'hi amunt i avall, més enllà de la simple consulta puntual. D'aquesta manera, una definició d'un terme pot servir de porta d'entrada a aquell camp conceptual.

I també per raons de precisió i d'economia d'espai, en l'interior d'una definició és millor recórrer a la denominació d'un concepte que no pas a la seva definició o a una simplificació de la seva definició.

Si un concepte, doncs, ha rebut una determinada etiqueta denominativa en el camp conceptual en qüestió, cal recórrer a aquesta etiqueta cada vegada que es vulgui fer referència al concepte etiquetat.

En els exemples següents es pot observar que, a partir del terme *cargol de banc*, la definició de *recolzador* hi fa referència com a part d'un tret definidor. Això augmenta la precisió de les definicions, proporciona el coneixement de termes relacionats a l'usuari i, alhora, evita fer encara més llargues les definicions:

→ **cargol de banc** *m*

FUSTERIA > APARELLS, ESTRIS, EINES I INSTRUMENTS > ESTRIS DE SOSTENIR I PRÉMER Instrument format per dues mandíbules de fusta, l'una fixa, la pota del banc, i l'altra desplaçable per l'acció d'un vis sens fi, que serveix per a immobilitzar una peça en un banc de fuster.

→ **recolzador** *m*

FUSTERIA > APARELLS, ESTRIS, EINES I INSTRUMENTS > ESTRIS DE SOSTENIR I PRÉMER Peça de fusta petita proveïda d'un espàrrec o una clavilla, que s'introdueix en els forats de la pota d'un banc de fuster, i que serveix per a recolzar-hi les peces llargues collades en el *cargol de banc*.

Ara bé, s'ha d'entendre que quan se cita una denominació s'està apuntant al seu terme de manera exacta i, per tant, que aquesta citació no pot estar en cap cas subjecta a criteris retòrics o expressius. Si no (si s'escurça una denominació, per exemple, per motius estilístics), s'està oferint una informació imprecisa que pot confondre l'usuari i li pot fer difícil de trobar la fitxa corresponent a aquest altre terme. De fet, la citació d'una denominació es pot entendre com un enllaç que ha de permetre a l'usuari accedir a un terme relacionat —i aquesta possibilitat de convertir realment una citació en un enllaç s'hauria d'avaluar en un producte terminològic electrònic, pels enormes avantatges que podria comportar a l'usuari.

És un exemple de citació incorrecta d'una denominació el cas següent:

buirac d'arc *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Buirac que es colla al *cos de l'arc de politges*.

En aquest cas, s'han fusionat dues denominacions amb elements semblants (*cos de l'arc* i *arc de politges*) per raons estilístiques, cosa que ha donat lloc a un híbrid (*cos de l'arc de politges*) que no correspon a cap denominació del producte terminològic. La definició hauria hagut de ser aquesta:

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Buirac que es colla al *cos de l'arc* d'un *arc de politges*.

Tanmateix, hi ha tres casos en què no es compleix el principi de recollir, en una definició, la forma exacta d'una denominació citada:

(1) La inserció d'una *denominació flexiva* (nominal, adjectival o verbal) en una estructura sintàctica de la paràfrasi definidora que fa necessària la utilització d'una forma diferent de la forma canònica. El cas més clar és el dels verbs, que no se citen obligatòriament en la forma d'infinitiu amb què es recullen sinó amb la forma més adequada a la paràfrasi definidora, cosa que inclou, per exemple, la possibilitat d'un ús adjectival a partir de la forma de participi. A més dels verbs, però, aquesta circumstància també afecta els noms i els adjectius.

Són exemples de citacions de denominacions flexives en una forma diferent de la forma canònica els casos verbals següents:

Cas 1:

A partir del verb

conduir *v tr*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA Avançar, un jugador, pel camp de joc controlant la pilota, la bola o el disc,

a *doblar* es fa la citació següent en una forma de present d'indicatiu:

→ **doblar** *v tr*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > FUTBOL Avançar, un jugador, el company d'equip que *condueix* la pilota en atac per donar-li suport.

Cas 2:

A partir del verb

batre *v tr*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > BEISBOL Donar un cop amb el bat a la pilota del llançador per enviar-la lluny dels defensors, dins els límits del terreny legal,

a *agafar* es fa la citació següent en una forma de participi:

→ **agafar** *v tr*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > BEISBOL Fer-se seva amb el guant o la mà, un defensor, una pilota *batuda* o llançada.

(2) La referència a un *nom de doble gènere* amb formes diferenciades per al masculí i el femení segons el sexe del referent, que per convenció se sol resoldre recollint únicament la forma del masculí. (Vegeu el punt 5.6.)

(3) La *segona referència* a una denominació complexa sintagmàtica complexa. D'acord amb el principi general, la primera denominació s'ha de recollir de manera completa, però la segona es pot escurçar a la base, en general indicant la coreferència per mitjà de l'ús d'un article definit o d'un adjectiu dític.

És un exemple de denominació correctament escurçada en la seva segona aparició el cas següent:

→ **renovació de parc eòlic** *f*

ENERGIA > ENERGIA EÒLICA Renovació dels aerogeneradors d'un *parc eòlic*, efectuada amb la finalitat de millorar l'eficiència del parc.

Finalment, si es vol fer referència a un terme amb diverses denominacions possibles, cal aplicar-hi els criteris relatius a la sinonímia i utilitzar sempre una mateixa denominació en les citacions, la considerada preferent. D'acord amb aquests criteris, la denominació preferent sempre és aquella on s'ha ubicat la

definició (o bé perquè és la denominació principal o bé, senzillament, perquè és la primera alfabètica).

L'únic cas en què és lícit no triar la denominació principal en l'interior d'una definició és quan, havent-hi una denominació principal que abasta tot el camp conceptual i una denominació secundària que abasta només un subconjunt del camp conceptual, es vol fer referència a aquell terme justament només per al subcamp conceptual de la denominació secundària.

Així, en la definició d'*àrbitre -a de camp* s'utilitza el sinònim complementari *àrbitre de línia* en comptes de *jutge de línia*,¹⁶ que és la denominació principal en el camp dels esports, perquè *àrbitre de línia* és la denominació pròpia del futbol americà i *àrbitre de camp* és un terme precisament de futbol americà. A continuació es recullen totes dues definicions:

jutge -essa de línia *m i f*

sin. compl. **àrbitre -a de línia** [FUTBOL AM] *m i f*

→ ESPORTS Àrbitre encarregat de controlar que no es traspassin els límits reglamentaris d'una àrea de competició.

àrbitre -a de camp *m i f*

→ ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > FUTBOL AMERICÀ Àrbitre situat al mateix costat que l'*àrbitre de línia* principal, que s'encarrega de controlar que l'equip atacant no excedeixi el temps establert per a posar la pilota en joc i de supervisar les passades i les recepcions pròximes a la seva posició.

3.2.6 Escriptura dels numerals en lletres o xifres

Tot i que no hi ha unes regles establertes que determinin quan s'han d'expressar en xifres i quan s'han d'expressar en lletres els numerals a l'interior d'un text, en català sí que hi ha determinades pràctiques més o menys acceptades, que fan referència o bé a un numeral concret fixat com a límit entre l'es-

16. Per a una discussió sobre la utilització dels «masculins» *àrbitre de línia* i *jutge de línia* a l'interior d'una definició, en comptes de les denominacions dobles *àrbitre -a de línia* i *jutge -essa de línia*, vegeu el punt 5.6.

criptura en lletres i l'escriptura en xifres o bé a la quantitat de paraules que formarien el numeral (a partir d'un cert nombre, es recorre a les xifres). Ara bé, aquestes pràctiques s'adeqüen més a un text lliure que no pas a textos tècnics com són els terminològics, en què sembla necessari prendre en consideració també altres criteris.

Així, de manera general, en terminologia s'opta per les xifres quan es vol remarcar el valor precís del numeral o bé una oposició rellevant amb altres numerals, del mateix terme o d'altres termes.

El valor de precisió d'un numeral és especialment visible quan quantifica una unitat de mesura corresponent a una magnitud. En aquesta estructura *numeral + unitat de mesura + magnitud* (per exemple, *100 m de llargada*), és freqüent que la unitat de mesura s'expressi també com un símbol, i això contribueix igualment a l'expressió del numeral en xifres (vegeu el punt 6.2.1).

És un exemple de numeral escrit en xifres d'acord amb l'estructura *numeral + unitat de mesura + magnitud* el cas següent:

→ **autorització federativa f**

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS Autorització que dóna dret a conduir una embarcació d'ESLORA no superior a 6 m i de POTÈNCIA DE MOTOR no superior a 40 kW.

Com es pot observar, en aquest cas pesa també el valor opositiu, per tal com xifres d'eslora i potència superiors requereixen un altre tipus d'autorització.

Per contra, sempre que no hi hagi aquests valors de precisió o d'oposició afegits, és preferible escriure els numerals amb lletres en els casos següents:

- Quan quantifiquen unitats de mesura que no tenen un símbol assignat.
- Quan tenen un valor aproximat.
- Quan no es pot parlar pròpiament d'unitats de mesura, sinó d'un recompte d'elements.
- En general, quan l'escriptura en lletres comportaria escriure un màxim de tres formants (sense comptar-hi conjuncions).

3.3 Característiques semàntiques

En aquest apartat de característiques semàntiques principals d'una definició terminològica, s'exposa la necessitat que hi hagi una unitat de significat en la paràfrasi definidora (punt 3.3.1), que el grau d'especificació de trets característics sigui adequat (punt 3.3.2), que la relació de la definició amb la denominació no sigui de pressuposició ni de paràfrasi (punt 3.3.3), que la relació de la definició amb l'àrea temàtica sigui de pressuposició (punt 3.3.4), que la informació estigui semànticament ordenada (punt 3.3.5), que una denominació consistent en un sintagma segueixi uns determinats principis en la tria del descriptor (punt 3.3.6) i que els conceptes paral·lels estiguin definits de manera paral·lela (punt 3.3.7).

3.3.1 Significat unitari d'una definició: paràfrasi única, elements únics

Tal com s'ha mencionat en el punt 3.1.5, una definició terminològica ha de constituir una unitat, tant des del punt de vista de la forma (vegeu el punt 3.2.1) com des del punt de vista del significat. Des d'aquest darrer punt de vista, la unitat té dues conseqüències clares:

(1) Una definició terminològica no pot contenir mai dues paràfrasis diferents, ni separades per un punt, un punt i coma o una coma, ni separades per una conjunció. Dos definidors separats per una conjunció donen lloc a dues paràfrasis diferents, i aquest és el problema del doble definidor (vegeu el punt 3.2.3.d).

(2) A l'interior d'una definició terminològica, només es pot fer referència a un mateix concepte amb una única denominació. Lògicament, hi poden haver totes les repeses posteriors que siguin necessàries per mitjà de pronoms febles i d'íctics, però no hi poden haver mai dues denominacions sinònimes o quasi sinònimes.

Tot i això, hi ha una certa tradició en lexicografia, heretada puntualment en terminologia, d'acumular dues paràfrasis definidores en un mateix camp de definició o bé d'acumular dos sinònims o quasi sinònims en coordinació sense cap raó semàntica que ho justifiqui de manera clara:

- En el cas de la duplicació de paràfrasis, generalment la segona introdueix un matís de significat diferent respecte a la primera, de manera que el concepte s'ha de considerar una suma de totes dues paràfrasis.

És un recurs que s'ha d'evitar en lexicografia (perquè impedeix la substitució i obliga l'usuari a tenir presents dues definicions molt pròximes per a un únic significat), però, sobretot, s'ha d'evitar en terminologia, perquè als inconvenients citats per a la lexicografia s'hi afegeix la violació del principi que un terme és la conjunció d'una denominació i un concepte. Per tant, o bé s'ha de trobar una definició única que reflecteixi un únic concepte, o bé s'han de crear dos termes amb denominacions homònimes, cadascun amb la definició corresponent.

Tal com s'argumenta en lexicografia, una definició d'aquesta mena sol revelar la incapacitat del redactor de recollir el significat de manera unitària.

És un exemple de duplicació de paràfrasis definidores el cas següent:

mimèticament *adv*

CIÈNCIES DE LA VIDA > ECOLOGIA D'una manera mimètica, amb mimetisme.

Tot i la possible pèrdua d'un matís conceptual, cal optar per una sola de les paràfrasis. Per raons de freqüència, sembla preferible recórrer només a la primera, per bé que la segona també és adequada a la definició d'un adverbí.

→ CIÈNCIES DE LA VIDA > ECOLOGIA D'una manera mimètica.

- En el cas de la sinonímia o quasisinonímia en coordinació, la presència del segon element de vegades es justifica per la introducció d'un cert matís de significat respecte al primer, de vegades per qüestions estilístiques i de vegades per la consideració que el primer element és menys conegut; en aquest últim cas, si no es prescindeix del primer sinònim és només per qüestions d'atracció lèxica (vegeu el punt 6.2.2), d'adequació de registre que porta a la utilització d'un cultisme (vegeu el punt 6.1.3) o de preferències lèxiques del terminòleg.

És igualment un recurs que s'ha d'evitar en tots els casos, tant si es tracta de denominacions terminològiques com si es tracta de mots de la llengua comuna, perquè pot provocar problemes d'interpretació a l'usuari (el qual pot entendre que hi ha dos significats allà on només n'hi ha un), no li reporta cap benefici clar i viola el principi d'expressar un mateix concepte amb una única denominació. Entre dues formes sinònimes o quasi sinònimes possibles, cal decantar-se per aquella on consti la definició (en el cas d'una unitat terminològica) o per aquella que sembli més pertinent en el camp conceptual en qüestió i més adequada al perfil de l'usuari (en el cas d'una unitat de lèxic comú).

És un exemple de duplicació de denominacions el cas següent:

flexibilitat *f*

ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > ESRIMA Qualitat d'una fulla de *flectir-se* o *corbar-se* sense *trencar-se*.

Corbar-se no aporta cap informació respecte a *flectir-se*, de manera que resulta innecessari recollir tots dos sinònims. En aquest cas, sembla clar que el segon sinònim donat és el més freqüent i que el primer hi és únicament per atracció lèxica respecte a la denominació. És preferible:

→ ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > ESRIMA Qualitat d'una fulla de *corbar-se* sense *trencar-se*.

3.3.2 Grau d'especificació d'una definició terminològica

En principi, aquesta definició semànticament unitària exposada en el punt anterior ha de recollir només la informació essencial per a singularitzar un concepte d'un camp conceptual concret enfront dels altres conceptes del mateix camp conceptual. Això vol dir que són igualment inadequades tant una definició subespecificada (que no contingui trets necessaris, de manera que pugui valdre igualment per a dos o més conceptes d'un mateix camp conceptual), com una definició superespecificada (que contingui trets no necessaris perquè no participen en cap oposició conceptual entre termes).

- Pel que fa a les *definicions subespecificades*, s'ha de tenir present que tot tret amb valor delimitador és imprescindible per a establir diferències entre conceptes d'un mateix camp conceptual i que, per tant, una definició que no els contingui tots és una definició clarament incompleta.

Els exemples següents són casos de definicions subespecificades.

Cas 1:

posar-se a roda *v intr*

ESPORTS > CICLISME Situar-se, un corredor, molt a prop d'un altre corredor o un vehicle seguidor per poder avançar amb una resistència menor de l'aire.

No s'especifica en quina posició respecte a l'altre corredor o al vehicle seguidor se situa el subjecte del verb, cosa que podria portar a interpretar, erròniament, que un corredor es pot posar a roda anant al costat o al davant d'un altre corredor. Es podria solucionar així:

→ ESPORTS > CICLISME Situar-se, un corredor, just darrere d'un altre corredor o un vehicle seguidor per poder avançar amb una resistència menor de l'aire.

Cas 2:

temps *m*

ESPORTS Resultat obtingut en una prova.

No s'especifica de quin tipus de resultat es tracta, de manera que, basant-se en aquesta definició, la denominació *temps* també es podria atribuir (erròniament) als punts de penalització en trial, la distància coberta en salt de llargada, etc. Una solució possible és aquesta:

→ ESPORTS Període de temps invertit per un esportista o un equip a cobrir completament o en part el recorregut d'una cursa.

Cas 3:

company -a d'equip *m i f*

ESPORTS Cadascun dels esportistes que formen part d'un mateix equip.

No s'especifica que aquesta denominació s'aplica sempre amb relació a un membre del mateix equip pres com a referència, de manera que no es pot dir, per exemple, que un equip de futbol té vint companys d'equip (com es podria deduir de la definició). Aquest component de significat relatiu és essencial, ni que obligui a recórrer a un tret de tipus metalingüístic. Es pot resoldre així:

→ ESPORTS Cadascun dels esportistes del mateix equip que un altre esportista pres com a referència.

- Pel que fa a les *definicions superespecificades*, cal tenir en compte que tot tret sense valor delimitador ha de ser desestimat perquè correspon a una definició enciclopèdica i no a una definició terminològica (vegeu el punt 1.4). En cas de considerar convenient recollir un tret sense valor delimitador per qualsevol motiu, el camp de la fitxa on ha de constar no és el de la definició sinó el de la nota.

Són exemples de definicions superespecificades els casos següents:

Cas 1:

disc groc *m*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > PIRAGÜISME Cadascun dels dos discos de senyalització de color groc, marcats l'un amb el número cinc i l'altre amb el cinquanta, amb què el jutge de porta indica un franqueig anti-reglamentari, *per la qual cosa el competidor infractor és sancionat amb una penalització de cinc o de cinquanta punts segons el cas.*

Com es pot observar, en realitat la informació subratllada no caracteritza els discos grocs sinó la conseqüència d'una acció no permesa (el franqueig antireglamentari d'una porta), la qual s'indica mostrant els discos grocs. És més adequat, doncs, recollir aquesta informació suplementària a la nota:

→ ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > PIRAGÜISME Cadascun dels dos discos de senyalització de color groc, marcats l'un amb el número cinc i l'altre amb el cinquanta, amb què el jutge de porta indica un franqueig antireglamentari.

Nota: La utilització del disc groc marcat amb el número cinc o del disc groc marcat amb el número cinquanta depèn de la sanció atorgada a l'infractor.

Cas 2:

tortuga careta f

CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA > AMFIBIS. RÈPTILS Rèptil de l'ordre dels quelonis, de la família dels quelònids, amb una closca que pot fer fins a 120 cm de llarg, serrada, ovalada, allargada i amb grans escuts sense porus, cinc de costals i tres d'inframarginals per banda, amb el dors de color bru i vermellós, el ventre groguenc, i que viu a les mars tropicals i subtropicals i es troba amb freqüència a la Mediterrània.

Aquesta definició és més enciclopèdica que no pas terminològica, ja que conté molts trets no oposants. Això es posa de manifest amb la definició del DIEC2 (la qual, al seu torn, probablement resultaria subespecificada):

tortuga careta [o tortuga babaua] Tortuga de closca en forma de cor i recoberta de plaques còrnies juxtaposades.

No es pot oblidar, però, que en una definició terminològica es poden considerar trets essencials determinats trets que en una definició lexicogràfica serien considerats enciclopèdics, com a conseqüència del nombre més gran d'unitats d'un determinat camp conceptual presos en consideració en terminologia. I és que, de cada camp conceptual, la lexicografia té en compte només aquelles paraules que considera pertanyents a la llengua general.

A més, autors com Larivière (1996) i Coluccia (2002) defensen la presència de trets no necessaris en una definició però que tenen un valor pedagògic, circumstància que acostaria els productes terminològics als productes enciclopèdics. (En la classificació d'Office 2006 exposada més avall en aquest mateix punt, aquests trets no essencials amb valor pedagògic corresponen als trets no essencials susceptibles de ser inclosos en una definició.)

Segons la classificació de trets proposada a Office (2006), en una definició terminològica hi han de figurar els trets essencials (l'alteració dels quals dona lloc a un altre concepte) i els trets distintius (aquells que estableixen distincions entre cohipònims), mentre que és optativa la inclusió dels trets no essencials que serveixin per a acabar de caracteritzar un terme (l'exemple aportat és el color gris d'un elefant, que no l'oposa a res perquè no hi ha cap animal que sigui igual a un elefant però d'un altre color i, tanmateix, aquesta indicació del color resulta útil per a acabar de caracteritzar el definit). Per contra, s'hauria de prescindir sempre dels trets no essencials corresponents a característiques d'un concepte que no són universals en tots els seus referents (per exemple, la forma d'un meló, tenint en compte que canvia segons la varietat).

Per a assegurar, d'una banda, que una definició terminològica conté només trets essencials, trets distintius i trets no essencials útils i, de l'altra, que conté tots els trets necessaris i tots els trets distintius del concepte (és a dir, que no és ni superespecificada ni subespecificada), resulta pràctica la prova proposada també per Office (2006), que no resol tots els casos però sí una part important: una definició és bona si tots els referents corresponents al concepte definit queden recollits per la suma del definidor i els trets aportats (no se'n deixa fora cap per superespecificació, doncs) i, a la inversa, si la suma del definidor i els trets aportats no recull més que els referents corresponents al concepte definit (no se n'hi afegeix cap que no toqui per subespecificació).

Són exemples de definicions que no s'ajusten a la prova de comparació de la definició amb els referents a què apunta el concepte els casos següents:

Cas 1: Definició superespecificada

pala *f*

UTILLATGE DE CUINA Estri format per una planxa de fusta o ferro, amb una certa concavitat, i per un mànec cilíndric, que serveix per a recollir o remoure alguna matèria sòlida o pastosa.

D'acord amb aquesta definició, no es poden anomenar *pala* cap dels referents que tinguin una planxa plana, que siguin d'un material diferent (plàstic o alumini, per exemple) o que tinguin un mànec pla. Hauria estat preferible, doncs, una definició del tipus:

→ UTILLATGE DE CUINA Estri format per una planxa d'un material sòlid, generalment fusta o ferro, de forma plana o amb una certa concavitat, i per un mànec llarg, que serveix per a recollir o remoure una matèria sòlida o pastosa.

Cas 2: Definició subespecificada

raspall *m*

INDÚSTRIA > INDÚSTRIA DE LA PELL Estri utilitzat per a netejar la superfície d'una pell o polir-la.

D'acord amb aquesta definició, també s'haurien de considerar raspalls estris que no tenen pèls, com ara ganivets, llimes, draps, espongetes, etc. Hauria estat preferible, doncs, una definició del tipus:

→ INDÚSTRIA > INDÚSTRIA DE LA PELL Estri compost per un gran nombre de cerres fixades a un mànec, que s'utilitza per a netejar la superfície d'una pell o polir-la.

Cal tenir en compte, però, que aquesta prova no resol tots els casos perquè fa considerar bones les definicions enciclopèdiques, que contenen trets característics innecessaris des del punt de vista terminològic (ja que es tracta de trets no oposi-tius) però que són propis de tots els referents afectats.

3.3.3 Denominació i definició terminològica: ni pressuposició, ni paràfrasi

Ja s'ha esmentat diverses vegades que un terme es compon idealment d'una denominació (a la pràctica, poden ser múltiples) i d'una definició, relacionades de manera unívoca. Ara, a més, cal afegir una altra característica a aquesta relació, que pot semblar òbvia però que no es dedueix de l'afirmació anterior: la definició i la denominació no comparteixen cap altra característica que aquesta circumstància d'estar referides totes dues a un mateix concepte (la definició el verbalitza, la denominació l'anomena), de manera que s'ha de considerar que la denominació no conté mai trets semàntics¹⁷ i que la definició no està mai subordinada a la denominació.

Aquesta característica afegida té dues conseqüències importants en el treball terminològic, no sempre tingudes en compte:

- (1) La redacció d'una definició en cap cas no pot pressuposar la denominació (no es pot considerar que una denominació, sigui la que sigui, és un primer graó informatiu del significat). Per tant, cal explicitar també aquells trets que es podrien extreure de la denominació, tant si fan referència a un modificador com a la base mateixa.¹⁸

S'ha de tenir en compte que una de les característiques freqüents del treball terminològic és la possibilitat d'accedir a

17. És clar que de vegades la denominació sí que conté elements significatius (base o afixos que remeten a un altre terme, etc.), però aquests elements (1) no són sempre transparents (poden referir-se a una característica no principal del terme), (2) poden fer pensar en un concepte diferent del que els correspon i (3) difícilment figuren alhora en totes les denominacions de la llengua presa com a principal o de les altres llengües de treball. Com en llengua comuna, la relació denominació - concepte és essencialment arbitrària i, per tant, s'ha d'actuar *com si* la denominació mai no fos transparent.

18. Tenint en compte la pràctica recomanable d'utilitzar la mateixa base d'una denominació complexa sintagmàtica com a descriptor sempre que sigui possible (vegeu el punt 3.3.6), és més fàcil que la pressuposició d'una denominació així es doni en el cas d'un modificador que no pas en el cas de la base; tot i això, de vegades també es dona aquesta altra possibilitat.

una definició des de llengües diferents, com a denominació o com a equivalents. I, com és obvi, la denominació i els equivalents no són traduccions literals, sinó que poden respondre a patrons diferents. Això fa que les diverses llengües no sempre coincideixin en els trets significatius que permeten deduir de la denominació i, per tant, que el que semblaria evident en una llengua no ho sigui en una altra.

Els exemples següents són casos de pressuposició de la denominació:

(1) Pressuposició d'un modificador d'una denominació complexa sintagmàtica

- bandera groga *f*

ESPORTS > ESPORTS > ESQUÍ ALPÍ Bandera que indica un perill d'allaus moderat.

La definició no explicita el color de la bandera perquè pressuposa «grog». Hauria estat millor:

→ ESPORTS > ESPORTS > ESQUÍ ALPÍ Bandera *de color groc* que indica un perill d'allaus moderat.

- punt d'equilibri *m*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > SURF DE NEU Punt imaginari situat entre els dos peus d'un surfista.

La definició no explicita la funció d'aquest punt perquè pressuposa «d'equilibri». Seria millor una definició del tipus:

→ ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > SURF DE NEU Punt imaginari situat entre els dos peus d'un surfista *que indica el lloc on es contraresten les diverses forces que actuen sobre seu.*

(2) Pressuposició de la base d'una denominació complexa sintagmàtica

- màrrega de bivac *f*

ESPORTS > MUNTANYISME Peça plana i prima de material flexible, lleuger i aïllant, de forma rectangular i sovint inflable, utilitzat en acampades i bivacs.

La definició no explicita la funció d'aquesta peça perquè pressuposa «màrfega». La solució podria ser la següent:

→ ESPORTS > MUNTANYISME Peça plana i prima de material flexible, lleuger i aïllant, de forma rectangular i sovint inflable, que s'utilitza *per a descansar* en acampades i bivacs *jaient-hi a sobre*.

- encaixada de mans f

ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > BOXA Salutació que es fan els boxejadors abans de començar un combat, abans de l'últim assalt i després de l'anunci dels resultats, en senyal de rivalitat esportiva i amistosa.

La definició no explicita quin gest es fa en aquesta salutació perquè pressuposa «encaixada». Es podria resoldre així:

→ ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > BOXA Salutació entre els dos boxejadors abans de començar un combat, abans de l'últim assalt i després de l'anunci dels resultats *consistent a donar-se les mans*, en senyal de rivalitat esportiva i amistosa.

(2) La redacció d'una definició no hauria de consistir en una simple paràfrasi de la denominació, que digui exactament el mateix que es pot deduir de la denominació però amb una estructura sintàctica més desenvolupada.

S'ha de tenir en compte que la definició reflecteix el concepte i no la denominació, de manera que s'hauria de caracteritzar el concepte d'acord amb els criteris seguits per a la caracterització dels conceptes pròxims i no d'acord amb la denominació. (De vegades, però, pot ser inevitable fer la paràfrasi esmentada.)

És un exemple evitable de definició que parafraseja la denominació el cas següent:

dany derivat del treball m

TREBALL. OCUPACIÓ > RELACIONS LABORALS Dany patit amb motiu o ocasió del treball.

Una solució possible és la següent:

→ TREBALL. OCUPACIÓ > RELACIONS LABORALS Dany patit per un treballador en el desenvolupament de la seva feina, que pot consistir en una malaltia, una patologia o una lesió.

3.3.4 Àrea temàtica i definició terminològica: pressuposició

A la inversa del que succeeix en el cas de la denominació (vegeu el punt 3.3.3), la definició sí que pressuposa l'àrea temàtica. Es pot considerar, d'alguna manera, que la indicació de l'àrea temàtica forma part de la definició. Per tant, com que l'àrea temàtica ja proporciona informació sobre el camp conceptual a què pertany un concepte, resulta redundant tornar a fer-hi referència en la definició, tant si es fa des d'un element dislocat de la paràfrasi com si es fa des d'un element plenament integrat en l'estructura sintàctica. Aquest punt, com es pot observar, marca una diferència important respecte a la tradició lexicogràfica.

Segons la ubicació de la referència a l'àrea temàtica d'un terme, hi hauria tres definicions possibles per a la denominació *accident*:

(1) Només a l'exterior de la paràfrasi:

accident *m*

MÚSICA Signe situat davant d'una nota que en modifica l'altura.

(2) A l'exterior de la paràfrasi i a l'interior, amb dislocació:

accident *m*

MÚSICA *En música*, signe situat davant d'una nota que en modifica l'altura.

(3) A l'exterior de la paràfrasi i a l'interior, amb integració sintàctica:

accident *m*

MÚSICA Signe *de música / musical* situat davant d'una nota que en modifica l'altura.

De totes tres possibilitats, només la 1 es pot considerar adequada en terminologia, ja que és l'única que no resulta redundant.

Evidentment, l'afirmació anterior serveix per als casos en què l'àrea temàtica assignada a un terme determinat ja és suficient com a marc de referència per a caracteritzar-lo, però no per als casos també existents en què s'ha de fer referència a una mena de subconjunt de l'àrea temàtica sense entitat pròpia en l'arbre de camp (per baixa representativitat o pels motius que sigui). En aquests altres casos, la impossibilitat d'indicar amb la simple atribució de l'àrea temàtica a quin subconjunt pertany el terme obliga a referir-s'hi a l'interior de la definició.

I, per a fer-hi referència, tal com ja s'ha exemplificat en el cas d'*accident*, hi ha dues possibilitats: per mitjà d'una dislocació (un incís separat per comes) o per mitjà d'un element integrat sintàcticament en la definició (sovint, com a complement d'un nom, en molts casos el definidor). Entre totes dues possibilitats, és clarament preferible la segona, perquè evita la introducció d'elements que trenquen la necessària unicitat sintàctica de la definició.

És un exemple de la necessitat de fer una classificació temàtica a l'interior de la definició el cas següent, en què s'especifica que, dintre del tir amb arc, *cable* fa referència únicament als arcs de politges:

(1) Amb dislocació:

cable *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Corda composta de fils metàl·lics o de material sintètic que subjecta cada politja a la pala oposada, *en l'arc de politges*.

(2) Amb integració sintàctica:

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Corda *d'un arc de politges*, composta de fils metàl·lics o de material sintètic, que subjecta cada politja a la pala oposada.

Per qüestions d'unicitat sintàctica, és preferible l'opció 2.

3.3.5 Ordenació de la informació

En el punt 3.3.2 s'ha tractat de la necessitat de recollir tota la informació essencial en la definició, a més de possible informació no essencial. En la redacció d'una definició terminològica adequada, però, no solament s'ha de tenir en compte la pertinència de les diverses informacions que hi figuren, sinó també la manera com s'ordenen.

Amb relació a aquesta qüestió, en el punt 3.2.3 ja s'ha exposat l'ordenació pertinent per al grup del definidor i les diverses fórmules que poden modificar-lo per a resoldre qüestions bàsicament sintàctiques. L'ordenació proposada en aquell punt era, en format d'esquema, la següent:

(1) Fórmules terminològiques (en cas de ser necessàries):

- *Noms*: Fórmules indicadores de la pluralitat de referents («Conjunt de», «Cadascun de», etc.), fórmules de relació partitiva («Part de», «Fase de», etc.)¹⁹
- *Adjectius i adverbis*: Fórmules indicadores de les restriccions semàntiques d'elements extrínsecs («Dit de», «Manera de», etc.)
- *Noms, adjectius i adverbis*: Fórmules d'equivalència sintàctica («Acció de», «Relatiu a», «D'una manera», etc.)

(2) Definidor

(3) Trets característics i elements extrínsecs dels verbs

Falta establir, doncs, quin criteri d'ordenació s'ha de seguir a l'interior del conjunt dels trets característics, que són els que fan equivaldre semànticament el definidor al definit. És important tenir present que hi ha d'haver efectivament una ordenació establerta, perquè una acumulació indiscriminada de trets resulta poc operativa per a l'usuari, el qual en principi, d'una definició, ha de retenir allò que és més essencial. El fet que no se li indiqui què és més important en una definició i què menys important dificulta aquesta tasca d'interpretació i retenció.

19. La fórmula de relació partitiva també és possible amb els verbs, si bé és un cas molt infreqüent i poc recomanable (vegeu el punt 2.1.2.c).

Un cas prototípic de definició per acumulació de trets es dóna en definicions que presenten dues, tres o fins i tot més oracions relatives situades en un mateix nivell sintàctic (sovint, coordinades), cosa que no permet inferir quina és la jerarquia d'informacions que hi ha al darrere. (Per a aquest cas concret d'acumulació d'oracions relatives, vegeu el punt 4.1.)

Un cop establerta la necessitat d'una ordenació, sembla clar, en primer lloc, que aquesta ordenació s'ha d'ajustar a la rellevància semàntica dels trets i, en segon lloc, com a conseqüència, que l'estructura sintàctica final de la definició ha de reflectir de manera adequada el grau de rellevància semàntica atorgat a cada tret. En una definició hi ha d'haver, doncs, una ordenació semàntica i una ordenació sintàctica dels trets característics que siguin coincidents.

En general, cal tenir present que, de tots aquests trets característics, sempre n'hi ha un o dos que tenen més importància que la resta. Aquests trets més importants han de constar en el nucli sintàctic de la definició, és a dir, han d'estar en dependència directa del definidor, mentre que els trets menys importants (com ara la utilitat o la ubicació) han de constar a la perifèria sintàctica de la definició. Per tant, si bé la proximitat física d'un tret en la definició respecte al definidor sol ser indicativa de la seva importància (sovint un tret molt important està situat a la part inicial de la paràfrasi, i un tret poc important, a la part final), en realitat el que és determinant és la proximitat en l'estructura sintàctica: si un element depèn directament del definidor, si està donat com un complement allunyat, etc.

Com a pauta per a establir una ordenació semàntica correcta dels trets característics, resulta útil la distinció habitualment establerta en terminologia entre dues grans classes de trets, segons la relació que mantinguin amb el conjunt del concepte:

- *Trets intrínsecs*: Són els trets característics que defineixen estrictament l'objecte, amb independència del seu context.

Corresponen a la forma, les dimensions, el material, el color, etc.

Han d'aparèixer en el nucli sintàctic de la paràfrasi.

– *Trets extrínsecs*: Són els trets característics que defineixen la relació de l'objecte amb el seu context. Corresponen a la ubicació, la posició, la utilitat, etc.

Han d'aparèixer en la perifèria sintàctica de la paràfrasi.

Tal com es remarca a Office (2006), però, cal tenir en compte les especificitats de cada àrea temàtica, que poden fer que es consideri classificatori un tret en principi extrínsec (per exemple, la distribució geogràfica, que, tot i ser en general un tret extrínsec, és del tot rellevant en zoologia).

Són exemples de mala ordenació dels trets característics els casos següents:

Cas 1:

encastador *m*

ESPORTS > MUNTANYISME Tascó d'acer o d'aliatge que s'utilitza per a assegurar-se i que, introduït en una fissura, s'hi queda travat a conseqüència de la tracció.

Ordenació seguida:

- (1) Material (*d'acer o d'aliatge*)
- (2) Funció (*s'utilitza per a assegurar-se*)
- (3) Funcionament (*es queda travat per tracció quan s'introdueix en una fissura*)

Semànticament, seria millor un ordre 1, 3, 2, perquè el material i el funcionament són trets intrínsecs i la funció és un tret extrínsec. Formalment, es coordinen un tret intrínsec (el funcionament) i un tret extrínsec (la funció), cosa que impedeix reflectir la jerarquia superior del tret de funcionament respecte al tret de funció. Una proposta més adequada seria la següent:

→ ESPORTS > MUNTANYISME Tascó d'acer o d'aliatge que es trava com a conseqüència de la tracció un cop introduït en una fissura, utilitzat per a assegurar-se.

Cas 2:

efecte de retorn de les ones *m*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > PIRAGÜISME Resultat del moviment oscil·latori de les ones en topar contra les ribes, que provoca turbulència en les aigües.

Ordenació dels trets característics:

- (1) Naturalesa (*resultat*)
- (2) Causa (*el moviment oscil·latori de les ones*)
- (3) Naturalesa (*turbulència en les aigües*)

Semànticament, una mateixa informació relativa a la naturalesa del fenomen està dividida en dos trets (1 i 3), ja que resultat (1) i conseqüència (3) són una mateixa cosa; l'ordenació lògica és 1+3, 2. Formalment, s'introdueix un element extrínsec (2) entre les dues parts d'un element intrínsec partit. Una solució possible és la següent:

→ ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > PIRAGÜISME Turbulència de l'aigua provocada pel moviment oscil·latori de les ones en topar contra les ribes.

3.3.6 Definidor d'una denominació complexa sintagmàtica

En la definició d'una denominació complexa sintagmàtica (o sigui, una denominació formada per més d'una paraula) és freqüent recórrer com a definidor al nucli sintàctic del sintagma, especialment en denominacions nominals i verbals. Això és possible quan una denominació d'aquesta mena correspon a un concepte que és un tipus d'un altre concepte amb una denominació simple i resulta que la base de la denominació sintagmàtica coincideix amb aquesta denominació simple.

Així, a partir de *relé*

relé *m*

INDÚSTRIA > INDÚSTRIA ELECTRÒNICA I DELS MATERIALS ELÈCTRICS > ELECTRÒNICA Dispositiu proveït d'uns contactes mòbils i d'una bobina, que obre i tanca un circuit elèctric per mitjà d'un circuit auxiliar de petita potència que actua sobre la bobina,

un terme que és un tipus de relé, com és *relé tèrmic*, pren *relé* com a definidor, és a dir, la seva mateixa base sintàctica i semàntica:

relé tèrmic *m*

ELECTRÒNICA > ELECTROTÈCNIA > APARELLATGE ELÈCTRIC *Relé* que consta d'una làmina bimetàl·lica que, en ser escalfada per una resistència elèctrica, es deforma i tanca el circuit o l'obre, mitjançant un contacte.

En general, en els casos de denominacions complexes sintagmàtiques lligades a una denominació simple per una relació hiperonímica entre els seus conceptes (és a dir, en què el concepte amb una denominació sintagmàtica és un tipus del concepte amb una denominació simple) resulta del tot indicada la pràctica d'utilitzar la denominació simple com a definidor del seu concepte. El motiu és que aquesta pràctica permet posar de manifest com s'estructura el camp conceptual en aquell punt.

Ara bé, en la utilització de la denominació simple com a definidor de la denominació complexa sintagmàtica cal tenir en compte dos punts molt importants:

- (1) Una denominació complexa sintagmàtica no manté sempre una relació hiperonímica amb la denominació simple coincident amb la seva base. Evidentment, quan no hi ha una relació hiperonímica no es pot definir el concepte corresponent a la denominació sintagmàtica utilitzant com a descriptor la denominació simple.

Són exemples de denominacions complexes sintagmàtiques amb una utilització diferent del definidor els dos termes homònims *gol d'or*. Així, a partir de la definició de *gol*,

gol *m*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA Acció i efecte d'introduir la pilota, la bola o el disc a una porteria fins a traspasar totalment la línia de gol,

es pot establir que un dels dos termes de la parella *gol d'or* no és un tipus de gol i, doncs, no pot tenir aquest definidor:

gol d'or *m*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA *Sistema de desempat* de determinades competicions consistent a prorrogar un partit durant un temps màxim establert fins que un dels dos equips marca un gol, que li atorga la victòria.

Per contra, l'altre terme de la parella sí que és un tipus de gol i, per tant, requereix la utilització d'aquest definidor:

gol d'or *m*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA *Gol* marcat durant la pròrroga del gol d'or.

(2) Una denominació complexa sintagmàtica en relació hiperonímica amb el concepte de la denominació simple corresponent pot no haver de tenir com a definidor aquesta denominació simple. Això succeeix quan aquesta denominació simple forma part d'una sèrie sinonímica de la qual no és el sinònim preferent o cap de sèrie. Dit d'una altra manera, el principi d'utilitzar sempre en la metallengua de definició o llengua de definició el sinònim considerat preferent en cas de denominacions sinònimes (vegeu el punt 3.2.5) preval sobre el principi d'utilitzar com a definidor, en una denominació complexa sintagmàtica, la denominació simple coincident amb seva base sintàctica.

És un exemple de denominació complexa sintagmàtica que no pot utilitzar la denominació simple corresponent per qüestions de sinonímia el cas següent:

màneg cònic *m*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > ESPORTS DE RAQUETA > TENNIS DE TAULA *Màneg* que té una forma cònica.

En la seva àrea temàtica, *màneg* forma part de la sèrie sinonímica *empunyadura*, *puny*, *creueta*, *galló*, *màneg* i, dintre aquesta sèrie, s'ha considerat sinònim preferent *empunyadura*. Per tant, la definició que hauria de tenir és la següent:

→ ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > ESPORTS DE RAQUETA > TENNIS DE TAULA *Empunyadura* que té una forma cònica.

3.3.7 Paral·lelisme de les definicions

Per raons de claredat i de precisió, és convenient construir definicions màximament paral·leles en els cohipònims, és a dir, en els termes que comparteixen un mateix nus superior immediat: pel que fa al descriptor, haurien de tenir el mateix, en principi l'hiperònim compartit; pel que fa als trets característics, han de seguir un mateix ordre i han de deixar ben clara la seva extensió en el conjunt dels cohipònims (l'usuari no hauria de poder dubtar mai si un tret present en un cohipònim és també present en un altre cohipònim). El paral·lelisme d'aquestes definicions semànticament relacionades és clau per a facilitar al màxim la tasca d'interpretació.

Els casos següents de cohipònims, per exemple, no han rebut el tractament paral·lel que haurien hagut de rebre:

Cas 1:

combinació oberta *f*

ESPORTS > HÍPICA Combinació d'obstacles que té com a mínim un costat lliure.

combinació tancada *f*

ESPORTS > HÍPICA Combinació d'obstacles de forma quadrada o hexagonal de la qual, un cop a dins, només es pot sortir mitjançant el salt.

La lectura de les definicions permet deduir l'existència de la relació d'oposició evidenciada per les denominacions, però aquesta oposició no està marcada formalment. Seria preferible:

combinació oberta *f*

→ ESPORTS > HÍPICA Combinació d'obstacles que té com a mínim un costat lliure.

combinació tancada *f*

→ ESPORTS > HÍPICA Combinació d'obstacles de forma quadrada o hexagonal que no té cap costat lliure.

Cas 2:

trot recollit *m*

ESPORTS > HÍPICA Trot de gambada reduïda, que dona al cavall una gran lleugeresa i mobilitat.

trot de treball *m*

ESPORTS > HÍPICA Trot intermedi entre el trot mitjà i el trot recollit.

trot mitjà *m*

ESPORTS > HÍPICA Trot intermedi entre el trot de treball i el trot llarg amb què es cobreix una extensió de terreny moderada i en el qual el cavall pot allargar una mica el coll i abaixar el cap.

trot llarg *m*

ESPORTS > HÍPICA Trot amb què es cobreix la màxima extensió de terreny gràcies a la potent impulsió de les extremitats posteriors.

Com es pot observar, *trot de treball* és l'únic dels elements d'aquesta sèrie que no té cap característica específica més enllà de la seva classificació; igualment, es pot deduir que *trot recollit* és el tipus de trot amb què un cavall cobreix menys espai, però això tampoc no està explicat. Com que la llargada de la gambada és fonamental en la classificació, aquest tret ha de figurar en tots els termes afectats.

A part, és aconsellable que les relacions entre cohipònims no s'estableixin a les definicions o, com a mínim, que no hi hagi referències encreuades entre dos termes, per a evitar el problema de la circularitat exposat a 3.1.3. Pot ser una bona solució per a aquest cas utilitzar el camp de la nota de l'hiperònim com a espai on es fa patent la relació existent entre els cohipònims.

Una alternativa vàlida pot ser la següent:

trot *m*

ESPORTS > HÍPICA Aire natural saltat en què el cavall posa a terra els dos parells diagonals alternativament.

→ Nota: Els trots es classifiquen, segons l'extensió de cada gambada, en trot recollit, trot de treball, trot mitjà i trot llarg.

trot recollit *m*

→ ESPORTS > HÍPICA Trot de gran lleugeresa i mobilitat en què el cavall cobreix la mínima extensió de terreny amb cada gambada.

trot de treball *m*

→ ESPORTS > HÍPICA Trot en què el cavall cobreix una extensió reduïda de terreny amb cada gambada.

trot mitjà *m*

→ ESPORTS > HÍPICA Trot en què el cavall cobreix una extensió moderada de terreny amb cada gambada, durant el qual pot allargar lleugerament el coll i abaixar el cap.

trot llarg *m*

→ ESPORTS > HÍPICA Trot en què el cavall cobreix la màxima extensió de terreny amb cada gambada, gràcies a la potent impulsió de les extremitats posteriors.

Per a poder proporcionar definicions paral·leles a un grup de cohipònims cal, és clar, definir conjuntament els conceptes relacionats de manera més estreta. És obvi, d'altra banda, que la base conceptual d'un producte terminològic determina ja un tractament per proximitat de conceptes, des dels hiperònims situats en els nusos més alts fins als hipònims situats en els nusos més baixos. És a dir, que en la redacció de definicions en cap cas es pot procedir sobre una llista de denominacions ordenades alfabèticament. Tal com remarca Soler (2006) per a la lexicografia, l'ordenació alfabètica és només una presentació final, i en cap cas una guia de treball per a l'elaboració del producte.

Amb l'objectiu d'aconseguir el màxim paral·lelisme possible en les definicions, autors com Larivière (1996) han proposat una caracterització en trets categorials dels cohipònims, tots els quals haurien de figurar en forma positiva o negativa en les definicions corresponents; d'aquesta manera es faria explícit quins trets acosten uns cohipònims entre si i quins trets els separen. Són trets categorials, segons aquesta autora, l'entitat d'un concepte, la composició, la localització, la forma i la funció.

4. Qüestions sintàctiques

En el capítol 3 s'han caracteritzat les definicions terminològiques pel que fa als principis bàsics (punt 3.1), les característiques formals (punt 3.2) i les característiques semàntiques (punt 3.3). A efectes de claredat d'exposició, s'ha restringit el punt 3.2 als principis formals que cal respectar en l'estructuració d'una definició terminològica, mentre que totes les qüestions sintàctiques (relatives sobretot als verbs, com a categoria gramatical amb una estructura sintàctica més complexa i més fixada) s'han reservat per a aquest capítol 4. A continuació es recullen, doncs, diverses qüestions sintàctiques: la coordinació copulativa entre oracions (punt 4.1), la necessitat de repetir arguments del definidor en determinats termes (punt 4.2), la representació de l'estructura sintàctica dels verbs (punt 4.3) i l'atribució d'un terme per a cada estructura sintàctica d'un verb (punt 4.4).

4.1 Coordinació copulativa d'oracions

El cas més prototípic de coordinació copulativa entre diverses oracions a l'interior d'una mateixa definició terminològica es dona amb les oracions relatives, per la facilitat d'expressar amb una estructura així els trets característics d'un terme que té un nom com a descriptor (aquesta circumstància es dona molt en un producte terminològic, per tal com la categoria gramatical de nom és la que té una freqüència més alta).

Com ja s'ha mencionat diverses vegades al llarg d'aquesta obra, però, s'ha de procurar evitar un excés d'oracions relatives a l'interior d'una mateixa paràfrasi definidora, perquè tenen l'inconvenient, d'una banda, de dificultar al terminòleg l'establiment d'una jerarquia dels trets característics i, de l'altra,

d'amagar a l'usuari una possible jerarquia efectivament establerta (vegeu el punt 3.3.5).

Des del punt de vista sintàctic, l'acumulació d'oracions relatives en una mateixa definició pot portar, a més, a coordinar elements semànticament no conciliables perquè són d'importància i naturalesa diferents. Aquest problema no és exclusiu de les oracions relatives sinó que és comú a totes les construccions adjectivals (també cal incloure-hi les oracions de participi, doncs), i fins i tot es pot donar amb construccions d'infinitiu o gerundi. Tanmateix, l'alta freqüència ja comentada de les oracions de relatiu en els productes terminològics fa que sigui especialment característic d'aquestes construccions.

Sovint, els casos de coordinacions inadequades d'oracions, relatives o no relatives, es poden atribuir a la coordinació d'un tret essencial o permanent amb un tret accidental o temporal. Una estructura sintàctica d'aquesta mena força la semàntica perquè posa al mateix nivell allò que no pot canviar (altrament, quedaria afectat el nucli del concepte fins al punt de configurar un altre concepte) i allò que és subjecte a canvi (i caracteritza, per tant, alguns dels referents d'un mateix concepte). En altres paraules, es coordina un tret específicatiu amb un tret explicatiu.

Evidentment, aquesta obligació de reservar la coordinació copulativa per a elements situats en un mateix nivell no és exclusiva de la terminologia, sinó que és vàlida també per a la lexicografia i, fins i tot, per a la llengua general. Es tracta d'una qüestió gramatical essencial, com es pot observar en la inviabilitat d'una frase com ara *«La Marta és rossa i ahir es va trencar una cama». (Sí que podríem dir, per contra, les frases «La Marta, que és rossa, ahir es va trencar la cama» o «La Marta és aquella noia rossa que ahir es va trencar la cama», en què ja no hi ha una coordinació copulativa.)

Probablement aquest mal ús de la coordinació copulativa no es dona mai en llenguatge oral, sinó que més aviat respon a la necessitat de vehicular per escrit molta informació en un espai molt reduït. Això justifica que es detecti amb relativa freqüència en textos terminogràfics, lexicogràfics i periodístics.

Són exemples de coordinació d'un tret essencial i un tret accidental els casos següents:

- Exemple 1:

ratolí tetraparental *m*

CIÈNCIES DE LA SALUT > EQUIPAMENT I MATERIAL MÈDIC Ratolí al·lofènic que sorgeix de l'agregació precoç de dos embrions diferents genèticament i que s'utilitza en l'estudi de la tolerància als trasplantaments.

L'origen (*sorgeix de l'agregació precoç de dos embrions diferents genèticament*) és essencial perquè no pot ser canviat, mentre que la funció (*l'estudi de la tolerància als trasplantaments*) és accidental, ja que és imaginable que el mateix ratolí sigui utilitzat en recerques diferents.

Una solució possible és la següent:

→ CIÈNCIES DE LA SALUT > EQUIPAMENT I MATERIAL MÈDIC Ratolí al·lofènic que sorgeix de l'agregació precoç de dos embrions diferents genèticament, *utilitzat* en l'estudi de la tolerància als trasplantaments.

- Exemple 2:

purga *f*

CIÈNCIES DE LA TERRA > METEOROLOGIA Allau que no desplaça prou neu per colgar una persona, i que se sol produir en vessants molt inclinats després d'una nevada o en èpoques de calor forta.

El primer tret (*no desplaça prou neu per colgar una persona*) és essencial, perquè només si es dóna es pot parlar d'una purga, mentre que el segon tret (*se sol produir en vessants molt inclinats després d'una nevada o en èpoques de calor forta*) és accidental, ja que només és una probabilitat.

Es podria resoldre així:

→ CIÈNCIES DE LA TERRA > METEOROLOGIA Allau que no desplaça prou neu per colgar una persona, *que se sol produir en / pròpia habitualment de vessants molt inclinats després d'una nevada o en èpoques de calor forta.*

Com es pot observar en els exemples aportats, per a evitar una coordinació copulativa incorrecta d'oracions sovint és una bona solució recórrer a oracions amb verbs conjugats en formes no personals i a oracions amb verbs conjugats en formes personals lligades per subordinació, ja que això permet posar en nivells sintàctics diferents elements que es troben en nivells semàntics diferents respecte al nucli del concepte.

Al costat d'aquests casos semànticament problemàtics de coordinació de trets essencials i trets accidentals, també hi ha casos de coordinació copulativa que resulten inadequats únicament per raons sintàctiques. Així, tot i que sigui una pràctica relativament habitual en qualsevol mena de text, no sembla gaire adequada la coordinació copulativa d'oracions de relatiu amb elements adjectivals d'una altra naturalesa, com ara oracions de participi i simples adjectius o locucions adjectivals. Davant d'un cas que porti a terme aquesta mena de coordinacions, per més que no coordini trets essencials i trets accidentals, generalment és preferible aplicar-hi la juxtaposició d'elements: adjuntar l'oració de relatiu a l'altre element adjectival sense cap mena de nexa.

És un exemple de coordinació copulativa d'una oració relativa i un element adjectival d'una altra naturalesa, per a trets semàntics igualment essencials, el cas següent:

sòl enterrat *m*

GEOGRAFIA FÍSICA > CIÈNCIA DEL SÒL > EL SÒL > CLASSIFICACIÓ I TIPUS SÒL cobert per un sediment qualsevol i que ha deixat de ser funcional.

Tant el primer tret (*sòl cobert per un sediment qualsevol*) com el segon (*que ha deixat de ser funcional*) són essencials, i tanmateix l'oració resulta estranya. Es podria resoldre així:

→ GEOGRAFIA FÍSICA > CIÈNCIA DEL SÒL > EL SÒL > CLASSIFICACIÓ I TIPUS Sòl cobert per un sediment qualsevol que ha deixat de ser funcional.

4.2 Repetició d'arguments del definidor

Tal com s'afirma a 3.1.4, un dels principals defectes de les definicions terminològiques és la redundància, que porta a incloure en la definició d'un terme informació que ja era present en el seu definidor. Els problemes d'aquesta pràctica són que comporta una repetició d'elements quan s'efectua la prova de la substitució sobre la definició (vegeu el punt 3.1.2) i que fa plantejar dubtes sobre quins són els trets subjectes a herència i quins no.

Tanmateix, aquest principi de no-redundància ha de ser aplicat amb més permissivitat en el cas dels elements de la definició que corresponen a complements del definit, és a dir, en els elements extrínsecs, ja que estrictament aquests elements no formen part de la definició (vegeu el punt 3.2.4). L'opció preferent en el treball terminològic és no repetir tampoc en una definició els complements que ja presenta el definidor, però hi ha determinades circumstàncies que no solament fan tolerable aquesta repetició sinó que fins i tot la fan del tot aconsellable.

Bàsicament, els casos de repetició necessària de complements ja presents en el definidor es poden sintetitzar en l'esquema següent:

(1) Estructura sintàctica diferent de definit i definidor

Tot i que el definit i el seu definidor presenten el mateix nombre de complements (o el definidor en té com a mínim tants com el definit, vegeu 3.2.4.a.2), entre l'un i l'altre no hi ha una correspondència exacta de funcions o bé no hi ha una correspondència exacta d'ordenació sintàctica.

Aquesta possibilitat es dona bàsicament en verbs, ja que aquesta és la categoria gramatical que presenta una estructura sintàctica més complexa.

És un exemple de no-correspondència de funcions el cas d'un complement directe del definidor que és complement de règim del definit, amb la mateixa funció de primer complement, i és un exemple de no-correspondència d'ordenació el cas d'un complement que apareix com a primer complement del definidor i com a segon complement en el definit. En aquests casos, la repetició en la paràfrasi del definit dels complements ja inclosos en la definició del definidor posa de manifest davant de l'usuari aquesta informació sintàctica, del tot rellevant per a una utilització correcta dels termes.

És un exemple de repetició per estructura sintàctica diferent el cas següent:

donar un cop de cap *v intr*

→ ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > TAEKWONDO Atacar intencionadament *l'adversari* amb un cop de cap.

L'estructura sintàctica del definit és V+CI (*donar un cop de cap* A ALGÚ), mentre que l'estructura sintàctica del definidor és V+CD (*atacar* ALGÚ). Per tant, tot i que el complement «l'adversari» no restringeix semànticament *atacar* i, doncs, es podria pensar que no és necessari, la definició no és

ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > TAEKWONDO Atacar intencionadament amb un cop de cap,

sinó la donada en primer lloc, per a posar de manifest les diferències de règim verbal entre el definit i el seu definidor.

(2) Categoria gramatical diferent de definit i definidor

La igualtat imprescindible de categoria gramatical entre definit i definició (vegeu 3.1.2) no s'aconsegueix amb un definidor de la mateixa categoria gramatical que el definit (és a dir, un descriptor) sinó per mitjà d'una fórmula d'equivalència sintàctica, pròpia d'una definició parafràstica relacional, que és qui proporciona la igualtat categorial.

En aquest cas, la repetició en la paràfrasi del definit de complements ja inclosos en la definició del definidor permet remarcar a l'usuari que els complements explicitats són també complements funcionals del definit, i no mers elements semàntics sense traducció en el context.

Són exemples de repetició per categoria gramatical diferent els casos següents:

(1) Nom definit a partir d'un verb¹

adreçament *m*

→ ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > VELA Acció d'adreçar una embarcació inclinada per una de les bandes.

Un nom (*adreçament*) té com a definidor un verb (*adreçar*, en aquest cas emparentat morfològicament), gràcies a la fórmula d'equivalència sintàctica «Acció de». Tenint en compte que la definició d'*adreçar* és la següent

adreçar *v tr*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS >VELA Fer tornar a la verticalitat una embarcació inclinada per una de les bandes,

la definició de *adreçament* hauria pogut ser aquesta:

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS >VELA Acció d'adreçar.

Tanmateix, resulta adequat assenyalar que «una embarcació» no és només un element amb valor semàntic sinó que també pot ser complement d'*adreçament* (per exemple, «L'adreçament del veler va resultar especialment complicat»). Aquesta informació queda recollida en la primera definició.

(2) Verb definit a partir d'un nom

valoritzar *v tr*

→ CIÈNCIES DE LA VIDA > MEDI AMBIENT Dur a terme una valorització d'un residu o un component d'un residu.

1. La falta d'acord sobre els elements extrínsecs dels noms en terminologia i en lexicografia ha portat a no prendre'ls en consideració en aquest treball. Noms deverbals com el d'aquest exemple, però, es presten especialment a considerar que sí que tenen una estructura argumental.

Un verb (*valoritzar*) té com a definidor un nom (*valorització*, també emparentat morfològicament), gràcies al verb semànticament buit «Dur a terme». Tenint en compte que la definició de *valorització* és la següent

valorització f

CIÈNCIES DE LA VIDA > MEDI AMBIENT Procés pel qual un residu o un component d'un residu torna a ser útil,

la definició de *valoritzar* hauria pogut ser aquesta:

CIÈNCIES DE LA VIDA > MEDI AMBIENT Dur a terme una valorització.

Resulta, però, que una definició així no recull que *valoritzar* té un complement directe que coincideix amb el complement del nom de *valorització*. Per a reflectir l'estructura sintàctica de *valoritzar*, doncs, és convenient recollir aquest complement del nom.

(3) *Referència posterior al complement elidible*

La paràfrasi definidora presenta, amb posterioritat al complement que caldria elidir perquè ja és un complement del definidor, una referència a aquest mateix complement, sovint per mitjà d'un pronom feble o un díctic (per exemple, *aquest, allí, etc.*).

La repetició del complement en principi innecessari fa possible aquesta referència, ja que, òbviament, no es pot fer referència a allò que no ha estat mencionat amb anterioritat en el discurs.

Són exemples de repetició per referència al complement elidible els casos següents:

marcar per davant v tr

→ ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > WATERPOLO Marcar *un atacant* situant-s'hi davant per impedir-LI una acció de joc concreta.

rebutjar a córner v tr

→ ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > FUTBOL Rebutjar *la pilota* de manera que Ø travessi la línia de fons pròpia.

En tots dos casos, es podria considerar el complement directe innecessari perquè coincideix amb el propi del definidor (el fet que el definidor coincideixi amb la base de la denominació ho posa clarament de manifest). Per tant, en principi s'haurien d'haver fet aquestes definicions:

marcar per davant *v tr*

* ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > WATERPOLO Marcar situant-s'HI davant per impedir-LI una acció de joc concreta.

rebutjar a córner *v tr*

* ESPORTS: FUTBOL Rebutjar de manera que Ø travessi la línia de fons pròpia.

El resultat són dues definicions clarament agramaticals. L'existència d'una referència posterior (en el segon exemple, fins i tot no realitzada perquè es tracta d'una posició de subjecte) és potser el cas més clar a favor de la repetició d'arguments.

Evidentment, la major part dels casos de complements que han de ser explicitats corresponen també a termes amb la categoria gramatical de verb, perquè és aquesta categoria gramatical la que té una estructura argumental més clarament establerta (ho demostra, per exemple, la substitució pronominal, que només s'efectua sistemàticament sobre els complements d'un verb).

4.3 Representació de l'estructura sintàctica dels verbs

Tal com s'ha exposat en el punt 3.2.4.a, en la definició parafràstica d'un verb convé reflectir el seu comportament sintàctic respectant-ne l'estructura i l'ordenació dels complements. És a dir, recollint tots els complements requerits pel verb definit i procurant recollir-los, a més, en el mateix ordre de proximitat al verb que presenten (complement directe, complement de règim, complement indirecte, etc.), més que no pas en l'ordre natural propi del definidor. Cal tenir en compte que en un ús tradicional de la metodologia terminològica, és a dir, sense marcatge gràfic específic per als elements extrínsecs d'un

verb, resulta molt recomanable el principi de reproduir-ne l'ordre amb fidelitat.

L'incompliment d'aquests dos principis de manteniment de l'estructura i manteniment de l'ordre del definit comporta problemes d'interpretació a l'usuari, que poden arribar a ser gairebé tan greus com una caracterització semàntica inadequada; com més pròxim al verb sigui el complement mal reproduït, més es dificultarà la interpretació de la paràfrasi a l'usuari.

Són exemples de definicions que no respecten l'estructura sintàctica dels verbs definits els casos següents:

encordar *v tr*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Posar la corda a les osques de les pales de manera que quedi en posició correcta per a ser tibada.

combinar *v tr*

ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > JUDO Aplicar, un judoka, una tècnica diferent de la iniciada com a conseqüència d'una reacció de l'adversari que no li permet continuar-la.

Com es pot observar, en tots dos casos l'element afectat per l'incompliment del principi és el complement directe:

- En el cas d'*encordar*, no es pot deduir quin és el complement directe del definit (s'encorden les osques de les pales?, s'encorden les pales?, o bé s'encorda un arc?).
- En el cas de *combinar*, el complement directe del definit està mal expressat (s'han de combinar dues coses, en aquest cas una tècnica amb una altra, i no, com indica la definició, una sola tècnica, diferent de la iniciada).

Aquests dos casos es podrien solucionar més adequadament de la manera següent:

encordar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Posar la corda *a un arc* fixant-la a les osques de pala, de manera que quedi en posició correcta per a ser tibada.

combinar *v tr*

→ ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > JUDO Aplicar, un judoka, *dues tècniques diferents* de manera successiva després de no haver pogut completar la primera com a conseqüència d'una reacció de l'adversari.

Aquest principi de reflectir l'estructura sintàctica del definit s'hauria de complir tant en les definicions parafràstiques substancials com en les definicions parafràstiques relacionals. Evidentment, la igualtat de categoria gramatical entre descriptor i definit fa que la reproducció de l'estructura sintàctica del definit sigui més senzilla en les definicions substancials que no pas en les relacionals, en què definit i definidor tenen una categoria gramatical diferent, però això no ho fa pas menys necessari en aquest segon cas. (Per a exemples de definicions relacionals que reproduïen correctament l'estructura sintàctica del definit vegeu el punt 4.2, en què es defensa la necessitat d'infringir el principi de la no-redundància en el cas de definidors amb una categoria gramatical diferent del seu definit.)

Finalment, dintre les definicions relacionals, s'ha de tenir en compte que un terme amb una denominació que és un nom deverbal i amb una definició que és una adaptació sintàctica de la definició del verb del qual deriva, a més d'adequar els complements del verb a la seva pròpia estructura sintàctica, també ha d'adequar un possible subjecte recollit com a element extrínsec. Com s'indica a 3.2.4.a.1, no és adequat expressar el complement d'un nom (encara que tingui paper d'agent) igual com s'expressa el subjecte d'un verb, és a dir, separat entre comes de la resta de la paràfrasi definidora. (Vegeu el punt mencionat.)

4.4 Un terme per a cada estructura sintàctica

El principi d'univocitat ideal entre denominació, concepte i definició s'ha d'estendre també a l'àmbit de la sintaxi: dues estructures sintàctiques diferents han d'originar dos termes diferents, encara que la denominació i fins i tot el concepte siguin els mateixos. El motiu és que la definició és una verbalització del concepte que reflecteix també el comportament sintàctic de la denominació i, òbviament, una mateixa definició no pot reflectir alhora de manera correcta dues estructures sintàctiques diferents. (L'explicitació de l'estructura sintàctica o el marcatge gràfic dels elements extrínsecs de la definició farien possible en determinats casos recollir dos usos sintàctics en

una sola definició, però aquests recursos no són habituals en la metodologia terminològica actual.) I, com que dues estructures sintàctiques diferents impliquen que un terme es pot inserir de dues maneres diferents en un context, el fet de tenir-les destriades és una informació molt important per a l'usuari. Ara bé, es poden considerar excepcions a aquesta obligació de fer correspondre només una estructura sintàctica a cada terme els usos absoluts (vegeu el punt 4.4.3.a) i les transformacions d'ergativitat (vegeu el punt 4.4.3.b).

Tal com ja s'ha dit, només hi ha una categoria gramatical que imposi una estructura sintàctica clara als seus complements: el verb. És per això que aquest punt sobre el tractament de les estructures sintàctiques diferents d'un mateix concepte se centra en el verb. Més concretament, s'hi aborden els casos d'estructures verbals en què un complement pot ser intrínsec o extrínsec respecte al definit (punt 4.4.1) i en què uns mateixos complements s'organitzen de manera diferent (punt 4.4.2), a més de les excepcions ja esmentades que sí que permeten recollir dues estructures sintàctiques diferents dintre un únic terme (punt 4.4.3).

4.4.1 Abast diferent de l'extrinsicitat

Un primer cas característic d'existència de dues estructures sintàctiques diferents per a un mateix concepte són les paràfrasis amb un abast diferent en els elements extrínsecs: un element que és extrínsec en una de les dues estructures (és a dir, ha de ser realitzat per un complement del context), és intrínsec en l'altra estructura (és a dir, no és realitzat per cap complement perquè va associat al significat del verb definit). La circumstància que en terminologia habitualment no es marquin de cap manera especial els complements extrínsecs d'un verb (vegeu el punt 3.2.4) fa impossible deduir l'existència de graus d'extrinsicitat diferent a partir d'una única paràfrasi.

Dintre d'aquest apartat, cal distingir encara entre els casos en què l'extrinsicitat afecta de manera alternativa dos complements diferents de la paràfrasi (cada estructura selecciona un complement diferent com a complement extrínsec, vegeu l'apartat a) i els casos en què l'extrinsicitat afecta un

mateix complement (una estructura té el complement sencer com a complement extrínsec i l'altra només una part d'aquest complement, vegeu l'apartat b).

Es podria incloure també aquí el cas tradicionalment anomenat *ús absolut*, en què un complement en bloc no es realitza en un context determinat, amb la peculiaritat que la funció sintàctica d'aquest complement no és ocupada per cap altre complement; tanmateix, el fet que proposem recollir l'ús absolut i l'estructura completa corresponent com un sol terme ha portat a presentar-lo com a excepció en el punt 4.4.3.a.

a) *Extrinsicitat de complements alternatius*

Són aquells casos en què, si s'efectua la prova de la substitució (vegeu 3.1.2), en determinats contextos cal introduir un dels complements del definidor com a primer complement del verb i, en determinats contextos, un altre. Sintàcticament, la funció que desenvolupa respecte al verb aquest complement de contingut semàntic diferent és exactament la mateixa.

Si no hi ha un marcatge de sistema gràfic establert, aquests casos de doble estructura s'han de resoldre com dos termes, amb una definició parafràstica que reflecteixi adequadament per a cadascun quin és el seu complement extrínsec (és a dir, que situï aquest complement en el primer lloc de la paràfrasi després del definidor).

És un exemple de verb amb extrinsicitat de complements alternatius el cas següent:

disparar *v tr*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR OLÍMPIC Fer expel·lir un projectil a una arma.

Aquest verb pot tenir com a complement directe *projectil* («Disparar dues bales») o bé *arma* («Disparar una pistola d'aire comprimit»). Això, amb un marcatge de sistema gràfic, es podria indicar així:

Estructura 1: *v tr* Fer expel·lir (un projectil) a una arma.

Estructura 2: *v tr* Fer expel·lir un projectil a (una arma).

Amb un marcatge així, es pot discutir si cal fer-ne dos termes o si se'n pot fer un de sol que acumuli totes dues paràfrasis. L'absència d'un marcatge d'aquesta mena, però, obliga a crear dos termes, cadascun amb l'element extrínsec corresponent com a primer complement del definidor. Pot ser una solució adequada la següent:

disparar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR OLÍMPIC Fer expel·lir un projectil a una arma.

[=Disparar un projectil.]

disparar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR OLÍMPIC Fer que una arma expel·leixi un projectil.

[=Disparar una arma.]

b) Extrinsicitat d'abast variable en un mateix complement

Són aquells casos en què, si s'efectua la prova de la substitució, en determinats contextos cal introduir una part d'un complement que en altres contextos ja està realitzat.

Si no hi ha un marcatge de sistema gràfic establert, aquests casos s'han de resoldre com dos termes, un per a cada estructura sintàctica, amb una definició parafràstica que reflecteixi adequadament les diferències sintàctiques entre l'un i l'altre (a gran trets, que per a cada estructura reculli en primer lloc després del definidor el complement immediat del definit).

És un exemple de complement d'extrinsicitat variable el cas següent:

tibar *v tr*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Estirar la corda d'un arc fins al punt d'ancoratge.

El terme *tibar* es pot construir amb dos complements directes diferents: *corda d'un arc* (estructura 1) o bé *arc* (estructura 2). Amb un marcatge de sistema gràfic establert, això es podria indicar així:

Estructura 1: *v tr* Estirar (la corda d'un arc) fins al punt d'ancoratge.

Estructura 2: *v tr* Estirar la corda de (un arc) fins al punt d'ancoratge.

Com abans, amb un marcatge així, es pot discutir si cal fer-ne dos termes o si se'n pot fer un de sol que acumuli totes dues paràfrasis. L'absència d'un marcatge d'aquesta mena, però, obliga a crear dos termes, cadascun amb el complement corresponent com a primer complement del definidor. Una solució possible és la següent:

tibar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Estirar la corda d'un arc fins al punt d'ancoratge.

[=Tibar la corda.]

tibar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Posar un arc en el punt d'ancoratge estirant-ne la corda.

[=Tibar un arc.]

4.4.2 Organització diferent dels complements

Un segon cas característic d'existència de dues estructures sintàctiques diferents per a un mateix concepte són els doblats en què una estructura es pot entendre com una transformació de l'altra, ja que un element amb una funció determinada en una estructura té una funció diferent en l'altra estructura, seguint un esquema que es repeteix amb certa freqüència. Hi ha, doncs, una transformació sintàctica. Sovint la posició ocupada en la segona estructura per l'element desplaçat és la de subjecte, cosa que comporta que una estructura (l'estructura completa, amb un nombre x de complements) presenti un complement més que l'altra (l'estructura reduïda, amb un nombre $x-1$ de complements perquè un dels complements antics ara fa de subjecte).

Per exemple, pertanyen a aquest apartat transformacions com la que podríem anomenar d'elevació instrumental,² en què el complement instrumental de l'estructura completa fa la funció de subjecte de l'estructura reduïda. Així, a partir de la construcció «X porta troncs amb un camió», es pot generar l'estructura «El camió porta troncs».

El fet que hi hagi una certa sistematicitat en aquestes estructures dobles podria portar el terminòleg a fer-ne un sol terme, ja sigui desestimant l'estructura transformada com a previsible o bé intentant incloure-la en una mateixa paràfrasi. Si s'estableix, però, l'existència real de dues estructures sintàctiques d'aquesta mena per a una única denominació, es fa imprescindible de fer-ne dos termes sense cap més lligam formal entre ells que l'homografia, ja que no hi ha cap mecanisme establert en terminologia per a recollir adequadament un procés de transformació sintàctica, i encara menys d'aquesta magnitud.

És un exemple d'organització diferent dels complements (i, concretament, de transformació d'elevació del complement instrumental) el cas següent:

matar *v tr*

ESPORTS > ESCACS Eliminar una peça contrària de l'escaquer.

Malgrat la seva unitat aparent, en realitat aquesta definició de *matar* amaga dues estructures diferents no explicitades, segons la posició ocupada pel complement instrumental (marcat amb el subíndex *c ins*):

Estructura 1: *v tr* Algú eliminar una peça contrària de l'escaquer (amb una peça pròpia)_{c ins}.

Estructura 2: *v tr* (Una peça)_{c ins} eliminar una peça contrària de l'escaquer.

2. Aquesta observació i aquesta denominació provenen de David Ordóñez, a partir de dades del *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans.

Amb una metodologia molt més complexa, en cas que es demostrassin una certa sistematicitat i una certa freqüència per a la transformació d'elevació instrumental, es podria estudiar la possibilitat de recollir totes dues estructures en una mateixa accepció.

L'estat actual de la metodologia terminològica, però, fa imprescindible construir dos termes diferents, si és que totes dues estructures es demostren ben establertes. (Una definició genèrica com la donada en primer lloc resulta poc adequada, perquè la inexplicitud del subjecte fa pensar que està restringit a la característica [+HUMÀ] i perquè no explica tampoc com s'elimina la peça contrària.) Una solució possible és la següent:

matar *v tr*

→ ESPORTS > ESCACS Eliminar una peça contrària de l'escaquer amb una peça pròpia que es desplaça fins a la casella d'aquesta peça eliminada.

matar *v tr*

→ ESPORTS > ESCACS Eliminar, una peça, una peça contrària de l'escaquer per mitjà d'un desplaçament fins a la casella d'aquesta peça eliminada.

Dintre aquest apartat d'estructures que organitzen de manera diferent els complements, hi ha un grup especialment característic i ben tipificat que són les transformacions d'ergativitat, en les quals el complement directe d'una estructura esdevé el subjecte de l'altra. Tanmateix, com que es recomana resoldre aquests casos amb un sol terme i no amb dos, les transformacions d'ergativitat han estat recollides a part com a excepció en el punt 4.4.3.b.

4.4.3 Excepcions

En contra del principi general d'atribuir un terme a cadascuna de les dues estructures sintàctiques existents per a una mateixa denominació i un mateix concepte, hi ha dos grans grups de casos que sembla preferible resoldre amb un únic terme: els usos absoluts i les transformacions d'ergativitat.

a) Usos absoluts

Com s'ha avançat a 4.4.1, els anomenats *usos absoluts* corresponen a estructures sintàctiques que presenten un complement tot sencer com a intrínsec respecte a una altra estructura en què hi és extrínsec, sense modificació de cap altre complement. En els usos absoluts, el contingut semàntic del complement no aportat pel context ha de ser aportat pel significat del terme. Tradicionalment, en lexicografia aquests casos s'han resolt indicant amb un codi la possibilitat d'un ús absolut per a un verb transitiu (i donant-ne un exemple) o bé el caràcter alhora transitiu i intransitiu d'un verb (l'ús absolut correspondria a un ús intransitiu).³

En terminologia, sembla més adequat resoldre l'estructura sintàctica completa i l'estructura sintàctica de l'ús absolut com un sol terme, amb una única definició que reflecteixi l'ús de l'estructura amb més complements. I és que, en realitat, pràcticament per a qualsevol verb és imaginable un context en què pugui construir-se sense el seu primer complement, o sigui que gairebé tots els verbs poden tenir un ús absolut.

És un exemple d'ús absolut el cas següent:

migrar *v tr*

→ INFORMÀTICA > PROGRAMARI Traspassar dades d'un sistema informàtic a un altre, especialment quan aquest traspàs requereix una programació específica.

El terme *migrar* es pot construir amb complement directe (*dades*) o bé sense; en cas de no haver-hi aquest complement realitzat en el context, el seu significat queda inclòs en el verb *migrar*, és a dir que passa a ser intrínsec. Els contextos següents ho demostren:

- «Només val la pena *migrar* DADES si la informació ens resulta útil.»
- «Amb el codi font, un programador pot desenvolupar un producte fins que es decideixi *migrar* Ø a un nou sistema informàtic.»

3. Aquesta darrera possibilitat, però, resulta poc recomanable, ja que sembla preferible reservar el codi de *v tr i intr* per als casos dels verbs que poden introduir un mateix complement amb preposició o sense (per exemple, *baixar un pendent* o *baixar per un pendent*).

b) Transformacions d'ergativitat

Com s'ha avançat a 4.4.2, les transformacions d'ergativitat corresponen a dues estructures sintàctiques relacionades que presenten un mateix element en funció de complement directe o bé en funció de subjecte. Aquest moviment d'un element de complement directe de l'estructura completa a subjecte de l'estructura simplificada s'acompanya de la conversió del verb de verb transitiu a verb intransitiu, i sovint a verb intransitiu pronominal.

Com a conseqüència de la regularitat i la freqüència d'aquest procés, en la lexicografia actual es tendeix a recollir totes dues estructures dintre una mateixa accepció, idealment explicitant la possibilitat d'una transformació d'ergativitat sobre l'estructura sintàctica completa.

Un tractament així és el que es fa en el *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans. En aquesta obra, a cada verb ergatiu se li donen dos patrons sintàctics (un per a cada estructura sintàctica), una caracterització semàntica única dels elements dels patrons sintàctics i dues definicions (una per a cada patró sintàctic). Com es pot observar en l'exemple, el símbol \Leftrightarrow , situat entre els dos patrons i entre les dues definicions, indica que hi ha una relació de transformació entre ells. El moviment de l'element queda indicat en el patró amb l'existència d'un mateix element, l' N_2 , que s'adjunta sense preposició a la dreta del verb en el primer patró (fa, doncs, de complement directe) i se situa a l'esquerra del verb en el segon patró (fa, doncs, de subjecte). A més, en el segon patró s'indica (V_{PRON}) que, en el patró simplificat, el verb és pronominal, a diferència del que passa en el patró complet.

abaixar *v*

$[N_1 \mathbf{V} N_2] \Leftrightarrow [N_2 \mathbf{V}_{PRON}]$ (N_1 [humà]; N_2 [part del cos, part d'una planta, objecte rígid]) Moure cap avall [una part del cos, una part d'una planta, un objecte rígid subjectat per un punt]₂ \Leftrightarrow [Una part del cos, una part d'una planta, un objecte rígid subjectat per un punt]₂ moure's cap avall.

Aquesta possibilitat no es dóna en terminologia, on (almenys, de moment) no està prevista ni la utilització de patrons sintàctics ni la possibilitat de redactar dues paràfrasis en un mateix camp de definició. Com que sembla excessiu fer-ne dos termes, però, probablement la millor solució és recollir únicament l'estructura sintàctica completa, amb una paràfrasi definidora adient. També es pot optar per recollir únicament l'estructura sintàctica simplificada quan sigui més representativa del seu camp conceptual, mentre que es recollirien totes dues (en termes diferents), només en cas de freqüència i representativitat igualment elevades.

Són casos de transformacions d'ergativitat en què s'ha optat per no duplicar els termes els casos següents, per a cadascun dels quals s'ha seleccionat una estructura sintàctica diferent dintre de les dues estructures sintàctiques que presenta un verb ergatiu:

(1) Estructura sintàctica completa (amb tots els arguments)

trencar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR OLÍMPIC Fer trossos, un tirador, el plat contra el qual apuntava.

S'ha desestimat, doncs, l'estructura sintàctica de verb pronominal «Un plat, fer-se trossos», per a un context del tipus «El plat no es va trencar».

(2) Estructura sintàctica simplificada (amb un nombre reduït d'arguments)

trencar-se *v pron*

→ INDÚSTRIA ALIMENTÀRIA Clivellar-se, el pa, una vegada pastat i abans d'enfornar-lo, a conseqüència del llevat que se li ha afegit.

S'ha desestimat, doncs, l'estructura sintàctica de verb transitiu «Clivellar el pa...», per a un context del tipus «Hi va posar tant de llevat que va trencar el pa».

5. Estil de redacció

En aquest punt s'aborden els principis estilístics generals que s'haurien de tenir en compte per a la redacció d'una definició terminològica, pressuposant que se n'han respectat els principis bàsics (punt 3.1), que se n'ha fet una caracterització formal i una caracterització semàntica adequades (punts 3.2 i 3.3, respectivament) i que s'hi han respectat les qüestions sintàctiques que cal tenir en compte (capítol 4). Resta pendent, doncs, la qüestió de l'estil. Des d'aquest punt de vista, s'ha de tenir molt present que una definició terminològica no és una definició d'autor, sinó que ha de resultar vàlida per a tota la comunitat d'especialistes i usuaris d'un camp conceptual determinat.

Aquest principi bàsic de no fer manifesta l'autoria d'una definició té diverses conseqüències importants en l'estil de la redacció. Bàsicament, l'objectivitat del to (punt 5.1), la simplicitat de la sintaxi (punt 5.2), la correcció lingüística (punt 5.3), els diversos tipus de relacions entre elements establertes a l'interior d'una mateixa definició (punt 5.4), diverses qüestions relatives al definidor (punt 5.5) i la manera com s'ha de fer referència en una definició a un nom de doble gènere (punt 5.6).

5.1 Objectivitat

D'acord amb la seva característica de màxima validesa per a tota la comunitat relacionada amb el camp conceptual en qüestió, una definició terminològica ha d'estar redactada amb un estil objectiu, és a dir, s'ha de cenyir estrictament a la caracterització del concepte. Per tant, no pot contenir observacions directes de tipus lingüístic sobre la denominació (punt 5.1.1) ni

tampoc preferències de cap mena del seu autor (retòriques, lingüístiques, culturals, etc., punt 5.1.2), a més de no poder pressuposar la representació en la ment de l'usuari d'allò que no ha estat mencionat (té repercussió en l'ús de l'article definit, com s'exposa en el punt 5.1.3).

5.1.1 Observacions lingüístiques sobre la denominació

Pel que fa a les observacions lingüístiques sobre la denominació, s'ha de tenir present que no formen part de la caracterització conceptual del terme i, per tant, que no és a la definició on han de constar. Això afecta les apreciacions lingüístiques que fan referència a la impropietat, l'obsolescència o el col·loquialisme de la denominació (que potser són les que es troben més sovint, de manera incorrecta, en la definició), però també a les observacions relatives a l'etimologia de la denominació, la grafia, la flexió, etc.

Sovint s'expressa amb adverbis i locucions adverbials del tipus *impròpiament*, *col·loquialment*, *en un registre col·loquial*, *antigament*, *en desús*, etc.

Tota aquesta mena d'observacions, en cas que es consideri convenient recollir-les, s'han d'incloure a l'apartat de la nota.

És un exemple d'observació lingüística directa el cas següent:

bacil·losi f

CIÈNCIES DE LA SALUT *Impròpiament*, tuberculosi pulmonar.

Aquest cas té dues interpretacions possibles, segons que considerem que «tuberculosi pulmonar» és la denominació d'un terme (convindrà, llavors, convertir *bacil·losi* en un sinònim complementari d'aquest terme) o bé que la denominació és *tuberculosi* i que el conjunt «tuberculosi pulmonar», per tant, és una definició parafràstica intensiva (convindrà, en aquest altre cas, mantenir *bacil·losi* com a denominació principal i suprimir l'observació lingüística de la definició). Aquestes dues interpretacions donen lloc a dues solucions diferents, que poden ser així:

tuberculosi pulmonar *f*sin. compl. **bacil·losi** *f*

→ CIÈNCIES DE LA SALUT Tuberculosi que afecta els pulmons.

Nota *Bacil·losi* és una denominació impròpia.**bacil·losi** *f*

→ CIÈNCIES DE LA SALUT Tuberculosi pulmonar.

Nota *Bacil·losi* és una denominació impròpia.

[En aquesta segona interpretació convindria, evidentment, saber quina és la denominació pròpia, la qual, en cas d'existir, seria denominació principal.]

5.1.2 Preferències de l'autor de la definició

Pel que fa a les preferències de l'autor de la definició amb relació a qüestions estilístiques, lingüístiques o culturals, convé recordar que no haurien de tenir lloc ni en el camp de la definició ni en cap altre camp. De fet, la presència en la definició d'elements que denoten les preferències de l'autor sovint no és voluntària, ja que l'autor sol ser conscient que no elabora un producte personal, de manera que en general es deu més aviat a una acció involuntària. I és justament el caràcter involuntari d'aquests elements el que obliga a tenir molta cura en la redacció.

La presència involuntària en la definició de la persona que l'ha escrita (presència com a individu amb gustos i conviccions personals o bé com a membre d'una comunitat cultural amb uns determinats codis establerts) es pot detectar amb el recurs a adjectius de tipus qualificatiu aplicats a qualitats subjectives. Per exemple, adjectius com ara «exquisit», «excel·lent», etc. que modifiquen apreciacions sobre el gust o la bellesa d'un referent.

És un exemple de preferència cultural el cas següent:

petxinot de sang *m*

CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA > INVERTEBRATS NO ARTRÒPODES Mol·lusc de l'ordre dels filibranquis i de la família dels àrcids, de valves quasi circulars amb xarnera ampla i amb moltes dents, apreciat per la seva carn excel·lent.

No es pot afirmar que un mol·lusc (o un bolet, que és un altre cas freqüent) té una carn excel·lent, perquè això és una opinió, probablement no compartida per tots els usuaris del producte terminològic. La dada objectiva és només que sigui apreciat per la seva carn (molt apreciat, poc apreciat) o bé que no sigui apreciat. Seria una formulació més adequada la següent, doncs:

petxinot de sang *m*

→ CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA > INVERTEBRATS NO ARTRÒPODES Mol·lusc de l'ordre dels filibrànquids i de la família dels àrcids, de valves quasi circulars amb xarnera ampla i amb moltes dents, molt apreciat per la seva carn.

5.1.3 Ús de l'article definit i l'article indefinit

Igualment, aquesta recerca de la màxima objectivitat en la redacció de les definicions afecta també la tria de l'article definit o l'article indefinit. El motiu és que un article definit pressuposa que l'usuari té present a la ment en aquell mateix moment el referent al qual s'aplica, i això, de fet, només es pot esperar que succeeixi si prèviament, dintre la mateixa definició, s'ha fet una menció a aquell referent. Per tant, com a principi, en tota primera menció d'una definició a un referent, és aconsellable recórrer com a primera opció a l'article indefinit.

Ara bé, aquest principi general té excepcions, de manera que sembla convenient desglossar-lo en diversos criteris més precisos i matisats. Aquí proposem els quatre criteris següents de regulació de l'article definit i l'article indefinit en l'interior d'una definició:

(1) La primera menció a un referent ha d'anar precedida d'un article indefinit (si és que és necessari l'article). Tanmateix, s'han de tenir en compte els criteris 3 i 4.

(2) La segona menció a un referent ha d'anar precedida d'un article definit (si és que és necessari l'article).

(3) Qualsevol menció a un referent implicat per un altre referent que ja ha estat mencionat en la definició ha d'anar precedida d'un article definit, perquè s'ha de considerar que, d'alguna manera, la menció del primer ja és també una menció del referent implicat. (Es pot parlar d'implicació, per exemple, en el cas d'una pilota quan ja s'ha parlat d'un partit de futbol.)

(4) Qualsevol menció a un referent que és una part d'un altre referent també present a la definició, sigui quina sigui la seva posició en la definició respecte a aquest referent del qual és una part, ha d'anar precedida d'un article definit.

Són exemples d'utilització de l'article definit i l'article indefinit els casos següents:

Cas 1:

gropa f

→ ESPORTS > GIMNÀSTICA Part d'un cavall amb arcs compresa entre l'arc dret i el final de l'aparell, mirant-lo de cara.

S'utilitza article indefinit per al referent mencionat per primera vegada (un *cavall amb arcs*) i article definit per a la seva segona menció (*l'aparell*) i per als referents que són parts d'un referent present en la definició (*l'arc dret*, el *final*, respecte a *cavall amb arcs*).

Cas 2:

acompanyar v tr

→ ESPORTS > HÍPICA Seguir amb el cos, un genet, els moviments del cavall.

S'utilitza article indefinit per al referent mencionat per primera vegada (un *genet*) i article definit per al referent que és una part d'un altre referent (encara que no s'hagi mencionat abans, el *cos* respecte a *genet*) i per al referent implicat per un referent ja mencionat (el *cavall*, implicat per la menció anterior a *genet*).

5.2 Simplicitat

L'objectivitat en la redacció d'una definició terminològica s'ha de combinar necessàriament amb la màxima simplicitat d'expressió. A més del principi teòric general en ciència que, a igualtat de condicions, sempre és preferible l'explicació més senzilla, cal tenir en compte que qualsevol dificultat no imprescindible es converteix en un obstacle més per a la interpretació.

Aquest principi de simplicitat afecta tots els aspectes de la definició (la forma, la semàntica, la sintaxi i la llengua de definició), motiu pel qual moltes qüestions ja han estat exposades en punts precedents i d'altres seran exposades en punts posteriors. Aquí, doncs, es fa una llista succinta de les qüestions relacionades amb l'estil que cal tenir en compte en la recerca de la simplicitat, amb una indicació del punt on s'aborden amb més deteniment:

(1) *Des del punt de vista de la forma:*

- Tria d'una fórmula única en el cos d'un mateix producte terminològic per a expressar una mateixa funció.

Per exemple, les *fórmules d'equivalència sintàctica*, que donen a una definició la categoria gramatical del definit (vegeu el punt 3.2.3.a); les *fórmules de pluralitat de referents*, que indiquen que una denominació apunta globalment a un conjunt de referents o que apunta a un únic referent pertanyent a un conjunt més o menys organitzat (vegeu el punt 3.2.3.b); les *fórmules de relació partitiva*, que indiquen que un concepte és una part o una fase d'un concepte més ampli (vegeu el punt 3.2.3.c); les *fórmules d'introducció d'elements extrínsecs*, que permeten indicar quin és l'antecedent d'un adjectiu o d'un adverbi (vegeu els punts 3.2.4.b i 3.2.4.c); les *fórmules d'oposició*, que indiquen que el definit manté una relació d'oposició respecte a l'element semànticament principal de la seva definició (vegeu el punt 2.1.2.d), i les *fórmules de cessació*, que indiquen que el definit manté una relació de posterioritat respecte a l'element semàn-

ticament principal de la seva definició, en tant que acció o estadi successiu (vegeu el punt 2.1.2.d).

- Tria d'una denominació única i citació sempre exacta d'aquesta denominació, prescindint dels criteris estilístics que podrien portar a utilitzar una denominació sinònima o bé a recollir-la modificada per evitar repeticions. (En són excepcions les denominacions flexives, les denominacions de doble gènere i les segones referències a una denominació sintagmàtica complexa; vegeu el punt 3.2.5.)

(2) *Des del punt de vista de la semàntica:*

- Tria d'una única paràfrasi de definició, en comptes d'acumular definicions lleument diferents (vegeu el punt 3.3.1).

- Inclusió únicament dels trets pertinents per a oposar un concepte als seus cohipònims o bé, en determinats casos, per a completar-ne la caracterització, prescindint de la informació de tipus enciclopèdic (vegeu el punt 3.3.2).

- Estructura jeràrquica clara de la informació (vegeu el punt 3.3.5), de manera que no s'acumulin oracions sense distinció d'importància semàntica (vegeu també el punt 4.1) i que les definicions pròximes mantinguin una estructura paral·lela (vegeu també el punt 3.3.7).

Per a evitar l'acumulació d'oracions de relatiu, pot ser un bon recurs la utilització d'oracions amb verbs en formes personals al costat d'oracions amb verbs en formes no personals, com ara *consistent* (vegeu, però, 5.4.1) o participis del tipus *practicat, utilitzat*, etc.

(3) *Des del punt de vista de la sintaxi:*

- Atribució d'una estructura sintàctica única a cada definició, amb l'excepció dels usos absoluts i les transformacions d'ergativitat (vegeu el punt 4.4).

- Manteniment de l'ordre sintàctic habitual en el conjunt d'elements de la paràfrasi definidora, amb independència de criteris estilístics, excepte si el definit té una estructura sintàctica diferent del definidor, cas en què cal reflectir justament l'estructura del definit (vegeu els punts 3.2.4.a i 4.3).

(4) *Des del punt de vista de la llengua de definició:*

- Absència de recursos retòrics. En la definició, no hi ha lloc per a les alteracions sintàctiques no justificades terminològicament. (És un exemple d'alteració justificada l'ordenació sintàctica no natural dels complements d'un definidor per a ajustar-la a l'estructura del definit. Vegeu el punt 4.3.)
- Tria de denominacions corresponents a termes que estiguin recollits en el mateix producte o bé corresponents a termes o paraules que es considerin coneguts per l'usuari mitjà del producte (vegeu el punt 6.2.1.).
- Ús de símbols i abreviatures només quan formen part del camp conceptual en qüestió i són coneguts tant pels especialistes com pels usuaris (vegeu el punt 6.2.1.).

5.3 Relacions establertes amb altres definicions

En un producte terminològic les definicions s'estructuren bàsicament per relacions d'inclusió, d'acord amb un esquema ideal en arbre del camp conceptual que fa dependre cada terme de l'hiperònim corresponent. La definició terminològica prototípica, doncs, classifica cada terme dintre el camp conceptual per mitjà d'un descriptor coincident amb el seu hiperònim immediat i el modifica convenientment amb els trets necessaris per a distingir-lo dels seus cohipònims, és a dir, dels altres termes amb qui comparteix hiperònim (vegeu el punt 3.2.3). D'aquesta constatació es dedueix que, en principi, no hi ha lloc en la definició per a establir relacions entre un terme i els seus cohipònims.

Són contraris a aquest criteri de no recórrer als cohipònims determinats trets extrínsecs de naturalesa relativa, com ara la ubicació (vegeu el punt 3.3.5) per als casos de referents que només es poden situar amb relació a altres referents del mateix nivell conceptual. Quan es dóna aquesta circumstància, és indispensable recórrer a denominacions de cohipònims (parant compte, però, de no incórrer en un defecte de circularitat, tal com s'exposa en el punt 3.1.3). Per tant, més pròpiament, el que s'hauria de dir és que una definició terminològica no pot recórrer a un cohipònim a efectes classificatoris, és a dir que no pot dedicar els trets intrínsecs o trets essencials del seu concepte a caracteritzar un terme que no sigui el seu hiperònim.

Tanmateix, hi ha dues estructures de definicions de freqüència relativament elevada que es construeixen, de manera poc adequada, sobre definicions paral·leles i no sobre definicions de nusos superiors: d'una banda, les definicions per semblança i, de l'altra, les definicions negatives.

A continuació s'expliquen amb certa detenció aquests dos casos.

5.3.1 Definicions sobre un model

Són aquelles definicions en què s'estableix una relació de similitud amb un altre terme, per mitjà d'una fórmula del tipus «semblant a», «similar a», etc. En aquests casos, les diferències respecte al terme de comparació se solen introduir al seu torn amb fórmules del tipus «però», «que no», etc.

Aquest tipus de definicions planteja dos grans problemes semàntics:

(1) La diferenciació entre un primer element que actua com a model i un segon element que és definit respecte al model pot ser percebuda també com una apreciació jeràrquica (el model és més important que no pas l'element comparat).

(2) La no-exhaustivitat d'aquestes definicions fa que no siguin evidents ni els límits de la similitud ni els límits de la dissimilitud: l'element comparat hereta tots els trets del model que no són explícitament negats?, l'element compa-

rat no té cap altra diferència respecte al model que els trets explicitats?

Són exemples de definicions sobre un model els casos següents:

moto aquàtica *f*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > MOTONÀUTICA Embarcació de poc calat autopropulsada per a una o dues persones assegudes, *semblant a una moto* i governada per un manillar.

esqual *m*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > ESQUÍ Llenca de material dur, *similar a l'esquí* però més ampla, amb un sistema de subjecció als peus mitjançant dues fixacions convencionals situades l'una darrere l'altra.

El primer cas és especialment detonant, per tal com no resulta obvi que hi hagi semblança entre una moto aquàtica i una moto, a part de la posició del tripulant i de la forma del timó; és molt probable que, si la denominació no hagués estat construïda sobre *moto*, la definició tampoc no hi hauria fet referència.

El segon cas recull, a més de la similitud amb l'esquí, una divergència («més ampla»), introduïda per la fórmula «però». El problema és que no s'entén gaire el guany de fer referència a l'esquí com a model, sobretot tenint en compte que hi ha tipus molt diferents d'esquís, amb una amplada també molt diversa, i, doncs, que ni la similitud ni la divergència resulten gens orientadores.

Serien més adequades definicions deslligades dels cohipònims com les següents:

moto aquàtica *f*

→ ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > MOTONÀUTICA Embarcació de poc calat autopropulsada per a una o dues persones assegudes, que es governa amb un manillar.

esqual *m*

→ ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > ESQUÍ Llenca de material dur, amb la punta anterior lleugerament corbada cap amunt i un sistema de subjecció als peus mitjançant dues fixacions convencionals situades l'una darrere l'altra.

En general, les definicions sobre un model es consideren metodològicament poc recomanables, per les raons exposades. Tanmateix, determinats autors (com ara Gesché 1997, que les anomena *definicions per comparació*), les consideren vàlides i fins i tot apropiades al treball terminològic.

5.3.2 Definicions negatives

Són aquelles definicions en què l'enunciat adopta una forma negativa, de manera que un concepte determinat és caracteritzat terminològicament no per allò que és, sinó per allò que no és.

Es tracta, a grans trets, d'un recurs poc defensable des d'un punt de vista metodològic, perquè, com és obvi, a igualtat de condicions un referent determinat queda caracteritzat de manera més precisa recollint-ne els trets essencials que no pas eliminant-ne els trets que no li pertanyen. De fet, una definició negativa exigeix a l'usuari que es creï ell mateix, per eliminació, un significat afirmatiu aproximat, derivat del significat negatiu que se li proporciona.

Aquestes definicions negatives poden ser parcialment negatives (es neguen només determinats punts de la definició) o bé completament negatives (es nega el conjunt de la definició).

(a) *Definicions parcialment negatives:*

La negació de determinats trets d'una definició s'ha d'atribuir a la comparació amb un element pres com a model; quan aquest model és explícit, ens trobem davant d'una definició sobre un model (vegeu el punt 5.3.1), mentre que, quan aquest model és implícit, ens trobem davant d'una definició que ha adoptat com a model allò que el terminòleg ha considerat *normal* o *habitual* en el camp conceptual.

Si les definicions parcialment negatives sobre un model explícit ja han estat rebutjades en el punt anterior, les defi-

nicions parcialment negatives sobre un model implícit són encara més criticables, perquè no es pot afirmar de manera clara que hi hagi una norma que determini quin ha de ser el model, ni tampoc que la norma que estableix el terminòleg hagi de coincidir amb la norma que establiria l'usuari.

És un exemple de definició parcialment negativa sobre un model implícit el cas següent:

bràquet *m*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > PATINATGE SOBRE GEL > PATINATGE ARTÍSTIC Viratge efectuat sobre un mateix peu en què el patinador canvia l'orientació del cos i el fil amb què es desplaça, *però sense canviar el traçat*, fent una lleu desviació cap a l'exterior just en el moment del gir.

En una definició d'aquest tipus, es pressuposa que si el patinador canvia l'orientació del cos i el fil de desplaçament, també hauria de canviar el traçat. Tanmateix, no sembla obvi que hagi de ser així, de manera que hauria estat preferible una definició com la següent:

bràquet *m*

→ ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > PATINATGE SOBRE GEL > PATINATGE ARTÍSTIC Viratge efectuat sobre un mateix peu en què el patinador canvia l'orientació del cos i el fil amb què es desplaça *sense canviar el traçat*, fent una lleu desviació cap a l'exterior just en el moment del gir.

(b) *Definicions completament negatives:*

En una definició completament negativa, la negació ha de ser essencial en el concepte, o sigui que s'ha de poder afirmar que el concepte és per ell mateix negatiu. Si no és així, una definició completament negativa ha de ser rebutjada, en favor d'una definició que caracteritzi el concepte de manera positiva.

La major part d'aquests casos de negació essencial al concepte es donen amb denominacions que presenten prefixos negatius.

És un exemple adequat de definició completament negativa el cas següent:

esdeveniment independent m

→ MATEMÀTIQUES > ESTADÍSTICA Esdeveniment l'ocurrència del qual *no és afectada* per la probabilitat d'ocurrència d'un o més esdeveniments determinats.

L'adjectiu *independent* present en la denominació indica que és un concepte construït per negació i, doncs, que exigeix ser definit de manera negativa.

Com en les definicions sobre un model del punt 5.3.1, la postura exposada aquí sobre les definicions negatives no és unànime: determinats autors (com ara Gesché 1997, que les anomena *definicions per contrast*) les consideren plenament vàlides per al treball terminològic.

5.4 Relacions establertes a l'interior d'una definició

Sovint a l'interior d'una definició terminològica es poden distingir almenys dos grans grups d'elements de llargada variable, que serveixen per a determinar quins són els referents apuntats pel concepte. Els nexes utilitzats en la definició per a unir aquests dos grans grups evidencien formalment en cada cas quina és la naturalesa de la relació establerta. Es poden distingir almenys quatre grans tipus de relacions possibles:

(1) Relacions d'identitat: El segon grup és semànticament equivalent al primer.

(Per ex., (1) *Falta* consistent a (2) *impedir l'acció d'un adversari subjectant-lo amb les mans o els braços.*)

(2) Relacions d'especificació: El segon grup és semànticament una especificació del primer.

(Per ex., (1) *Bateria* en què (2) *l'electròlit és una solució de sals de liti en un solvent orgànic, l'ànode és de carboni i el càtode és un òxid metàl·lic.*)

(3) Relacions de restricció: El segon grup, delimitat per una caracterització semàntica dels elements, és un subconjunt prototípic del primer grup.

(Per ex., (1) *Propensió a rebre un dany o un perjudici, sobretot* (2) [*dany / perjudici*] *moral, o a patir un determinat trastorn moral.*)

(4) Relacions d'exemplificació: El segon grup, delimitat per una menció directa dels elements, és un subconjunt prototípic del primer grup.

(Per ex., (1) *Espais marítims que tradicionalment han estat considerats part del territori d'un estat determinat, per exemple* (2) *les embocadures de rius, els espais entre illes, o entre les illes i la costa, o les badies.*)

El tipus de relació establerta entre aquests dos grans grups determina quin és el nombre de conjunts de referents apuntats per la definició (un de sol o bé dos, el segon dels quals és un subconjunt prototípic del primer), quin és el grup des del qual s'apunta a aquests conjunts de referents i també quin és el procediment seguit per caracteritzar els conjunts de referents. Tot això es pot esquematitzar en el quadre següent:

	Nombre de conjunts de referents	Grup que apunta als conjunts de referents	Procediment de caracterització dels referents
Relacions d'identitat	Un	Grup de la dreta	Caracterització semàntica
Relacions d'especificació	Un	Grup de l'esquerra + grup de la dreta	Caracterització semàntica
Relacions de restricció	Dos	Grup de l'esquerra; grup de la dreta	Caracterització semàntica
Relacions d'exemplificació	Dos	Grup de l'esquerra; grup de la dreta	Caracterització semàntica (conjunt 1), caracterització per enumeració (conjunt 2)

A continuació s'aborden més detalladament els quatre tipus de relacions internes establertes.

5.4.1 Relacions adequades d'identitat (*consistent*)

Els dos grans grups d'elements de la definició mantenen una relació d'equivalència semàntica entre l'un i l'altre, en què el grup de la dreta és més específic que el de l'esquerra i està caracteritzat de manera completa (a diferència del que succeeix en les relacions especificatives de 5.4.2). En aquestes definicions, s'apunta semànticament cap a un únic subconjunt de referents, que està determinat només pel grup de la dreta, per raó de la seva més gran especificitat.

La fórmula més usual com a nexce de grups en una relació d'identitat és *consistent* / *que consisteix*, ja proposada en el punt 5.2 per a evitar l'acumulació d'oracions relatives pròpia de força definicions terminològiques. (La utilització de la forma *consistent* enfront de *que consisteix*, d'altra banda, té l'avantatge que evita també un excés de verbs conjugats en forma personal, de manera que es pot considerar prioritària.)

El fet que aquesta fórmula faci palesa una relació d'identitat entre els elements situats a la seva esquerra i els elements situats a la seva dreta implica que, lògicament, no es pugui utilitzar com a nexce entre dos elements que mantinguin una relació de tipus diferent. No és una fórmula adequada, per exemple, quan l'element de la dreta és una especificació respecte a l'element de l'esquerra (vegeu el punt 5.4.2), tot i que aquesta funció li sigui atribuïda amb certa freqüència.

Per a establir la pertinència d'aquesta fórmula en una definició determinada, doncs, pot ser un bon mètode comprovar si es pot afirmar de l'element de la dreta que és, a grans trets, igual a l'element de l'esquerra. En cas que no es pugui, s'ha de deduir que la relació establerta entre els dos grups de la definició no és d'identitat i, per tant, que s'ha de buscar una altra fórmula, que sigui adequada al tipus de relació realment existent entre els dos elements.

Aquest tipus de relació d'identitat s'estableix generalment entre el definidor (és útil sobretot quan es tracta d'un definidor

molt genèric, com ara *acció, fet, prova*, etc.) i el conjunt de trets que el caracteritzen.

Els exemples següents són casos d'utilització de *consistent* de bondat diversa:

(1) En una relació d'identitat

agafada f

→ ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > FUTBOL AMERICÀ Falta *consistent* a impedir l'acció d'un adversari subjectant-lo amb les mans o els braços.

Impedir l'acció d'un adversari subjectant-lo amb les mans o els braços (grup de la dreta) és semànticament equivalent a *falta* (grup de l'esquerra), ja que constitueix una falta, una acció punible, sense necessitat de cap dels trets aportats pel descriptor.

(2) En una relació que no és d'identitat

immersió a saturació f

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SUBMARINISME Immersió *consistent* a igualar la pressió dels gasos inerts del propi organisme amb la pressió exterior d'una determinada profunditat, amb l'objectiu de prolongar-ne la durada.

Igualar la pressió dels gasos inerts del propi organisme no equival semànticament a *immersió*. La funció del grup de la dreta és només d'aportar determinades característiques al grup de l'esquerra, i és per això que no està caracteritzat completament. En realitat es tracta d'una relació d'especificació (vegeu el punt 5.4.2) i, per tant, hauria hagut de rebre un altre nexa.

Una solució possible és la següent:

immersió a saturació f

→ ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SUBMARINISME Immersió efectuada igualant la pressió dels gasos inerts del propi organisme amb la pressió exterior d'una determinada profunditat, amb l'objectiu de prolongar-ne la durada.

5.4.2 Relacions adequades d'especificació (*en què*)

Els dos grans grups d'elements de la definició mantenen una relació d'especificació o de restricció necessària, en què el grup de la dreta aporta només determinats trets al grup de l'esquerra per completar-ne la caracterització. D'acord amb la naturalesa especificativa de la relació, en aquestes definicions s'apunta semànticament cap a un únic subconjunt de referents, en aquest cas determinat per la suma de característiques del grup de l'esquerra i la suma de característiques del grup de la dreta (ja que, a diferència del que succeeix en les relacions d'identitat, aquí el grup de la dreta no és un grup semànticament autònom).

Les fórmules més indicades per a expressar aquest tipus de relació són les de tipus adjectival, és a dir, les oracions de relatiu (*en què*, etc.) i les oracions de participi (*efectuat, practicat, utilitzat*, etc.).

Aquest tipus de relació, en què el segon grup aporta una sèrie de trets al descriptor per igualar-lo al definit, correspon a l'esquema *genus + differentiae*, propi de la definició terminològica per excel·lència (vegeu el punt 2.1.2.a). Resulta, doncs, especialment productiva en el treball terminològic (i també en el lexicogràfic).

L'exemple següent és un cas de relació d'especificació:

bateria d'ió liti f

→ ELECTRÒNICA > ELECTROTÈCNIA > MATERIALS ELECTROTÈCNICS Bateria *en què* l'electròlit és una solució de sals de liti en un solvent orgànic, l'ànode és de carboni i el càtode és un òxid metàl·lic.

El grup *l'electròlit és una solució de sals de liti en un solvent orgànic, l'ànode és de carboni i el càtode és un òxid metàl·lic* no equival al grup *bateria* (com passa a 5.4.1), sinó que serveix només per a precisar-ne les característiques.

5.4.3 Relacions adequades de restricció prototípica (*especialment, sobretot*)

Es dos grans grups d'elements de la definició mantenen una relació de restricció prototípica, en què el grup de la dreta aporta determinades característiques freqüents al grup de l'esquerra. Això fa que s'apunti a dos conjunts de referents alhora, cadascun determinat per un dels grups, de manera que el conjunt corresponent al grup de la dreta és un subconjunt característic del conjunt corresponent al grup de l'esquerra, que és qui engloba tots els referents del definit. És important remarcar, doncs, que el subconjunt determinat pel grup de la dreta és prioritari i prototípic (generalment, per raons de freqüència) però deixa fora referents també englobats dintre el definit.

Les fórmules més utilitzades per a expressar aquest tipus de relació són adverbis del tipus «sobretot», «generalment», «sovint», «especialment», etc., que indiquen allò que és prototípic i, per tant, s'han de considerar un element d'ajuda a l'usuari.

Es tracta d'una relació especialment indicada quan un mateix concepte recull referents molt dispars o de freqüència molt diversa, de manera que apuntar cap als més característics resulta molt més orientador que limitar-se a incloure'ls tots sense distincions. La indicació d'allò que és prototípic afavoreix la interpretació.

En aquestes relacions, és freqüent trobar la partícula *etc.* al final d'una enumeració de característiques. D'acord amb Office (2006), la utilització d'aquesta partícula no és gaire recomanable, perquè no té cap més valor que assenyalar el caràcter obert d'una enumeració i això ja va associat a aquest tipus de relacions.

Són exemples de relacions de restricció prototípica els casos següents, amb fórmules diferents:

vulnerabilitat *f*

→ CIÈNCIES DE LA SALUT > PSIQUIATRIA Propensió a rebre un dany o un perjudici, *sobretot* moral, o a patir un determinat trastorn mental.

capsulament *m*

→ VINIFICACIÓ. ENOLOGIA Operació de revestir amb una càpsula el tap i part del coll de les ampolles, *especialment* de vi i xampany, per protegir-los de la pols i aïllar-los de l'exterior.

Com es pot observar, en el primer cas s'indica que el dany o el perjudici prototípicament és moral, però no es descarten altres possibilitats; en el segon cas s'indica que l'encapsulament sol fer-se sobre ampolles de vi i de xampany, però no es descarten tampoc ampolles d'una altra beguda.

5.4.4 Relacions inadequades d'exemplificació (*com ara*)

Els dos grans grups d'elements de la definició estan lligats per una relació d'exemplificació, en què el grup de la dreta aporta determinats referents prototípics respecte al grup de l'esquerra, amb la particularitat que aquests referents prototípics no estan caracteritzats semànticament (com en les relacions de restricció) sinó que es donen com una llista de referents concrets. S'apunta, per tant, a dos conjunts de referents alhora, cadascun corresponent a un dels grups: un conjunt de tots els referents del concepte, donat pel grup de l'esquerra, i un subconjunt de referents característics, donat pel grup de la dreta.

Les fórmules més utilitzades per a aquesta relació són fórmules del tipus «com ara / com és ara», «per exemple», etc.

Cal tenir molt present que, a diferència de les altres relacions internes mencionades, aquest tipus de relació no es pot considerar apropiada a una definició terminològica. El motiu és que els casos concrets no formen part pròpiament del concepte sinó dels referents definits pel concepte i, per tant, no haurien de quedar recollits en la definició (que és una verbalització del concepte). En tot cas, si es considera oportú donar exemples a l'usuari de referents concrets apuntats per la definició, el camp apropiat per a fer-ho és el camp de la nota.

L'exemple següent és un cas de relació d'exemplificació:

aigües històriques *f pl*

GEOGRAFIA Espais marítims que tradicionalment han estat considerats part del territori d'un estat determinat, *per exemple* les embocadures de rius, els espais entre illes, o entre les illes i la costa, o les badies.

Aquesta informació donada com a exemple o bé ha de ser suprimida de la fitxa del terme o bé ha de ser introduïda en una nota (si es considera convenient de mantenir-la), perquè no forma part del concepte. Es podria resoldre així:

aigües històriques *f pl*

→ GEOGRAFIA Espais marítims que tradicionalment han estat considerats part del territori d'un estat determinat.

Nota: Són exemples d'aigües històriques les embocadures de rius, els espais entre illes, els espais entre les illes i la costa, o les badies.

5.5 Qüestions relatives al definidor

Hi ha diverses qüestions estilístiques relatives al definidor que ja han estat exposades en punts anteriors, segons que es tractés de qüestions formals (vegeu el punt 3.2), semàntiques (vegeu el punt 3.3) o sintàctiques (vegeu el capítol 4). Aquí, doncs, simplement es farà menció de totes aquestes qüestions per a tenir-les agrupades, amb indicació del punt on estan desenvolupades, a més de recollir alguna altra qüestió nova.

(1) *Des del punt de vista de la forma:*

- Cada definició ha de tenir un únic definidor, cosa que impedeix la utilització d'un doble (o triple) definidor. (Vegeu el punt 3.2.3.d.)
- Idealment, el definidor ha de ser un descriptor que correspongui al nus immediatament superior del definit en la representació del camp conceptual. (Vegeu el punt 2.1.)
- En principi, el definidor ha d'encapçalar la definició, excepte si hi ha una fórmula d'equivalència sintàctica, una fórmula de pluralitat de referents, una fórmula de relació partitiva o una fórmula d'introducció d'elements

extrínsecs corresponent a l'antecedent d'un adjectiu o d'un adverbi, casos tots en què el definidor apareix darrer seu. (Vegeu el punt 3.2.3.)

Això implica que el definidor, fora del context de les excepcions citades, no hauria d'anar precedit d'un article, d'un demostratiu o d'un adjectiu indefinit.¹

Igualment, tampoc pot anar precedit d'una fórmula que indiqui que el definit és una de les realitzacions possibles del definidor, ja que aquestes fórmules són inadequades (es tracta de fórmules com ara «Mena de», «Tipus de», «Classe de», etc.). La naturalesa hiperonímica de la definició terminològica prototípica fa que sigui del tot innecessari recórrer a una fórmula així, perquè aquest significat ja hi és implícit: qualsevol hipònim és un tipus del seu hiperònim.

És un exemple d'utilització innecessària d'una fórmula per a indicar el caràcter genèric d'un terme al cas següent:

alcohol *m*

ALIMENTACIÓ > BEGUDES Tota mena de beguda obtinguda per destil·lació.

El tractament hauria de ser el propi de qualsevol definició terminològica:

alcohol *m*

→ ALIMENTACIÓ > BEGUDES Beguda obtinguda per destil·lació.

– S'ha de recollir el definidor descriptor en la seva forma canònica (aquella amb què seria recollit en un diccionari), amb l'excepció dels casos d'una fórmula precedent en què la sintaxi obligui a donar una altra forma al descriptor. (Vegeu el punt 3.2.3.)

1. Pot ser una excepció a aquesta afirmació el cas de l'anglès, ja que, segons reivindica Gilreath (1996) enfront de la ISO 10241:1992, la utilització en certs casos de l'article indefinit *a/an* amb el descriptor, tradicional en aquesta llengua, tindria una motivació lingüística: permetria diferenciar entre processos i objectes, noms comptables i noms de massa, i termes genèrics i termes específics.

(2) *Des del punt de vista de la semàntica:*

- El definidor no pot apuntar a la seva naturalesa lingüística. Per tant, els definidors «Nom», «Expressió», etc. només són vàlids si es tracta d'una definició metalingüística (per exemple, en una interjecció, «Expressió amb què s'indica...») o bé si tenen valor d'hiperònim i no de categoria gramatical (és el que pot passar a l'àrea temàtica de la lingüística). (Vegeu el punt 2.2.)

(3) *Des del punt de vista de la sintaxi:*

- El definidor ha de permetre reflectir l'estructura sintàctica del definit (vegeu el punt 3.2.4).
- El definidor ha de recollir com a primer complement el primer complement del definit (vegeu el punt 3.2.4).

5.6 Referència en la definició a un nom de doble gènere

D'acord amb el criteri d'utilitzar preferentment la denominació corresponent a un concepte en l'interior d'una definició que hi ha de fer referència, en comptes de repetir-ne la definició, pot succeir d'haver de fer referència a noms que tenen una forma masculina i una forma femenina segons quin sigui el sexe del seu referent. En terminologia, aquests noms són relativament freqüents, sobretot per la presència en molts camps conceptuals de denominacions de professions. Atès que en un producte terminològic aquests casos es recullen en la seva fitxa amb la indicació de totes dues formes, marcant la flexió del femení respecte al masculí (*infògraf -a*) o bé recollint totes dues formes (*infògraf, infògrafa*), es podria defensar que en el cos d'una definició que hi fa referència caldria recollir també així les denominacions corresponents.

Tanmateix, aquesta opció no sembla la preferible en el treball terminològic, i així es recull en el punt 3.2.5, que estableix com a principi la necessitat de citar una denominació en la seva forma canònica però cita els noms de doble forma lligada al gènere del referent com una de les excepcions a aquest principi.

El motiu és que recollir una denominació de doble gènere a dintre una definició amb indicació de la flexió masculina i la flexió femenina planteja dos inconvenients greus:

- És contrari a la concisió pròpia del treball terminològic, ja que comporta un allargament de la definició (especialment si el criteri seguit en les denominacions de les fitxes corresponents ha estat de recollir completes la forma masculina i la forma femenina).
- Provoca evidents problemes de concordança amb la resta de la paràfrasi, tant pel que fa referència al gènere i el nombre dels articles, els adjectius i els pronoms febles que hi tenen relació com pel que fa referència al nombre del verb.

Davant d'aquesta dificultat de fer constar en una definició les dues formes d'una denominació, de vegades s'ha recomanat de recórrer a paraules no marcades pel sexe, ja siguin noms col·lectius (*professorat, personal, advocacia*, etc.) o genèrics convenientment modificats (*persona, professional de la medicina, membre del cos de docents*, etc.). Aquesta solució, proposada sobretot per a textos² de naturalesa no terminològica, també és la que defensa, per exemple, Office (2006), amb l'exemple d'aquesta definició per a *vice-recteur*:

- «*Membre expérimenté du personnel enseignant d'une université qui est responsable d'un vice-rectorat spécialisé dans un domaine lié à l'administration ou à l'enseignement.*»

Ara bé, s'hauria de tenir ben present que una solució així només es pot aplicar a una definició si l'expressió resultant respon a una caracterització lliure, i no si substitueix una denominació fixada. El motiu és que la utilització d'una expressió no marcada en substitució d'una denominació fixada comportaria trencar el lligam amb el terme corresponent i obstaculitzar, per tant, el recorregut de l'usuari per la xarxa de termes d'un camp conceptual.

2. Per exemple, dintre les obres que defensen aquests recursos alternatius, es poden citar CATALUNYA. SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (2005) i *Esports, dones i llengua* (2007).

L'exemple següent mostra, amb les diverses solucions possibles, la dificultat de recollir la referència a la denominació femenina en un terme de doble gènere:

clau secreta *f*

COMERÇ ELECTRÒNIC > SEGURETAT > ENCRIPCIÓ I PROTECCIÓ DE DADES Clau coneguda per un emissor i els receptors corresponents, que permet al primer d'encriptar un missatge, i als segons, de descriptar-lo.

(1) Recollint la denominació masculina i la terminació femenina:

clau secreta *f*

COMERÇ ELECTRÒNIC > SEGURETAT > ENCRIPCIÓ I PROTECCIÓ DE DADES Clau coneguda per un [-a?] emissor -a i els [les?] receptors -es corresponents, que permet al [a la?] primer [-a?] d'encriptar un missatge, i als [a les?] segons [-es?], de descriptar-lo.

(2) Recollint la denominació masculina i la denominació femenina:

clau secreta *f*

COMERÇ ELECTRÒNIC > SEGURETAT > ENCRIPCIÓ I PROTECCIÓ DE DADES Clau coneguda per un [una?] emissor emissora i els [les?] receptors receptores corresponents, que permet al [a la?] primer [primera?] d'encriptar un missatge, i als [a les?] segons [segones?], de descriptar-lo.

La utilització habitual d'una *o* entre masculí i femení no resol els problemes sintàctics de la resta de la definició:

clau secreta *f*

COMERÇ ELECTRÒNIC > SEGURETAT > ENCRIPCIÓ I PROTECCIÓ DE DADES Clau coneguda per un [una?] emissor o emissora i els [les?] receptors o receptores corresponents, que permet al [a la?] primer [primera?] d'encriptar un missatge, i als [a les?] segons [segones?], de descriptar-lo.

(3) Recurrent a paraules no marcades pel sexe:

clau secreta *f*

COMERÇ ELECTRÒNIC > SEGURETAT > ENCRIPCIÓ I PROTECCIÓ DE DADES Clau coneguda per una persona emissora

i les persones receptores corresponents, que permet a la primera d'encriptar un missatge, i a les segones, de desencriptar-lo.

En aquest cas, s'està remetent l'usuari a *persona emissora* i *persona receptora*, quan, de fet, les denominacions són *emissor -a (emissor, emissora)* i *receptor -a (receptor, receptora)*. Això dificulta la concepció d'un producte com un hipertext amb enllaços que remetin als termes citats.

De fet, s'ha de tenir en compte que, per més que en la fitxa corresponent del terme es recullin totes dues formes de manera diferenciada, en realitat en terminologia el sexe no és sinó un tret accidental d'un concepte, el qual no afecta el seu nucli. I, com que en una definició qualsevol menció apunta al concepte, encara que sigui a través d'una denominació no recollida en la forma canònica, es pot considerar innecessari fer referència a la flexió.

I, finalment, en un àmbit més general, val la pena remarcar que en català, com succeeix en altres llengües, en realitat es pot interpretar que la flexió que convencionalment s'ha anomenat masculina té una validesa genèrica, mentre que només la flexió femenina s'aplica específicament a referents de sexe femení. Dit d'una altra manera, el masculí és un gènere no marcat aplicable sempre que no es considera necessari fer referència al sexe. Això, que com ja s'ha dit és comú a força llengües, és especialment vàlid en el cas del català, en què generalment a aquest gènere no li correspon cap morfema propi (així, no es pot parlar d'un morfema masculí en *geòleg, doctor, veterinari*, etc., formes que justament es caracteritzen per l'absència de morfema flexiu).

6. Característiques de la metallengua de definició

La llengua utilitzada en les definicions d'un producte terminològic o un producte lexicogràfic, anomenada metallengua de definició (Soler 2006), s'ha d'entendre només com un mitjà per a vehicular un concepte, dintre el conjunt dels mitjans possibles. El fet que coincideixi a grans trets amb la llengua comuna de la qual és un subconjunt resulta més o menys accidental, ja que també s'hauria pogut recórrer a un llenguatge específic de símbols per a aquesta funció. És per això que la metallengua de definició ha de ser concebuda com un *llenguatge delimitat*, autosuficient i proveït d'unes regles pròpies, gairebé equiparable al llenguatge lògic.

Des d'aquest punt de vista, propi de la lexicografia actual, els criteris que han de guiar la utilització de la metallengua de definició són la *claredat*, la *precisió* i la *brevetat*, i no l'estètica. Això fa, per exemple, que no hi tinguin lloc ni la riquesa lèxica (vegeu el punt 6.2.1), ni l'alteració no justificada de l'ordre sintàctic dels elements de la paràfrasi (vegeu el punt 5.2), ni, en la mesura que sigui possible, l'ambigüitat. I és que sembla indubtable que, com més simple, unívoca i no marcada sigui la metallengua de definició, més fàcil resultarà la consulta a l'usuari, pel nombre menor d'unitats lingüístiques que haurà de dominar i per la sistematicitat de la formulació.

La metallengua de definició ha de fer una tria d'una *única forma expressiva* per a cada cas en què hi hagi multiplicitat de paraules o fórmules sinònimes, sobre la base que, sent com és guiada alhora pel principi de claredat i pel principi de precisió, ha de prioritzar les solucions que siguin alhora més usuals i més adequades. D'altra banda, la pertinença a un registre culte (vegeu el punt 6.1.3) condueix sovint a triar, entre diverses paraules sinònimes, aquella que un diccionari normatiu pren com

a principal, tot i que aquesta subjecció a la tria normativa no s'ha de considerar imprescindible.

Cal tenir en compte que, en lexicografia, es comença a treballar seriosament en el projecte d'una metallengua de definició del tot *controlada*, formada per un conjunt de paraules tancat i relativament reduït que serveixi per a definir tots els termes o bé per un conjunt obert però que respecti estrictament l'estructura jeràrquica establerta per a la nomenclatura. Les obres lexicogràfiques anglosaxones han estat pioneres en la utilització d'aquestes metallengües controlades.

Soler (2006) exposa una proposta molt interessant de metallengua de definició per al català, que concilia la concepció de la metallengua de definició com un conjunt tancat de paraules i la concepció de la metallengua de definició com un conjunt estructurat: hi hauria un conjunt de paraules tancat per a definir un primer nivell de mots (els mots bàsics); un conjunt més gran format per aquest conjunt tancat i pels mots del primer nivell que serviria per a definir un segon nivell de mots; un conjunt més gran format pel conjunt tancat i pels mots del primer i del segon nivell que serviria per a definir un tercer nivell de mots, i així successivament, fins a incloure en la metallengua pràcticament tot el conjunt del lèxic.

Aquests nivells del lèxic (des del més bàsic fins al més específic) s'establirien d'acord amb la freqüència d'ús en un corpus (com més freqüent, més bàsic és un mot) i també d'acord amb la necessitat d'utilització en les definicions d'altres mots (com més útil, més bàsic és un mot).

Una metallengua de definició estructurada d'aquesta manera impediria que cap mot d'un nivell fos definit amb un mot propi d'un nivell més baix que el seu, fet que permetria que un diccionari sencer seguís un ordre estricte de més general a menys general en les definicions i que ajudaria també a controlar la circularitat (vegeu el punt 3.1.3) i la redundància (vegeu el punt 3.1.4).

Un dels punts més suggestius d'aquesta proposta és que admet com a inevitables la redundància i la circularitat en el primer nivell de mots, pel fet que la nomenclatura i la metallengua de definició pertanyin a una mateixa llengua, mentre que els rebutja per a la resta de nivells.¹

A diferència del que succeeix en lexicografia, en terminologia es recullen únicament dintre la nomenclatura els termes propis de cada camp conceptual, cosa que implica que el vocabulari utilitzat en les definicions sigui potencialment molt més ampli que el vocabulari definit. Per tant, no és factible aplicar-hi exactament la noció de metallengua de definició pròpia de la lexicografia.

Tanmateix, sí que resulta imprescindible entendre que les definicions estan redactades amb una metallengua de definició, o sigui, una llengua d'una certa formalització que ha de ser clara, precisa i breu. I una de les condicions principals per a complir aquests principis, com ja s'ha mencionat, és la tria d'una única forma per a cada sèrie de paraules sinònimes (de la llengua general o del camp conceptual en qüestió) i també per a cada fórmula (fórmules d'equivalència sintàctica, fórmules de pluralitat de referents, fórmules de relació partitiva, fórmules d'introducció d'elements extrínsecs, etc.), amb el benentès que la tria efectuada ha de ser sistemàticament seguida al llarg de tot el producte terminològic.

Com a conclusió, es pot apuntar l'afirmació de Rafel (2005) que qualsevol terme, en terminologia, o qualsevol paraula, en lexicografia, ha d'estar definit amb paraules que siguin més generals semànticament i més comprensibles pragmàticament que ell mateix. Si no es compleix aquest tret, la definició pot resultar inútil.

En els dos apartats següents es recullen de manera més detallada quines són les característiques lingüístiques que ha de complir la metallengua de definició, ja sigui per la pertinença a

1. Tal com s'exposa a continuació, en terminologia no hi ha coincidència entre la nomenclatura i la metallengua de definició, ja que la primera pertany al camp conceptual en qüestió i la segona és la suma de la llengua general i del camp conceptual. Per tant, en aquesta disciplina sí que teòricament es podrien evitar en tots els nivells la circularitat i la redundància.

un determinat registre lingüístic (punt 6.1) o bé per qüestions relatives a la seva mateixa especificitat (punt 6.2).

6.1 Característiques lingüístiques pròpies del registre

Sigui quin sigui el camp conceptual en què s'emmarca un producte terminològic determinat i sigui quin sigui el públic a qui s'adreça, resulta evident, per la naturalesa mateixa del producte, que la seva metallengua de definició ha de pertànyer a un registre lingüístic formal. Això implica la necessitat que la metallengua utilitzada sigui correcta lingüísticament (punt 6.1.1), que sigui normativa (punt 6.1.2), que recorri a formes cultes (en oposició a les col·loquials, punt 6.1.3) i també que sigui supradialectal (punt 6.1.4).

6.1.1 Correcció lingüística

La doble naturalesa lingüística del treball terminològic (es caracteritza semànticament per mitjà de la llengua una realitat conceptual denominada amb expressions lingüístiques en diversos idiomes) obliga el terminòleg a ser molt curós en l'ús de la llengua. Aquesta cura ha d'abastar pràcticament tots els camps:

- La denominació i els equivalents, perquè tenen la voluntat de ser presos com a referència o fins i tot com a model de la comunitat d'usuaris d'un determinat camp conceptual.
- La definició i la nota, perquè, en tant que camps de text desenvolupats, d'una banda han d'assegurar la precisió de les unitats de llengua general i de les unitats terminològiques utilitzades i, de l'altra, han de poder servir com a exemple d'ús dels termes pel que fa als usos sintàctics i als usos col·locatius.²

2. La concepció de les definicions com a context d'ús ha fet que en lingüística computacional de vegades s'hagin utilitzat les mateixes definicions

La correcció lingüística necessària i exigible en qualsevol text és encara més important, per tant, en un diccionari i, especialment, en el camp de la definició. I, com en qualsevol text, la correcció lingüística afecta alhora l'ortografia, la flexió, la sintaxi i la semàntica, sempre sobre la base de les apreciacions de l'acadèmia de la llengua i també de les convencions pròpies del camp conceptual en qüestió.

És imprescindible, doncs, que el redactor d'una definició domini els principis de correcció de la llengua general i també, en cas de no ser ell mateix un especialista, que conegui mínimament les convencions pròpies del camp conceptual i que pugui rebre l'assessorament d'un especialista, sobretot si es tracta d'un camp amb un ús particular fixat del llenguatge (és el cas, per exemple, de la formulació química).

Davant de la impossibilitat de fer referència en un espai reduït a totes les qüestions implicades, aquest punt se centrarà a tall d'exemple en tres qüestions molt concretes que afecten especialment la metallengua de definició en terminologia, que són la flexió de l'adjectiu i del verb que afecten tots els elements d'una coordinació (punt 6.1.1.a), el control de les coordinacions sintàctiques (punt 6.1.1.b) i la utilització de pronoms d'íctics (punt 6.1.1.c).

a) Flexió de l'adjectiu i flexió del verb en les coordinacions

Quan un adjectiu o un verb es posposen a una estructura de coordinació de diversos noms per a modificar-ne tots els components o per a atribuir-los a tots una acció, poden adoptar o bé la forma corresponent al singular o bé la forma corresponent al plural (en el cas de l'adjectiu, també adopta el gènere masculí si la coordinació està integrada per noms masculins o per noms masculins i femenins, i el gènere femení si està integrada només per noms femenins). L'adopció d'una forma o altra pot dependre de la naturalesa de la coordinació de noms, segons que es tracti d'una coordinació copulativa o una coordinació disjuntiva, tot i que aquí, com es veurà, recomanem donar-hi un tractament únic.

d'un diccionari ja elaborat com a corpus de referència per a la caracterització semàntica i sintàctica dels termes o les paraules que hi surten, amb vista a elaborar un altre diccionari.

Així, en una coordinació copulativa l'ús més general és considerar que, afectant com afecten els diversos components de manera sumada, l'adjectiu i el verb han de figurar en plural, encara que això comporti un cert desajust amb el nom final de la coordinació, sobretot si aquest nom és femení i l'adjectiu adopta el gènere masculí per adequar-se al conjunt de la coordinació.

És un exemple d'adjectiu flexionat en plural en una coordinació copulativa el cas següent, en què *aconseguits* modifica alhora *l'envol*, *l'altura* i *la distància*:

aire m

→ ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > ESQUÍ ARTÍSTIC I ACROBÀTIC
Factor pres en consideració en la valoració de la fase inicial d'un salt acrobàtic que consisteix en la qualitat de *l'envol*, *l'altura* i *la distància* aconseguits.

En canvi, en una coordinació disjuntiva l'ús ja no és tan unitari. En aquest cas, topen l'argument que l'adjectiu i el verb afecten conjuntament els diversos components de la coordinació (cosa que aconsellaria la forma plural) i l'argument que, sent com és una relació disjuntiva, en cada realització l'adjectiu i el verb modifiquen només un dels components (cosa que aconsellaria la forma singular).

De fet, tots dos arguments són defensables, tot i que, aplicant-hi una anàlisi estricta, es podria dir que només en el cas d'un element extrínsec l'adjectiu i el verb afecten un sol component de la disjunció. El motiu és que per a aquest cas hi ha una estructura de substitució que permet formalment que el context elimini els components d'una disjunció no realitzats, i, per contra, que en el cas dels elements intrínsecs no hi ha una estructura d'aquesta mena prevista. Des d'aquest punt de vista estricte, doncs, es podria opinar que convé flexionar l'adjectiu i el verb en singular en la disjunció d'un element extrínsec i que convé flexionar-los en plural en la disjunció d'un element intrínsec.

Són exemples d'adjectius i verbs en una coordinació disjuntiva d'elements singulars els casos següents:

- Cas 1: Modificant una coordinació d'elements extrínsecs

plantar *v tr*

JARDINERIA Fixar dins la terra *una planta, un esqueix* o *un bulb* perquè hi creixi.

«Una planta», «un esqueix» i «un bulb» són elements extrínsecs, ja que en un context donat actuarien com a complements directes de la denominació *plantar*. En aquest cas, doncs, *creixi* expressa una acció que afecta una coordinació d'elements extrínsecs.

- Cas 2: Modificant una coordinació d'elements intrínsecs

aturar-se *v pron*

ESPORTS Interrompre, un esportista, *un moviment, una acció* o *una activitat* propis en el transcurs d'una prova o un enfrontament.

«Un moviment», «una acció» i «una activitat» són elements intrínsecs, ja que en cap context actuarien com a complements de la denominació *aturar-se*. En aquest cas, doncs, *propis* modifica una coordinació d'elements intrínsecs.

Aquesta opció de distingir entre elements extrínsecs i elements intrínsecs per triar la flexió adequada, però, no és la que considerem idònia. Vegeu a continuació aquest mateix apartat.

Tanmateix, s'han de tenir en compte també altres qüestions:

(a) Semànticament, és obvi que el context sempre fa una tria en una disjunció, estigui prevista o no formalment, de manera que no es pot considerar determinant l'extrinsicitat o intrinsicitat d'un element.

(b) A efectes de simplificació, és més viable adoptar una solució única, sobretot tenint en compte el poc guany que comportaria una solució doble com l'esmentada.

(c) L'ús més natural de la llengua sembla que és la flexió en plural de l'adjectiu en totes les disjuncions, molt especialment en el cas de disjuncions que presenten molts elements.

(d) En el cas de disjuncions que inclouen noms singulars i noms plurals o noms masculins i noms femenins, no resultaria obvi quina forma han de prendre adjectius i verbs, en cas de voler indicar que la concordança s'estableix amb un sol dels diversos noms possibles.

(e) La flexió en singular d'un adjectiu o d'un verb pot portar a interpretar que afecten només el nom immediat, i no tots els noms coordinats.

(f) El paral·lelisme amb les coordinacions copulatives porta a preferir la flexió en plural.

Per tant, tot i que en una coordinació disjuntiva totes dues possibilitats (la flexió en plural i la flexió en singular) resulten vàlides, nosaltres, per les raons *a-f* esmentades, creiem que és preferible inclinar-se per la flexió en plural.

És un exemple d'adjectiu flexionat en plural en una coordinació disjuntiva el cas següent, en què *diluïts en aigua* modifica alhora *argila, guix, calç, ciment* i *mescla*:

enlluït *m*

→ HISTÒRIA > ARQUEOLOGIA > TÈCNiques I MATERIALS DE CONSTRUCCIÓ Capa d'argila, guix, calç, ciment o mescla diluïts amb aigua amb què es cobreix una paret o un sostre per a deixar-lo acabat, a punt de pintar o de cobrir amb el blanquejat.

Com es pot observar, l'adjectiu *diluït* afecta cada vegada un únic component (*capa d'argila, o capa de guix, o capa de calç, etc.*), tot i que, tractant-se com es tracta d'un element intrínsec, formalment no hi ha cap mecanisme establert que permeti seleccionar una de les cinc possibilitats segons el context. En aquest cas de disjunció de molts elements, inclinar-se per la no-concordança hauria donat lloc a una definició difícil d'entendre:

enlluït *m*

HISTÒRIA > ARQUEOLOGIA > TÈCNiques I MATERIALS DE CONSTRUCCIÓ Capa d'argila, guix, calç, ciment o mescla *diluït* amb aigua...

També en els dos exemples donats anteriorment sembla millor flexionar en plural els verbs i els adjectius:

→ **plantar** *v tr*

JARDINERIA Fixar dins la terra una planta, un esqueix o un bulb perquè hi *creixin*.

→ **aturar-se** *v pron*

ESPORTS Interrompre, un esportista, un moviment, una acció o una activitat *propis* en el transcurs d'una prova o un enfrontament.

b) Control de les coordinacions sintàctiques

Tot i que resulta una evidència, és important assegurar-se que l'estructura final d'una definició tingui tots els seus elements correctament inserits en la sintaxi general de la paràfrasi.

Malgrat l'obvietat d'aquesta constatació, cal tenir en compte que la necessitat d'incloure molta informació en molt poc espai obliga sovint a recórrer a estructures complexes, que no sempre són fàcils de controlar, sobretot quan s'efectuen modificacions sobre una base ja existent. Això pot repercutir, per exemple, en una barreja incorrecta de formes verbals personals i impersonals, en un ús dels temps verbals no adequat, en desajustos en l'ús dels pronoms febles o en males coordinacions dels complements.

És un exemple de mala coordinació de formes verbals el cas següent, en què es barregen una forma verbal impersonal (es *disposa*) i una forma verbal personal sense subjecte explícit (*té cura*).

caça per acostament *f*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > CAÇA Caça en la qual es *disposa* d'un esquer, i generalment *té cura* d'acostar-se a l'animal avançant contra el vent per evitar ser flairat.

Podria ser una solució adequada la següent:

caça per acostament *f*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > CAÇA Caça efectuada per mitjà d'un esquer, en què el caçador generalment *té cura* d'acostar-se a l'animal avançant contra el vent per evitar ser flairat.

c) *Utilització de pronoms dítctics*

L'estil sintètic de la definició porta de vegades a la utilització de pronoms dítctics determinats del tipus *aquest* – *aquell* o *mateix*, per a reprendre un element ja mencionat.

En general, en català aquests pronoms no es poden considerar recomanables, ja que es tracta d'un recurs exclusiu de la llengua escrita, probablement manllevat, a més, a altres llengües. Sempre que sigui possible, és millor evitar aquesta mena de pronoms, ja sigui amb la simple eliminació (de vegades són del tot innecessaris), la substitució per pronoms febles (que pot exigir un canvi de l'estructura), la recuperació del substantiu elidit (convertint d'aquesta manera el pronom dítctic en un adjectiu dítctic) o un canvi general de la definició.

Són exemples d'utilització d'un pronom dítctic amb solucions diferents els casos següents:

(1) Simple supressió:

associació *f*

LINGÜÍSTICA Relació que estableix un parlant entre un *mot determinat* i els mots que *aquest* li evoca.

→ LINGÜÍSTICA Relació que estableix un parlant entre un mot determinat i els mots que ∅ li evoca.

(2) Substitució per un pronom feble:

agonista *m*

VETERINÀRIA I RAMADERIA > CLÍNICA Fàrmac o agent que en contacte amb *un receptor* indueix en *aquest* un canvi que comporta una resposta biològica.

→ VETERINÀRIA I RAMADERIA > CLÍNICA Fàrmac o agent que en contacte amb un receptor *hi* indueix un canvi que comporta una resposta biològica.

(3) Recuperació del substantiu elidit:

anàlisi tèrmica diferencial *f*

QUÍMICA > QUÍMICA ANALÍTICA Tècnica analítica per a determinar de manera contínua les diferències de temperatura entre una substància patró inerta i una mostra *del*

producte que s'estudia, per a investigar si en *aquest* s'hi produeixen reaccions de descomposició, deshidratació o d'altres tipus.

→ QUÍMICA > QUÍMICA ANALÍTICA Tècnica analítica per a determinar de manera contínua les diferències de temperatura entre una substància patró inerta i una mostra del producte que s'estudia, per a investigar si en *aquest producte* s'hi produeixen reaccions de descomposició, deshidratació o d'altres tipus.

(4) Canvi complet de l'estructura:

contacte! *interj*

ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > LLUITA Expressió amb què l'àrbitre indica al lluitador de sobre, en la lluita a terra, que posi les mans a l'esquena de *l'adversari* quan *aquest* està en la posició de càstig.

La simple supressió del pronom generaria una frase ambigua (quan està en posició de càstig el lluitador de sobre o bé l'adversari?), el recurs al pronom feble no és possible per la funció de subjecte del pronom díctic i la recuperació del substantiu elidit resulta estranya perquè en cada combat només hi ha un adversari possible. Es podria resoldre així:

contacte! *interj*

→ ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > LLUITA Expressió amb què l'àrbitre indica al lluitador de sobre, en la lluita a terra, que posi les mans a l'esquena de *l'adversari* que està en posició de càstig.

6.1.2 Normativitat

A més de ser correcta (la correcció lingüística hauria de ser un requisit indispensable en qualsevol ús públic), la llengua utilitzada en un registre formal ha de ser també normativa, més enllà de possibles preferències personals o dialectals en determinats punts que poden ser vàlides en altres usos. En el cas del català, com a punts potser més sobresortints, això implica la utilització d'unes formes i unes combinacions fixades per als pronoms febles, una flexió verbal i una flexió nominal estàn-

dards, una distribució determinada dels verbs *ser* i *estar*, i un ús concret de les preposicions *per* i *per a* davant d'infinitiu.

Evidentment, l'existència de termes que no han estat normativitzats sota cap denominació i l'aparició constant de nous termes fa impossible garantir la normativitat absoluta d'un diccionari. Davant de casos així, convé assegurar la màxima adequació possible de la denominació triada als criteris lingüístics generals, ja que una forma que no sigui normativa no és problemàtica mentre s'ajusti als criteris considerats normatius de formació de mots. Finalment, en aquells casos en què es pugui parlar clarament de proposta de l'autor o de recurs a un manlleu, adaptat o no, pot ser bo marcar la denominació afectada amb un senyal establert. A partir d'aquestes premisses, tota denominació d'un diccionari és apta per a ser utilitzada a l'interior de les definicions d'aquell producte.

6.1.3 Formes cultes

Un registre formal també es caracteritza per la utilització d'una llengua culta, és a dir, per la tria de sinònims i solucions sintàctiques considerades de prestigi enfront d'aquelles altres considerades col·loquials. En aquest cas, s'ha de tenir present que culte no vol dir necessàriament més rar, ni tampoc més allunyat del castellà, tal com s'ha interpretat més d'una vegada. Justament, el principi de claredat de la metallengua de definició implica, tal com ja s'ha anunciat en el capítol 6, que, dintre els sinònims igualment adequats i no col·loquials, es triï com a denominació utilitzada aquella que sigui més freqüent, amb independència del seu origen o de la coincidència amb denominacions paral·leles en altres llengües.

En canvi, aquesta característica de recórrer a les formes cultes sí que té sempre repercussions, per exemple, sobre la tria dels morfemes flexius i les combinacions pronominals, les quals, a més de ser normatives, en principi han d'adequar-se també al grau de formalitat (per exemple, *la hi* és preferible a *l'hi*, i *li ho*, a *l'hi*). Amb relació a aquesta qüestió, convé tenir en compte que l'àmbit territorial a què s'adreça un producte, el grau de formalitat pretès i, en darrer terme, criteris personals poden portar a la tria de formes normatives generalment

considerades menys cultes, tot i no ser pròpiament col·loquials (per exemple, el plural *rojos* enfront de *roigs*, l'infinitiu *ser* i el gerundi *sent* en comptes de *ésser* i *essent*, respectivament, etc.).

6.1.4 Supradialectalitat

Finalment, és pròpia d'un registre formal la supradialectalitat, és a dir, la utilització preferent de les formes pertanyents al conjunt del domini lingüístic enfront de les formes pròpies només de determinats dialectes. Això comporta, per als casos en què no hi ha una forma d'àmbit general, el recurs a la forma territorialment més estesa enfront d'aquelles formes limitades a un nombre de dialectes menor. Val la pena remarcar que aquest criteri (d'aplicació no fàcil, d'altra banda) fa referència a la representació territorial i no a la representació demogràfica, fet que pot portar a desestimar formes pròpies del català central enfront de formes pròpies d'un nombre més gran de dialectes. En general, es pot considerar que aquest criteri ja ha estat tingut en compte en el diccionari normatiu i, doncs, pot resultar útil seguir-lo en aquells casos en què s'hi ha fet una tria de preferència per raons d'aquesta mena.

Són exemples de tries per motius de representació dialectal els casos de *arena* i *aturar*, considerats prioritaris en les obres del TERMCAT enfront de *sorra* i *parar*. Es pot veure en els termes següents:

búnquer *m*

→ ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > GOLF Obstacle situat en el recorregut d'un camp de golf que està constituït per una cavitat natural o artificial coberta d'*arena*.

autonomació *f*

→ EMPRESA > ADMINISTRACIÓ I DIRECCIÓ D'EMPRESES > PRODUCCIÓ Incorporació en els sistemes de fabricació automàtica de dispositius de control intel·ligents que permeten *aturar* la producció en cas d'incident, ja sigui de manera totalment automàtica o bé amb la intervenció d'operaris.

6.2 Característiques lingüístiques específiques

Enfront de les característiques lingüístiques atribuïbles a la pertinença a un registre formal (vegeu el punt 6.1), la metallengua de definició també té unes característiques lingüístiques específiques que la singularitzen.

Així, es poden citar com a característiques específiques la consideració que hi tenen la riquesa lèxica (que és un defecte per més que en altres àmbits, com ara el literari, pugui ser considerada una virtut, vegeu el punt 6.2.1) i l'atracció lèxica, és a dir, la temptació del lingüista —terminòleg o lexicògraf— de recórrer en la definició a paraules que componen la denominació (que és un defecte quan resulta que la paraula utilitzada no és la prioritària dintre la seva sèrie sinonímica o bé no coincideix amb l'hiperònim en el cas d'un sintagma, vegeu el punt 6.2.2).

6.2.1 La riquesa lèxica com a defecte

Tal com s'ha exposat, la metallengua de definició d'un producte terminològic és el resultat d'un conjunt de tries entre mots i fórmules sinònims que té com a objectiu *evitar la riquesa lèxica*, entesa com el fet d'anomenar de maneres diferents una mateixa cosa, és a dir, de recórrer a la sinonímia per evitar la repetició estilística. Aquesta riquesa no tan sols no és una virtut de la metallengua de definició (com havia estat en molts diccionaris tradicionals), sinó que fins i tot passa a convertir-se en un vici de redundància, ja que provoca imprecisió i obliga l'usuari a dominar moltes més unitats lèxiques de les que serien estrictament necessàries per a desxifrar els conceptes.

Ja s'ha apuntat igualment que, a diferència de la lexicografia, en terminologia és impossible circumscriure's a utilitzar les unitats lingüístiques del producte que s'estigui elaborant. Aquesta impossibilitat obliga el terminòleg a tenir ben present que totes aquelles unitats lingüístiques de la metallengua de definició que no corresponguin a denominacions del mateix producte terminològic han de ser interpretables pels usuaris a qui s'adreça. Dit d'una altra manera, les unitats lingüístiques

que pertanyen al lèxic comú de la llengua haurien de correspondre a les *formes més usuals*, lògicament sempre que compleixin les condicions de ser correctes, normatives, no col·loquials i no restringides a un àmbit dialectal massa reduït.

Els casos següents es poden considerar exemples de males tries en la metallengua de definició, ja que utilitzen formes sinònimes que, no sent pròpies del camp conceptual en què s'inscriuen, no són tampoc les més habituals, per qüestions de registre, dintre el lèxic general:

propulsar *v tr*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > PIRAGÜISME *Impel·lir* una piragua per l'aigua mitjançant una pala.

aturafletxes *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Element d'un blanc que fa de suport a la diana, utilitzat per a retenir les fletxes que s'hi claven o que *l'erren* per poc.

flexibilitat *f*

ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > ESGRIMA Qualitat de la fulla d'una arma de corbar-se sense *rompre's*.

Són solucions possibles les següents:

propulsar *v tr*

→ ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > PIRAGÜISME Fer avançar una piragua per l'aigua mitjançant una pala.

aturafletxes *m*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Element d'un blanc que fa de suport de la diana, utilitzat per a retenir les fletxes que s'hi claven o que no *l'encerten* per poc.

flexibilitat *f*

→ ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > ESGRIMA Qualitat de la fulla d'una arma de corbar-se sense *trencar-se*.

Com ja s'ha dit, la tria d'una forma concreta dintre una sèrie sinonímica (sigui un terme, una paraula de lèxic comú o una expressió formulària) s'ha de mantenir al llarg d'un mateix producte terminològic, per a garantir-ne la *coherència* i, en darrer terme, la interpretació, ja que dir de manera diferent

una mateixa cosa pot generar confusió sobre la identitat del referent.

A la consecució de la simplicitat expressiva també hi pot contribuir la utilització correcta de *símbols* i *abreviatures*. Els símbols i les abreviatures permeten escurçar les definicions, però òbviament només són lícits quan formen part del camp conceptual en qüestió i, doncs, pertanyen al coneixement compartit dels usuaris del producte terminològic en elaboració. En tot cas, s'ha de tenir present que, en general, la utilització del símbol d'una unitat de mesura arrossega també l'escriptura en xifres del numeral que el quantifica (vegeu el punt 3.2.6).

6.2.2 L'atracció lèxica com a defecte

La utilització sistemàtica en tot un producte terminològic de la forma sinònima considerada més pertinent per freqüència d'ús (o coneixement social), formalitat o supradialectalitat ajuda també a evitar un defecte propi de determinats diccionaris: *l'atracció lèxica*. Aquest defecte (ja comentat en el punt 2.1.2.e amb relació a les definicions morfosemàntiques) consisteix a utilitzar una determinada paraula dintre la definició només perquè està emparentada morfològicament amb una de les paraules que componen la denominació del terme. S'entén, doncs, que la denominació ha produït un fenomen d'atracció sobre el terminòleg que l'ha portat a escollir, dintre una determinada sèrie sinonímica, no aquell sinònim considerat prioritari per a la resta del producte sinó aquell que manté una relació morfològica amb la denominació o fins i tot, en certs casos, que l'ha portat a utilitzar en la definició una paraula innecessària.

L'única justificació possible per a aquesta pràctica és una tendència etimologista del terminòleg a *explicar* la denominació, a justificar-la. Tanmateix, és evident que una definició no té ni pot tenir aquesta finalitat de mostrar l'etimologia a l'usuari, ja que el seu interès no és lingüístic sinó conceptual.

Com en tots els altres casos, doncs, també davant la possibilitat d'optar per un sinònim emparentat morfològicament amb el definit s'ha de fer prevaldre el criteri general de triar sistemàticament el sinònim prioritari.

Són exemples d'atracció lèxica els casos següents:

Cas 1: Utilització d'una paraula emparentada morfològicament amb el definit que és un sinònim no preferent per a aquest sentit.

comptametres *m*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SUBMARINISME Instrument d'un aparell d'orientació que s'utilitza per a *comptar* la distància recorreguda per un submarinista.

Comptar no és el sinònim més adequat per a determinar la magnitud d'una distància, sentit per al qual semblen més apropiats *mesurar* o *calcular*. Seria millor:

→ ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SUBMARINISME Instrument d'un aparell d'orientació que s'utilitza per a mesurar la distància recorreguda per un submarinista.

Cas 2: Referència innecessària a una paraula emparentada morfològicament amb el definit.

punt directe *m*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > ESPORTS DE RAQUETA > TENNIS Punt aconseguit *directament* per mitjà d'un servei en què l'adversari o l'equip adversari no poden arribar a tocar la pilota.

No sembla que l'adverbi *directament* porti cap mena d'informació, més enllà de justificar que la denominació sigui *punt directe*. Seria millor:

→ ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > ESPORTS DE RAQUETA > TENNIS Punt aconseguit per mitjà d'un servei en què l'adversari o l'equip adversari no poden arribar a tocar la pilota.

7. Resum dels trets principals d'una definició terminològica

A continuació es recullen de manera sintètica els punts principals exposats al llarg dels diversos capítols, amb exemples extrets del cos del text i amb la referència a l'apartat on es poden trobar desenvolupats. A efectes pràctics, no s'ha seguit el mateix esquema de l'obra sinó que s'ha distingit entre les qüestions generals que afecten totes les categories gramaticals (punt 7.1), les qüestions que afecten els noms (punt 7.2), les qüestions que afecten els verbs (punt 7.3), les qüestions que afecten els adjectius (punt 7.4), les qüestions que afecten els adverbis (punt 7.5) i, finalment, les qüestions que afecten els termes amb una categoria gramatical diferent de les mencionades (interjeccions i locucions llatines, punt 7.6).

Per a interpretar correctament els exemples donats s'ha de tenir en compte que, d'acord amb el sistema utilitzat en els altres capítols, únicament aquells exemples que estan encapçalats amb una fletxa (→) es consideren adequats, ja que la resta corresponen a formulacions de definicions presentades com a inadequades.

7.1 Qüestions generals

(1) Formalment, una definició terminològica està constituïda per una única frase, iniciada amb una lletra majúscula i acabada amb un punt final. No hauria de contenir, doncs, ni puntuació forta interna (punt, dos punts, punt i coma), ni incisos (guions, parèntesis).

Tot i això, el punt i coma sí que és correcte quan substitueix una coma a causa de la complexitat de l'estructura sintàctica.

Exemple:

→ **bosc** *m*

GEOGRAFIA FÍSICA > BIOGEOGRAFIA > ELS ÉSSERS VIUS > COMUNITATS Formació vegetal on predominen els arbres, els quals condicionen un ambient microclimàtic, biològic i edàfic específic.

→ **crèdit documentari** *m*

ECONOMIA > FINANCES Acord pel qual un banc, contra el lliurament d'un document estipulat i sempre que es compleixin unes condicions, està obligat a efectuar un pagament a un tercer o a la seva ordre i a acceptar i pagar les lletres de canvi lliurades pel *beneficiari*; o autoritza un altre banc a efectuar aquest pagament o a acceptar i pagar aquestes lletres de canvi, o autoritza un altre banc a negociar.

(2) Una definició terminològica, en oposició a una definició enciclopèdica, ha de recollir únicament els *trets essencials* del definit i, en oposició a una definició lexicogràfica, ha de prendre cada terme com una *unitat* de denominació i definició, assignar-lo a una *àrea temàtica* i caracteritzar-lo enfront de tots els altres termes similars del mateix camp conceptual, utilitzant la nomenclatura d'aquest camp. La definició terminològica, doncs, sol ser més breu que l'enciclopèdica i més tècnica que la lexicogràfica, a més de no estar mai dividida en accepcions. (Vegeu el punt 1.4.)

Exemple:

(1) Definició enciclopèdica (GEC2):

→ **sida** *f*

Malaltia infecciosa, causada per un o més virus, que cursa amb una profunda alteració de la immunitat cel·lular, la qual afavoreix la instauració d'altres infeccions i de malalties de pronòstic clínic greu. L'agent causant és el virus anomenat VIH (Virus d'Immunodeficiència Humana), denominació acceptada internacionalment després de la unificació terminològica del virus LAV (*Lymphadenopathy Associated Virus*) i del virus HTLV-III (*Human T-Cell Lymphotropic Virus*). El VIH és un virus ARN de la família dels retrovirus que conté tres gens principals i altres de secundaris i un enzim [...].

(2) Definició lexicogràfica (DIEC2):

→ **sida** *f*

Malaltia epidèmica infecciosa causada per un o més virus, que ataca el sistema immunitari.

(3) Definició terminològica (*Terminologia de la sida*):

→ **sida** *f*

Malaltia corresponent a la darrera etapa de la infecció pel VIH, caracteritzada per l'aparició d'infeccions oportunistes o de neoplàsies.

(3) En el cas d'un producte terminològic en què s'hagi decidit recollir també *informació enciclopèdica*, cal elaborar una primera definició terminològica i escriure a continuació la informació enciclopèdica, amb una separació clara entre tots dos elements. (Vegeu els punts 1.4 i 3.1.4.)

Exemple:

→ **transmissió plesiòcrona** *f*

TELEMÀTICA *Transmissió en què les dades s'originen en terminals amb rellotges diferents, de bona precisió, però no absoluta. Això provoca una petita falta de sincronisme que fa que els terminals generin dades a taxes lleugerament diferents que han de ser justificades per a poder realitzar una transmissió correcta.*

(4) Un terme ha de vehicular sempre un *concepte únic*, de manera que no s'hauria de recórrer ni a definicions amb més d'un descriptor, ni a definicions amb una fórmula del tipus «per extensió», ni a notes amb una fórmula del tipus «Per extensió», «Col·loquialment», «També es denomina», etc. (Vegeu el punt 1.3.)

Exemple:

geometria *f*

TRANSPORT > TRANSPORT PER CARRETERA > BICICLETES. MOTO-CICLETES Forma del quadre d'una bicicleta i, per extensió, de tota la bicicleta.

És preferible:

→ **geometria** *f*

TRANSPORT > TRANSPORT PER CARRETERA > BICICLETES. MOTO-
CICLETES Forma del quadre d'una bicicleta.

→ **geometria** *f*

TRANSPORT > TRANSPORT PER CARRETERA > BICICLETES. MOTO-
CICLETES Forma d'una bicicleta.

(5) Els *sinònims* s'han de recollir tots dintre una fitxa única, com a denominacions diferents d'un mateix terme (cal establir si n'hi ha de preferents i de secundàries, per abast temàtic, registre, etc.) i amb una sola definició. (Vegeu el punt 1.3.)

Exemple:

→ **terratrèmol** *m*

sin. compl. **moviment sísmic** *m*

sin. compl. **sisme** *m*

GEOGRAFIA Moviment vibratori de la superfície terrestre, més o menys ràpid, provocat per pertorbacions endògenes.

(6) Una definició no pot contenir la mateixa denominació que està definint (la prova de la substitució no aconseguiria mai un context sense la denominació substituïda).

Exemple:

arreis *m pl*

ESPORTS > PENTATLÓ MODERN Conjunt de corretges, brida i muntura que es posa a un cavall per muntar-lo amb *arreis*.

Prova de la substitució:

arreis *m pl*

ESPORTS > PENTATLÓ MODERN Conjunt de corretges, brida i muntura que es posa a un cavall per muntar-lo amb [un] <Conjunt de corretges, brida i muntura que es posa a un cavall per muntar-lo amb *arreis*>.

Sí que és possible, en canvi, recórrer a un homònim del definit, encara que el significat sigui molt pròxim. (Vegeu el punt 3.1.1.)

Exemple:

→ **neutròfil** *m*

BIOLOGIA CEL·LULAR Granulòcit amb grànuls citosplasmàtics *neutròfils*.

neutròfil -a *adj*

BIOLOGIA CEL·LULAR Dit de la cèl·lula o del component cel·lular que té afinitat i es tenyeix amb colorants neutres.

(7) Són d'elecció preferent les *definicions parafràstiques*, que presenten equivalència semàntica i equivalència sintàctica amb el definit (és a dir, que, per sentit i per categoria gramatical, el poden substituir amb èxit en un context). (Vegeu els punts 2.1 i 3.1.2 i l'apartat 8 d'aquest mateix punt 7.1.)

Exemple:

→ **alta costura** *f*

INDÚSTRIA > INDÚSTRIA TÈXTIL Art de dissenyar i confeccionar peces de roba de gran qualitat i exclusives per a cada client.

La definició conté el significat bàsic del definit (hi equival semànticament) i té la mateixa categoria gramatical de nom (hi equival sintàcticament, perquè el nucli, *art*, és un nom).

Les *definicions metalingüístiques* (que presenten equivalència semàntica, però no equivalència sintàctica) s'han de reservar per a conjuncions, preposicions, interjeccions, determinats adverbis i determinades locucions llatines (categories infreqüents en el treball terminològic). No s'han d'utilitzar mai en noms, verbs i adjectius. (Vegeu el punt 2.2.)

Exemple:

→ **va de bo!** *interj*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > PILOTA > PILOTA VALENCIANA
Expressió amb què el servidor indica que es disposa a fer el servei.

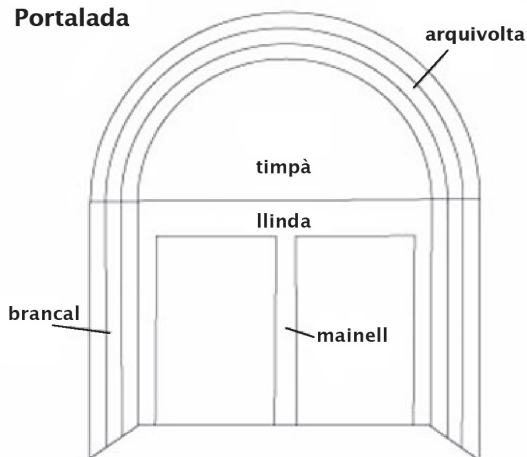
Les *definicions ostensives* (que no presenten ni equivalència semàntica ni equivalència sintàctica) poden servir per a il·lustrar una definició parafràstica, especialment de termes corresponents a accions complexes o estructures compostes de diversos elements. (Vegeu el punt 2.3.)

Exemple:

portalada *f*

CONSTRUCCIÓ > ARQUITECTURA Portal gran d'una església.

Portalada

(Imatge extreta de CABESTANY i FORT, Joan -F.; MATAS i BLANXART, M. Teresa. *Diccionari d'arquitectura romànica catalana*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2006.)

(8) Per a comprovar si una definició parafràstica compleix els requisits de presentar equivalència semàntica i equivalència sintàctica amb el definit, és útil recórrer a la *prova de la substitució*: una definició parafràstica està ben construïda si pot substituir la denominació que defineix en un context d'ús qualsevol. (Vegeu el punt 3.1.2.)

Exemple:

→ **alta costura f**

INDÚSTRIA > INDÚSTRIA TÈXTIL Art de dissenyar i confeccionar peces de roba de gran qualitat i exclusives per a cada client.

Context:

«La botiga de roba Santa Eulalia presenta [...] una col·lecció de 25 vestits representatius com a homenatge a l'*alta costura* femenina entre 1926 i 1999.» (extret de *Barcelona Canal Cultura* [en línia]. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009. <<http://www.bcn.es/cultura/>> [Consulta: 20 octubre 2007])

Aplicació de la prova de la substitució:

«La botiga de roba Santa Eulalia presenta [...] una col·lecció de 25 vestits representatius com a homenatge a l'*art de dissenyar i confeccionar peces de roba **femenina** de gran qualitat i exclusives per a cada client* entre 1926 i 1999.»

En l'aplicació d'aquesta prova, s'ha d'evitar reproduir com a integrants de la definició els elements extrínsecs (l'antecedent d'un adjectiu, el complement directe d'un verb, etc.) que ja estiguin presents en el context, perquè, si no, apareixerien dos cops en el text un cop efectuada la substitució.

(9) Una definició parafràstica, per tant, ha de tenir equivalència sintàctica (la mateixa categoria gramatical) i equivalència semàntica (un significat equivalent) respecte al definit.

Pel que fa a l'equivalència sintàctica, es pot aconseguir per dues vies: amb una *definició parafràstica substancial* (el nucli semàntic té la mateixa categoria gramatical que el definit i és

també el nucli sintàctic) i amb una *definició parafràstica relacional* (es fa servir una fórmula d'equivalència sintàctica com a nucli sintàctic per a donar a la definició la mateixa categoria gramatical que té el definit, ja que el nucli semàntic té una altra categoria gramatical). Totes dues són adequades però, com a primera opció, és millor una definició parafràstica substancial, sempre que no es vulgui establir una relació entre termes morfològicament relacionats. (Vegeu el punt 2.1.1.)

Exemple:

(1) Definició parafràstica substancial:

→ **buró** *m*

FUSTERIA > CONSTRUCCIONS > MOBILIARI BÀSIC DE L'HABITATGE
Taula per a oficina o despatx, normalment proveïda de dos bucs amb calaixos i un calaix entre els dos bucs o, més petita, amb un buc i un calaix.

La definició del nom *buró* té com a nucli semàntic el nom *taula*. El fet que *taula* sigui també el nucli sintàctic fa que la definició tingui categoria gramatical de nom.

(2) Definició parafràstica relacional:

→ **desacoblament** *m*

INFORMÀTICA Acció de desconnectar un ordinador portàtil d'una estació d'acoblament.

La definició del nom *desacoblament* té com a nucli semàntic el verb *desconnectar*. Per a aconseguir que la definició tingui la categoria gramatical de nom s'utilitza com a nucli sintàctic la fórmula d'equivalència sintàctica *acció de*.

Pel que fa a l'equivalència semàntica, dintre les definicions parafràstiques, són d'elecció preferent les *definicions parafràstiques intensives* (encapçalades per una paraula més genèrica que el definit, matisada amb diversos trets) i les *definicions parafràstiques partitives* (encapçalades per una referència al tot del qual són una part, una fase o un individu, per a termes amb aquestes característiques). (Vegeu els punts 2.1.2.a i 2.1.2.c.)

Exemple:

(1) Definició parafràstica intensiva:

→ **ànec** *m*

CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA *Ocell* domèstic de la família dels anàtids, excel·lent nedador, de cos feixuc, potes curtes i bec aplanat.

(2) Definició parafràstica partitiva:

→ **atac** *m*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > NATACIÓ *Fase primera d'una braçada*, corresponent al moviment del braç d'entrar a l'aigua.

Es complementa amb una nota indicadora a l'objecte o acció a què pertany:

braçada *f*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > NATACIÓ Cadascun dels moviments cíclics complets d'un braç efectuats dintre i fora de l'aigua en nedar.

→ Nota: Una braçada es compon de les fases d'atac, empenya i recuperació.

En certs casos, poden ser necessàries les *definicions parafràstiques antonímiques* (l'element semànticament principal de la definició és un antònim del definit, respecte al qual la definició manté una relació de negació o cessament) i les *definicions parafràstiques morfosemàntiques* (la definició conté un element relacionat per derivació amb un element de la denominació; només és adequada si l'element en qüestió és sinònim preferent i no es cau, per tant, en l'atracció lèxica). (Vegeu els punts 2.1.2.d, 2.1.2.e i 6.2.2.)

Exemple:

(1) Definicions parafràstiques antonímiques:

Relació d'oposició:

→ **lleuger -a** *adj*

GASTRONOMIA Dit del menjar que *no* carrega l'estómac.

Relació de cessament:

→ **descovar-se** *v pron*

VETERINÀRIA I RAMADERIA > RAMADERIA *Deixar de covar, una lloca.*

(2) Definició parafràstica morfosemàntica:

→ **incolor -a** *adj*

CIÈNCIES DE LA TERRA > MINERALOGIA > GEMMOLOGIA *Dit del cristall i del mineral que no té color.*

S'haurien d'evitar, en canvi, les *definicions parafràstiques extensives* (enumeren totes les parts o fases que componen el definit), ja que no caracteritzen pròpiament el definit, el fan dependre de la validesa de cada part i, a més, si es defineixen les parts o fases amb una fórmula de relació partitiva, fan caure en el defecte de circularitat. (Vegeu els punts 2.1.2.b i 3.1.3.)

Exemple:

cartutx *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > CAÇA *Conjunt d'una beina plena, un culot i un pistó.*

És preferible una definició parafràstica intensiva, amb nota indicadora, i definicions amb una fórmula de relació partitiva a cada component:

→ **cartutx** *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > CAÇA *Unitat de munició completa.*

Nota: El cartutx està format per una beina plena, un culot i un pistó.

→ **beina** *f*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > CAÇA *Recipient cilíndric d'un cartutx, fet de plàstic, fibra, cartró o metall.*

(10) Per a evitar de caure en el defecte de *circularitat*, dos o més termes no poden contenir les denominacions dels altres en les definicions respectives de tal manera que cap d'aquests termes quedi definit de manera independent respecte dels altres. La circularitat és freqüent en casos de dues o més ubi-

cacions relacionades, d'un grup o acció i els corresponents individus o fases, i també d'una pràctica i el seu instrument. (Vegeu el punt 3.1.2.)

Exemple:

zona clara *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA > SISTEMA IMMUNITARI Part del centre germinal adjacent a la *zona fosca* que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centròcits i una xarxa de cèl·lules dendrítiques fol·liculars.

zona fosca *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA > SISTEMA IMMUNITARI Part del centre germinal adjacent a la *zona clara* que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centroblasts i poques cèl·lules dendrítiques fol·liculars.

La prova de la substitució evidencia el problema:

zona clara *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > ANATOMIA HUMANA > SISTEMA IMMUNITARI Part del centre germinal adjacent a la *part del centre germinal adjacent a la **zona clara*** que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centroblasts i poques cèl·lules dendrítiques fol·liculars que, uns dies després de l'estimulació per un antigen, conté abundants centròcits i una xarxa de cèl·lules dendrítiques fol·liculars.

(11) Per a evitar de caure en el defecte de *redundància*, no s'han de repetir en una definició aquells trets que ja consten en la definició del definidor corresponent. Pel principi d'herència de trets, s'entén que totes les característiques semàntiques d'un terme són heretades per un altre terme que l'utilitzi com a definidor. (Vegeu el punt 3.1.4.)

Exemple:

→ **vol amb motor** *m*

ESPORT > ESPORTS AERIS > AVIACIÓ ESPORTIVA Esport aeri practicat amb una aeronau autopropulsada.

Aquest terme hereta totes les característiques semàntiques del definidor *esport aeri*:

→ **esport aeri** *m*

ESPORTS > ESPORTS AERIS Cadascun dels esports consistents a desplaçar-se per l'aire amb un aparell volador com a mitjà de sustentació.

Per tant, resultaria redundant repetir-ne els trets.

(12) Una definició terminològica es compon idealment d'un *definidor* (nucli semàntic que fa una caracterització general del definit) i una sèrie de *trets característics*.

Exemple:

→ **jatoba** *f*

FUSTERIA > MATERIALS > FUSTA > FUSTA MASSISSA *Fusta*

(1) de jatoba,

(2) tropical,

(3) dura,

(4) resistent a la humitat

i (5) de color vermellós.

Abans del definidor, només hi poden haver *fórmules d'equivalència sintàctica* (que donen a la definició la categoria gramatical del definit), *fórmules de pluralitat de referents* (que apunten globalment a un conjunt de referents o bé a un referent d'un conjunt), *fórmules de relació partitiva* (que apunten a l'objecte o l'acció a què pertany el terme) i *fórmules d'introducció d'elements extrínsecs* (que aporten l'antecedent d'un adjectiu o un adverbi). (Vegeu el punt 3.2.3 i els punts successius dedicats a cada categoria gramatical dintre aquest mateix capítol 7.)

Exemple:

violí *m*

MÚSICA > INSTRUMENTS MUSICALS *El més petit d'una família* d'instruments de corda formats per una caixa de ressonància de fusta amb dos forats en forma de S i un mànec a l'extrem del qual van les clavilles per a tibar les cordes, que es fan sonar fregant les cordes amb un arquet.

És preferible:

→ MÚSICA > INSTRUMENTS MUSICALS Instrument de corda de mida més petita, format per una caixa de ressonància de fusta [...].

(13) Si és possible, el definidor ha de ser un *descriptor* (és a dir, ha de tenir també la mateixa categoria sintàctica que la denominació). Això s'hauria de complir sobretot en noms i verbs. (Vegeu el punt 2.1.)

Exemple:

→ **alcabatori** *m*

HISTÒRIA *Llibre* que recollia les lleis i les disposicions referents a la manera de repartir i de cobrar les alcabales.

En les denominacions compostes per un sintagma, és convenient que el descriptor coincideixi amb la *base del sintagma* sempre que es doni la situació següent: (1) que el terme definit (per exemple, *relé tèrmic*) es pugui considerar un tipus del terme denominat per la seva mateixa base (en aquest cas, que *relé tèrmic* sigui un tipus de *relé*) i (2) que aquesta base (*relé*) sigui la denominació del terme on consta la informació, en cas d'haver-hi sinonímia.

Exemple:

→ **relé tèrmic** *m*

ELECTRÒNICA > ELECTROTÈCNIA > APARELLATGE ELÈCTRIC *Relé* que consta d'una làmina bimetàl·lica que, en ser escalfada per una resistència elèctrica, es deforma i tanca el circuit o l'obre, mitjançant un contacte.

S'ha d'evitar al màxim de recórrer a un *dobte descriptor* en la paràfrasi definidora, ja que cada concepte ha de ser assignat a un sol nus de l'arbre del camp conceptual. (Vegeu el punt 3.2.3.d.). En determinats casos, això pot portar a fer dos termes.

Exemples:

→ **recollir** *v tr*

INFORMÀTICA *Anar a buscar* una instrucció de la memòria principal i *portar-la* a la unitat de processament.

INFORMÀTICA *Portar* una instrucció de la memòria principal a la unitat de processament.

finalista *m i f*

ESPORTS *Esportista* o *equip* que arriba a una final.

→ *m i f* ESPORTS *Esportista* que arriba a una final.

→ *m* ESPORTS *Equip* que arriba a una final.

El descriptor hauria de sortir sempre en la seva *forma canònica* (és a dir, tal com està recollit en un diccionari), excepte si hi ha una fórmula precedent que, per sintaxi, l'obliga a adoptar una altra flexió.

(14) Els *trets característics* que modifiquen el definidor han d'ajustar-se a una ordenació semàntica convenient, és a dir, hi ha d'haver en primer lloc els trets intrínsecs (aquells que descriuen l'objecte, com ara la forma, les dimensions, el material o el color) i en segon lloc els trets extrínsecs (aquells que descriuen la relació de l'objecte amb el context, com ara la ubicació, la posició o la utilitat). (Vegeu el punt 3.3.5.)

Exemple:

encastador *m*

ESPORTS > MUNTANYISME Tascó d'acer o d'aliatge que s'utilitza per a assegurar-se i que, introduït en una fissura, s'hi queda travat a conseqüència de la tracció.

Ordenació seguida:

(1) Material (*d'acer o d'aliatge*): tret intrínsec

(2) Funció (*s'utilitza per a assegurar-se*): tret extrínsec

(3) Funcionament (*es queda travat per tracció quan s'introdueix en una fissura*): tret intrínsec

És preferible:

→ ESPORTS > MUNTANYISME Tascó d'acer o d'aliatge que es trava com a conseqüència de la tracció un cop introduït en una fissura, utilitzat per a assegurar-se.

La coordinació entre trets característics també ha de ser adequada a l'interior d'una definició, de manera que no es posin al mateix nivell trets essencials (o intrínsecs) i trets accidentals (o extrínsecs). (Vegeu el punt 4.1.)

Exemple:

ratolí tetraparental *m*

CIÈNCIES DE LA SALUT > EQUIPAMENT I MATERIAL MÈDIC Ratolí al·lofènic que sorgeix de l'agregació precoç de dos embrions diferents genèticament i que s'utilitza en l'estudi de la tolerància als trasplantaments.

L'origen (*sorgeix de l'agregació precoç de dos embrions diferents genèticament*) és essencial perquè no pot ser canviat, mentre que la funció (*l'estudi de la tolerància als trasplantaments*) és accidental, ja que és imaginable que el mateix tipus de ratolí sigui utilitzat en recerques diferents.

Una solució possible és la següent:

→ CIÈNCIES DE LA SALUT > EQUIPAMENT I MATERIAL MÈDIC Ratolí al·lofènic que sorgeix de l'agregació precoç de dos embrions diferents genèticament, *utilitzat* en l'estudi de la tolerància als trasplantaments.

(15) En una *coordinació copulativa* d'elements, s'han de conjugar en plural els adjectius que els modifiquin en conjunt o els verbs que els complementin. En una *coordinació disjuntiva*, tot i no ser necessària, és preferible també la flexió en plural. (Vegeu el punt 6.1.1.a.)

Exemples:

→ **aire** *m*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > ESQUÍ ARTÍSTIC I ACROBÀTIC Factor pres en consideració en la valoració de la fase inicial d'un salt acrobàtic que consisteix en el nivell de *l'envol, l'altura i la distància aconseguits*.

→ **plantar** *v tr*

JARDINERIA Fixar dins la terra *una planta, un esqueix o un bulb* perquè hi creixin.

(16) Els cohipònims (termes que es defineixen a partir d'un mateix terme més general) han de tenir *definicions paral·leles* que facin referència als mateixos trets característics, perquè resultin clares les coincidències i les divergències. (Vegeu el punt 3.3.7.)

Exemple:

combinació oberta *f*

ESPORTS > HÍPICA Combinació d'obstacles que té com a mínim un costat lliure.

combinació tancada *f*

ESPORTS > HÍPICA Combinació d'obstacles de forma quadrada o hexagonal de la qual, un cop a dins, només es pot sortir mitjançant el salt.

És preferible:

→ **combinació oberta** *f*

ESPORTS > HÍPICA Combinació d'obstacles que té com a mínim un costat lliure.

→ **combinació tancada** *f*

ESPORTS > HÍPICA Combinació d'obstacles de forma quadrada o hexagonal que no té cap costat lliure.

(17) S'ha de procurar *no fer definicions per comparació* amb un element pres com a model. (Vegeu el punt 5.3.1.)

Exemple:

moto aquàtica *f*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > MOTONÀUTICA Embarcació de poc calat autopropulsada per a una o dues persones assegudes, *semblant a una moto* i governada per un manillar.

És preferible:

→ **moto aquàtica** *f*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > MOTONÀUTICA Embarcació de poc calat autopropulsada per a una o dues persones assegudes, que es governa amb un manillar.

(18) La definició d'un terme *pressuposa l'àrea temàtica* que li ha estat assignada i, per tant, no s'hi ha de fer referència en la definició. Únicament s'hi pot recollir una referència temàtica en cas que convingui establir una restricció sobre l'àrea temàtica; en aquesta circumstància, s'ha de procurar que la restricció temàtica quedi integrada en la sintaxi de la definició, en comptes de constituir un element aïllat. (Vegeu el punt 3.3.4.)

Exemple:

cable *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Corda composta de fils metàl·lics o de material sintètic que subjecta cada politja a la pala oposada, *en l'arc de politges*.

«En l'arc de politges» estableix una restricció sobre l'àrea temàtica *Tir amb arc*, amb l'objectiu d'indicar que el terme no és aplicable a tots els arcs. És preferible, però, integrar sintàcticament aquest element en la definició:

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Corda *d'un arc de politges*, composta de fils metàl·lics o de material sintètic, que subjecta cada politja a la pala oposada.

(19) S'ha d'evitar el fenomen de l'*atracció lèxica*, que consisteix a recórrer de manera innecessària en la definició a algun dels elements que formen la denominació (sovint, en casos en què aquests elements no són els caps de sèrie de les seves sèries sinonímiques). No es tracta d'una qüestió estilística, sinó d'utilitzar amb la màxima precisió la metallengua de definició. (Vegeu el punt 6.2.2.)

Exemple:

comptametres *m*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SUBMARINISME Instrument d'un aparell d'orientació que s'utilitza per a *comptar* la distància recorreguda per un submarinista.

Generalment, les distàncies no es *compten*. Seria millor:

→ ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SUBMARINISME Instrument d'un aparell d'orientació que s'utilitza per a *mesurar* la distància recorreguda per un submarinista.

(20) Una definició no pot contenir *ni observacions lingüístiques directes (impròpiament, col·loquialment, etc.), ni tampoc preferències individuals o culturals de l'autor.* (Vegeu els punts 5.1.1 i 5.1.2.)

Exemples:

(1) Observació lingüística directa:

bacil·losi *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT *Impròpiament*, tuberculosi pulmonar.

És preferible

→ **tuberculosi pulmonar** *f*

sin. compl. **bacil·losi** *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT Tuberculosi que afecta els pulmons.

Nota *Bacil·losi* és una denominació impròpia.

[S'entén que *tuberculosi pulmonar* és una denominació.]

o bé

→ **bacil·losi** *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT Tuberculosi pulmonar.

Nota *Bacil·losi* és una denominació impròpia.

[S'entén que *tuberculosi pulmonar* és un conjunt d'un nom en funció de descriptor i un adjectiu en funció de tret característic.]

(2) Preferència cultural:

petxinot de sang *m*

CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA > INVERTEBRATS NO ARTRÒPODES Mol·lusc de l'ordre dels filibranquis i de la família dels àrcids, de valves quasi circulars amb xarnera ampla i amb moltes dents, apreciat per la seva carn *excel·lent*.

És preferible:

→ **petxinot de sang** *m*

CIÈNCIES DE LA VIDA > ZOOLOGIA > INVERTEBRATS NO ARTRÒPODES Mol·lusc de l'ordre dels filibranquis i de la família dels àrcids, de valves quasi circulars amb xarnera ampla i amb moltes dents, molt apreciat per la seva carn.

(21) Quan es fa referència, en la definició, a un altre terme, se n'ha de citar sempre la *denominació principal* i, en cas d'haver-n'hi més d'una de principal, se n'ha de citar aquella que sigui primera alfabètica.

La denominació citada s'ha de *citar de manera completa i exacta* (només es pot flexionar, en plural, femení o un determinat temps verbal, quan la sintaxi de la definició ho exigeixi). Igualment, es pot reduir una denominació a la seva base en cas de fer-hi una segona referència dintre la mateixa definició. (Vegeu el punt 3.2.5.)

Exemples:

(1) Citació de la denominació en una primera referència:

buirac d'arc *m*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Buirac que es colla al *cos de l'arc de politges*.

S'han fusionat dos termes amb elements semblants (*cos de l'arc* i *arc de politges*). És preferible:

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Buirac que es colla al *cos de l'arc d'un arc de politges*.

(2) Citació de la denominació en una segona referència:

→ **renovació de parc eòlic** *f*

ENERGIA > ENERGIA EÒLICA Renovació dels aerogeneradors d'un *parc eòlic*, efectuada amb la finalitat de millorar l'eficiència del parc.

S'ha simplificat la denominació *parc eòlic* en *parc*, en la segona referència. Només en aquest cas és possible l'aplicació de criteris estilístics.

En cas de fer referència a un nom de doble gènere, amb una forma per al masculí i una altra per al femení, n'hi ha prou de citar només la forma masculina, que té, convencionalment i també per raons lingüístiques, valor genèric. (Vegeu el punt 5.6)

Exemple:

→ **clau secreta** *f*

COMERC ELECTRÒNIC > SEGURETAT > ENCRIPATACIÓ I PROTECCIÓ DE DADES Clau coneguda per un *emissor* i els *receptors* corresponents, que permet al primer d'encriptar un missatge, i als segons, de descriptar-lo.

[I no: «Clau coneguda per un emissor -a», «Clau coneguda per un emissor o emissora», etc.]

(22) En la redacció d'una definició, convé tenir en compte diversos punts pel que fa a la relació establerta entre el grup del descriptor i el grup dels trets que el caracteritzen:

- Només quan la relació és d'identitat, perquè el grup de trets té per si sol una validesa semblant al grup del descriptor, es pot utilitzar l'adjectiu *consistent*. (Vegeu el punt 5.4.1.)

Exemple:

Cas adequat:

→ **agafada** *f*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > FUTBOL AMERICÀ Falta *consistent* a impedir l'acció d'un adversari subjectant-lo amb les mans o els braços.

Els dos grups mantenen una relació d'identitat, ja que *impedir l'acció d'un adversari subjectant-lo amb les mans o els braços* constitueix una *falta*.

Cas adequat:

immersió a saturació *f*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SUBMARINISME Immersió *consistent* a igualar la pressió dels gasos inerts del propi organisme amb la pressió exterior d'una determinada profunditat, amb l'objectiu de prolongar-ne la durada.

Els dos grups no mantenen una relació d'identitat, ja que *igualar la pressió dels gasos inerts del propi organisme* no constitueix una *immersió*. Seria preferible.

→ **immersió a saturació** *f*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > SUBMARINISME Immersió efectuada igualant la pressió dels gasos inerts del propi organisme amb la pressió exterior d'una determinada profunditat, amb l'objectiu de prolongar-ne la durada.

- El segon grup de la definició *no pot exemplificar* amb uns quants referents el conjunt de referents apuntats pel primer grup. Per tant, no s'haurien d'utilitzar partícules del tipus *per exemple, com ara*, etc. En canvi, sí que es pot apuntar a un conjunt prototípic, amb partícules del tipus *sobretot, especialment, generalment*, etc. (Vegeu els punts 5.4.3 i 5.4.4.)

Exemple:

Cas adequat:

→ **vulnerabilitat** *f*

CIÈNCIES DE LA SALUT > PSIQUIATRIA Propensió a rebre un dany o un perjudici, *sobretot* moral, o a patir un determinat trastorn mental.

Cas inadequat:

aigües històriques *f pl*

GEOGRAFIA Espais marítims que tradicionalment han estat considerats part del territori d'un estat determinat, *per exemple* les embocadures de rius, els espais entre illes, o entre les illes i la costa, o les badies.

És preferible:

→ **aigües històriques** *f pl*

GEOGRAFIA Espais marítims que tradicionalment han estat considerats part del territori d'un estat determinat.

Nota: Són exemples d'aigües històriques les embocadures de rius, els espais entre illes, els espais entre les illes i la costa, o les badies.

(23) S'ha d'utilitzar de manera preferent l'*article indefinit* i reservar l'article definit per als casos en què ja s'ha fet menció a aquella denominació o en què la denominació fa referència a una part d'un conjunt que també surt a la definició (abans o després).

Exemple:

→ **gropa** *f*

ESPORTS > GIMNÀSTICA Part d'un cavall amb arcs compresa entre l'arc dret i el final de l'aparell, mirant-lo de cara.

S'utilitza article indefinit per a la denominació mencionada per primera vegada (*un cavall amb arcs*) i article definit per a la seva segona menció (*l'aparell*) i per a les denominacions que són parts d'un conjunt (*l'arc dret, el final*, respecte a *cavall amb arcs*).

7.2 En un nom

(1) D'acord amb la regla general, la definició d'un nom ha de tenir la categoria gramatical de nom. Per a aconseguir-ho, hi ha dues vies:

- Utilització d'un *descriptor* (és a dir, un definidor que també sigui nom), el qual, en tant que nucli semàntic i nucli sintàctic de la definició, assegurí tant l'equivalència semàntica com l'equivalència sintàctica amb la denominació. És la solució preferible, si no és que es vol destacar una relació morfològica amb un terme que té una categoria gramatical diferent. (Vegeu els punts 2.1 i 2.1.1.a.)

Exemple:

→ **buró** *m*

FUSTERIA > CONSTRUCCIONS > MOBILIARI BÀSIC DE L'HABITATGE *Taula* per a oficina o despatx, normalment proveïda de dos bucs amb calaixos i un calaix entre els dos bucs o, més petita, amb un buc i un calaix.

- Utilització d'una *fórmula d'equivalència sintàctica* que doni valor de nom a una definició amb un definidor que no és un nom.

Les fórmules més habituals són «acció de» i «efecte de», per als definidors verbals, i «qualitat de», per als definidors adjectivals. (Vegeu els punts 2.1.1.b i 3.2.3.a.)

Exemple:

→ **desacoblament** *m*

INFORMÀTICA *Acció de desconnectar* un ordinador portàtil d'una estació d'acoblament.

→ **lleugeresa** *f*

ART > ESCULTURA *Qualitat de lleuger* especialment en relació als moviments i el volum.

(2) El terme definit pot mantenir una relació de conjunt-individu respecte als seus referents, situació que requereix una *fórmula de pluralitat de referents*. Aquesta relació pot ser de dues menes:

- El terme apunta de manera unitària a un conjunt de referents. En aquest cas, convé una fórmula globalitzadora del tipus «Conjunt de», «Gènere de», «Seqüència de», etc. Encara que s'estigui definint un plural lexicalitzat, cal aplicar aquesta fórmula, en comptes d'utilitzar un descriptor en plural sense fórmula (excepte si el descriptor, és clar, també és un plural lexicalitzat). (Vegeu el punt 3.2.3.b.)

Exemple:

→ **moviments de lliscament** *m pl*
ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > PATINATGE SOBRE GEL > PATINATGE ARTÍSTIC *Seqüència de* moviments bàsics del programa lliure masculí executada amb música i ajustada als requisits preestablerts en cada prova o competició, que es caracteritza per un treball de fils molt marcat.
[I no *«Moviments bàsics», perquè la forma canònica és *moviment*.]

- El terme apunta a un sol referent d'un conjunt d'elements finit i organitzat. En aquest cas, és útil la fórmula «Cascun de», que és preferible a «Qualsevol de». (Vegeu el punt 3.2.3.b.)

Exemple:

→ **ala** *f*
TRANSPORT > TRANSPORT AERI *Cascun dels dos* elements llargs i plans que sobresurten del buc d'un avió per a mantenir l'estabilitat de l'aparell durant el vol.

(3) El terme definit pot mantenir una relació de tot – part o fase respecte al seu descriptor. Aquesta relació exigeix una *fórmula de relació partitiva* per a cada part i fa aconsellable recollir la relació de les parts per al tot:

- Terme corresponent a una de les parts o fases: Convé encapçalar la definició amb aquesta informació i amb una referència al conjunt al qual pertany. Si, a més, es pot establir una ordenació numèrica de les parts o fases, també és útil fer-ho constar. (Vegeu els punts 2.1.2.c i 3.2.3.c.)

Exemple:

→ **atac** *m*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > NATACIÓ *Fase primera d'una braçada, corresponent al moviment del braç d'entrar a l'aigua.*

[Aquest exemple està lligat amb l'exemple següent.]

- Terme corresponent al tot o conjunt: És bo recollir quines són les parts o fases que el componen, però no en la definició (donaria lloc a una definició parafràstica partitiva i es cauria fàcilment en la circularitat) sinó en la nota. (Vegeu els punts 2.1.2.c i 3.1.3.)

Exemple:

braçada *f*

ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > NATACIÓ *Cadascun dels moviments cíclics complets d'un braç efectuats dintre i fora de l'aigua en nedar.*

→ Nota: Una braçada es compon de les fases d'atac, empenta i recuperació.

[Aquest exemple està lligat amb l'exemple anterior.]

(4) No s'ha d'utilitzar cap fórmula que indiqui que el definit és una de les realitzacions possibles del definidor (és a dir, fórmules com ara «Mena de», «Tipus de», etc.). Aquest significat ja és implícit en una definició terminològica, perquè un hipònim sempre és un tipus del seu hiperònim. (Vegeu el punt 5.5).

Exemple:

alcohol *m*

ALIMENTACIÓ > BEGUDES *Tota mena de beguda obtinguda per destil·lació*

És innecessari indicar explícitament que es tracta d'un genèric:

→ **alcohol** *m*

ALIMENTACIÓ > BEGUDES *Beguda obtinguda per destil·lació.*

(5) En un nom que presenti un complement agentiu, sigui o no un *nom deverbal*, no té sentit recollir entre comes el subjecte del verb amb què es pot relacionar, ja que aquest ús correspon a una fórmula d'introducció d'elements extrínsecs reservada als verbs.

Exemple:

avançament *m*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN Acció de passar, *un corredor*, al davant d'un altre concursant.

És preferible:

→ **avançament** *m*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN Acció d'un corredor de passar al davant d'un altre concursant.

7.3 En un verb

(1) D'acord amb la regla general, la definició d'un verb ha de tenir la categoria gramatical de verb.

Com que no hi ha cap fórmula d'equivalència sintàctica per a donar aquesta categoria (vegeu, però, el punt 3.2.3.a), totes les definicions de verb han d'estar encapçalades per un verb hiperònim del definit (un *descriptor*), que els proporcionï equivalència semàntica i equivalència sintàctica. El definit, doncs, ha de ser un tipus del seu descriptor, ni que sigui molt general. (Vegeu els punts 2.1 i 2.1.1.a.)

Exemple:

→ **col·lapsar** *v intr*

CONSTRUCCIÓ *Deformar-se*, una estructura, fins a un punt crític, de manera que hi ha perill que se'n produeixi la caiguda total o parcial, com a conseqüència d'un pes excessiu o d'una deformació dels materials que la constitueixen.

(2) S'han de recollir en la definició el subjecte i els complements verbals forts del terme definit (és a dir, els *elements extrínsecs* del definit) quan el descriptor té uns complements o un subjecte semànticament més amplis que el definit, quan hi ha diferències de règim sintàctic entre el descriptor i el definit o bé quan un element posterior de la definició hi ha de fer referència. (Vegeu els punts 3.2.3.f i 3.2.4, el punt 3.2.4.a.1 amb relació al subjecte, el punt 3.2.4.a.2 amb relació als complements verbals i el punt 4.2.)

Exemple:

(1) Subjecte i complements forts no coincidents semànticament amb el definit:

→ **avortar** *v tr*

INFORMÀTICA > ESTRUCTURA DE LES DADES Interrompre, *un usuari*, de manera controlada el procés d'un programa abans que finalitzi.

Com que *avortar* no té com a únic subjecte possible *un usuari* (la interrupció podria ser deguda a una fallada del sistema) ni tampoc no té com a únic complement directe possible *procés d'un programa*, la definició recull el subjecte i el complement directe més restringits de *avortar*. Això evidencia les diferències semàntiques.

(2) Complements forts no coincidents sintàcticament amb el definit:

→ **donar un cop de cap** *v intr*

ESPORTS > ESPORTS DE COMBAT > TAEKWONDO Atacar intencionadament *l'adversari* amb un cop de cap.

Com que *atacar* i *donar un cop de cap* comparteixen el primer complement fort (*un adversari*) però, en canvi, per al descriptor és un complement directe i per al definit és un complement indirecte, la definició recull el complement fort. Això evidencia la diferència sintàctica.

(3) Referència posterior a un complement del descriptor compartit amb el definit:

marcar per davant *v tr*

→ ESPORTS > ESPORTS AQUÀTICS > WATERPOLO Marcar *un atacant* situant-s'hi davant per impedir-LI una acció de joc concreta.

L'existència de dos pronoms febles que fan referència al complement «un atacant» obliga a incloure'l a la definició, tot i la redundància pel fet de ser un complement compartit pel definit i el descriptor.

(3) La definició ha de respectar al màxim l'estructura sintàctica del terme definit. Per això, en cas de no haver-hi un sistema gràfic de representació establert (marcatge dels complements amb parèntesis, claudàtors, subíndexs, etc.), s'ha de *prioritzar l'ordenació sintàctica* del terme definit davant de l'ordenació sintàctica pròpia del descriptor, recollint en primer lloc el primer complement del definit, en segon lloc el segon complement, etc., abans que els complements propis (Vegeu el punt 3.2.4.a.2.)

Exemple:

Es prioritza el complement fort del terme definit (*un bot de rem*) posant-lo davant d'un complement fort del descriptor (*estabilitat de les bandes*) que el definit no té perquè en el definit és intrínsec.

→ **anivellar** *v tr*

ESPORTS > ESPORTS NÀUTICS > REM Donar *a un bot de rem* estabilitat de les bandes respecte a la línia de flotació.

(4) En cas de no haver-hi un sistema gràfic de marcatge, convé crear dos termes per a una *extrinsicitat de complements alternatius* dintre la mateixa paràfrasi (és a dir, el definit pot seleccionar un complement o altre de la definició per a la mateixa funció sintàctica, vegeu el punt 4.4.1.a) i per a una *extrinsicitat d'abast variable* dintre el mateix complement (és a dir, el definit selecciona un complement sencer de la definició o bé només una part d'aquest complement, vegeu el punt 4.4.1.b).

Exemples:

(1) Variació segons quin sigui l'element extrínsec de la paràfrasi pres com a complement

disparar *v tr*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR OLÍMPIC Fer expel·lir un projectil a una arma.

Estructura 1: *v tr* Fer expel·lir (un projectil)_{CD} a una arma [= Disparar una bala].

Estructura 2: *v tr* Fer expel·lir un projectil a (una arma)_{CD} [= Disparar una arma].

Cal resoldre-ho fent-ne dos termes, amb definicions que posin de manifest l'estructura corresponent:

disparar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR OLÍMPIC Fer expel·lir un projectil a una arma.

disparar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR OLÍMPIC Fer que una arma expel·leixi un projectil.

(2) Variació segons l'abast de l'extrinsicitat

tibar *v tr*

ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Estirar la corda d'un arc fins al punt d'ancoratge.

Estructura 1: *v tr* Estirar (la corda d'un arc)_{CD} fins al punt d'ancoratge [= Tibar una corda].

Estructura 2: *v tr* Estirar la corda de (un arc)_{CD} fins al punt d'ancoratge [= Tibar un arc].

Cal resoldre-ho fent-ne dos termes, amb definicions que posin de manifest l'estructura corresponent:

tibar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Estirar la corda d'un arc fins al punt d'ancoratge.

tibar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR AMB ARC Posar un arc en el punt d'ancoratge estirant-ne la corda.

(5) En casos d'estructures sintàctiques relacionades per conversions més o menys sistemàtiques, s'ha d'estudiar la conveniència de desdoblar els termes. Es poden citar com a conversions d'una certa sistematicitat l'*organització diferent* de complements (és a dir, un complement fa una funció en una estructura i una funció diferent en l'altra, vegeu el punt 4.4.2), els *usos absoluts* (és a dir, un complement pot ser realitzat o no, vegeu el punt 4.4.3.a) i les *transformacions d'ergativitat* (és a dir, el complement directe d'una estructura esdevé subjecte en l'estructura relacionada, la qual té, doncs, un complement menys; vegeu el punt 4.4.3.b).

Exemples:

(1) Organització diferent dels complements

matar *v tr*

ESPORTS > ESCACS Eliminar una peça contrària de l'escaquer.

Estructura 1: *v tr* Algú eliminar una peça contrària de l'escaquer (amb una peça pròpia) [= Matar un peó amb un alfil].

Estructura 2: *v tr* (Una peça) eliminar una peça contrària de l'escaquer [= Un alfil, matar un peó].

Sembla adequat fer-ne dos termes:

matar *v tr*

→ ESPORTS > ESCACS Eliminar una peça contrària de l'escaquer amb una peça pròpia que es desplaça fins a la casella d'aquesta peça eliminada.

matar *v tr*

→ ESPORTS > ESCACS Eliminar, una peça, una peça contrària de l'escaquer per mitjà d'un desplaçament fins a la casella d'aquesta peça eliminada.

(2) Ús absolut

migrar *v tr*

→ INFORMÀTICA > PROGRAMARI Traspassar dades d'un sistema informàtic a un altre, especialment quan aquest traspàs requereix una programació específica [= Migrar les dades; Migrar].

L'ús absolut consisteix en la no-realització del complement directe en determinats contextos. Tanmateix, molts verbs transitius permeten en realitat un ús absolut, de manera que sembla millor fer-ne un únic terme sense cap mena de marca especial.

(3) Transformació d'ergativitat

La transformació d'ergativitat consisteix en dues estructures d'un mateix verb en què la primera consta de subjecte, verb i complement directe i la segona només de subjecte (que no és el mateix, sinó el que abans era el complement directe) i verb, sovint en construcció pronominal. En terminologia no hi ha manera de marcar aquesta relació i, per tant, sembla preferible fer-ne dos termes i recollir l'estructura o les estructures que siguin freqüents en l'àmbit.

trencar *v tr*

→ ESPORTS > CAÇA. PESCA. TIR > TIR > TIR OLÍMPIC Fer trossos, un tirador, el plat contra el qual apuntava.

Es desestima per raons de freqüència l'estructura «Un plat, fer-se trossos» (corresponent a la frase *El plat no es va trencar*).

trencar-se *v pron*

→ INDÚSTRIA ALIMENTÀRIA Clivellar-se, el pa, una vegada pastat i abans d'enfornar-lo, a conseqüència del llevat que se li ha afegit.

Es desestima per raons de freqüència l'estructura «Clivellar el pa...» (corresponent a la frase *L'excés de llevat va trencar el pa*).

7.4 En un adjectiu

(1) D'acord amb la regla general, la definició d'un adjectiu ha de tenir la categoria gramatical d'adjectiu. Per a aconseguir-ho, hi ha dues vies:

- Utilització d'un *descriptor* (és a dir, un definidor que també sigui adjectiu), el qual, en tant que nucli semàntic i

nucli sintàctic de la definició, assegurí tant l'equivalència semàntica com l'equivalència sintàctica amb la denominació. És possible en pocs casos. (Vegeu els punts 2.1 i 2.1.1.a.)

Exemple:

→ **melismàtic -a** *adj*

MÚSICA Dit de la seqüència o del dibuix melòdic molt ornamentats.

[*Dit de la seqüència o del dibuix melòdic* és l'element extrínsec corresponent a l'antecedent de l'adjectiu *melismàtic -a*.]

- Utilització d'una *fórmula d'equivalència sintàctica* que doni valor d'adjectiu a una definició amb un definidor que no és un adjectiu. Resulta, de molt, el cas més freqüent.

Les fórmules més habituals són «relatiu a» i «de», per als definidors nominals, i «que», per als definidors verbals. (Vegeu els punts 2.1.1.b i 3.2.3.a.)

Exemples:

→ **auricular** *adj*

CIÈNCIES DE LA SALUT > FISIOLOGIA HUMANA > ULL I ORELLA
Relatiu a l'audició.

→ **cerebel·lós -osa** *adj*

CIÈNCIES DE LA SALUT > NEUROLOGIA *Del cerebel.*

→ **digital** *adj*

ENGINYERIA INDUSTRIAL > ENGINYERIA MECÀNICA *Que expressa mesures en caràcters numèrics.*

(2) Quan és necessari perquè el definidor té un antecedent semànticament més ampli que el definit, s'ha de recollir en la definició aquest antecedent del terme definit (que és un dels *elements extrínsecs*). La fórmula d'introducció d'elements extrínsecs més habitual és *Dit de + NOM*. (Vegeu els punts 3.2.3.f, 3.2.4 i 3.2.4.b.)

Exemple:

→ **faisandé** *adj*

PROCEDIMENTS CULINARIS > TRACTAMENT DELS PRODUCTES > PREPARACIÓ *Dit de la carn de caça sotmesa a un inici de descomposició perquè adquireixi un tast adequat.*

7.5 En un adverbi

(1) D'acord amb la regla general, la definició d'un adverbi ha de tenir la categoria gramatical d'adverbi. Per a aconseguir-ho, hi ha tres vies:

- Utilització d'un *descriptor* (és a dir, un definidor que també sigui adverbi), el qual, en tant que nucli semàntic i nucli sintàctic de la definició, asseguri tant l'equivalència semàntica com l'equivalència sintàctica amb la denominació. És possible en molts pocs casos. (Vegeu els punts 2.1 i 2.1.1.a.)

- Utilització d'una *fórmula d'equivalència sintàctica* que doni valor d'adverbi a una definició amb un definidor que no és un adverbi. Resulta, de molt, el cas més freqüent.

Les fórmules més habituals són «d'una manera» i «de manera» per als definidors adjectivals, i «amb» per als definidors nominals. (Vegeu els punts 2.1.1.b i 3.2.3.a.)

Exemples:

→ **gastronòmicament** *adv*

GASTRONOMIA *D'una manera* gastronòmica.

→ **a mà dreta** *loc adv*

ESPORTS > HÍPICA *Amb el costat dret* del concursant de cara al centre de la pista de doma.

- Utilització d'un *nucli sintàctic* de la definició que pugui desenvolupar les funcions sintàctiques d'un adverbi, com ara un verb conjugat en gerundi (però no en cap altra temps verbal), una preposició o una locució preposicional.

Exemples:

→ **a rebuf** *loc adv*

ESPORTS > ESPORTS DE MOTOR *En una posició* immediatament a continuació d'un vehicle en moviment per a aprofitar-ne el rebuf en el transcurs d'una prova.

→ **de cua** *loc adv*

ESPORTS > ESPORTS D'HIVERN > SURF DE NEU *Manera de fer surf situant* la cua de la planxa de neu davant l'espàtula sense canviar la posició dels peus en les fixacions.

[La definició pròpiament comença amb «situant la cua», ja que *Manera de fer surf* és una fórmula d'introducció d'element extrínsec.]

(2) Quan és necessari perquè el definidor té un antecedent verbal semànticament més ampli que el definit, s'ha de recollir en la definició aquest antecedent del terme definit (un dels *elements extrínsecs*). És una fórmula d'introducció d'elements extrínsecs adequada *Manera de + VERB*. (Vegeu els punts 3.2.3.f, 3.2.4 i 3.2.4.c.)

Exemple:

→ **a la petarrellada** *adv*

GASTRONOMIA > PROCEDIMENTS CULINARIS *Manera de coure els aliments* posant-los sobre una rajola i cobrint-los de llenya encesa.

7.6 En altres categories

Només en categories gramaticals diferents de nom, verb, adjectiu i adverbi (molt rares, d'altra banda, en terminologia) són lícites les *definicions metalingüístiques*. (Vegeu el punt 2.2.)

Exemples:

(1) Amb una categoria gramatical d'interjecció

→ **va de bo!** *interj*

ESPORTS > ESPORTS DE PILOTA > PILOTA > PILOTA VALENCIANA Expressió amb què el servidor indica que es disposa a fer el servei.

(2) Amb una locució llatina

→ **actio popularis** *loc llat*

DRET INTERNACIONAL Locució llatina que fa referència a una reclamació que pot ser exigida per qualsevol membre de la comunitat internacional.

8. Bibliografia

- BÉJOINT, Henri. «Nouvelle lexicographie et nouvelles terminologies: Convergences et divergences». A: L'HOMME, Marie-Claude; VANDAELE, Sylvie (dir.). *Lexicographie et terminologie: Compatibilité des modèles et des méthodes*. Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa, cop. 2007, p. 29-78.
ISBN 978-2-7603-0660-8
- BESSÉ, Bruno de. «Terminological definitions». A: WRIGHT, Sue Ellen; BUDIN, Gerhard. *Handbook of terminology management*. Vol. 1, *Basic aspects of terminology management*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1997, p. 63-74.
ISBN 90-272-2154-5
- CABRÉ, Teresa. «La terminologie, une discipline en évolution: Le passé, le present et quelques éléments prospectifs». A: L'HOMME, Marie-Claude; VANDAELE, Sylvie (dir.). *Lexicographie et terminologie: Compatibilité des modèles et des méthodes*. Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa, cop. 2007, p. 79-109.
ISBN 978-2-7603-0660-8
- CATALUNYA. SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA. SECCIÓ D'ASSESSORAMENT. *Marcar les diferències: La representació de dones i homes a la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, 2005. (Criteris Lingüístics; 6)
ISBN 84-393-6746-5
També disponible en línia a: <<http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/Altres/Arxius/majus.pdf>> [Consulta: 19 març 2009]
- COLUCCIA, Stefania. «La definizione in terminologia e terminografia». A: MAGRIS, Marella [et al.]. *Manuale di terminologia: Aspetti teorici, metodologici e applicativi*. Milano: Ulrico Hoepli, cop. 2002, p. 83-98.
ISBN 88-203-2943-3

- Esports, dones i llengua*. Vol. 1, *Estatuts: Un model*. Barcelona: Unió de Federacions Esportives Catalanes, 2007.
- FABRA, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. 17a ed. Barcelona: Edhasa, 1983.
ISBN 84-350-120-2
- GESCHÉ, Véronique. «Évaluation des définitions d'ouvrages». *Meta*. Vol. 42 (1997), núm. 2, p. 374-390.
- GILREATH, Charles T. «Why English definitions should begin with articles in ISO terminology standards». *Terminology*. Vol. 3 (1996), núm. 2, p. 335-342.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. València: Edicions 3 i 4; Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Palma de Mallorca: Moll, 1995.
ISBN 84-412-2477-3; 84-297-3981-5
També disponible en línia a: <<http://www.iec.cat/diec1/entrada/diec.asp>> [Consulta: 19 març 2009]
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana, 2007.
ISBN 978-84-412-1454-5; 978-84-297-5977-8
També disponible en línia a: <<http://dlc.iec.cat/>> [Consulta: 19 març 2009]
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* [en línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, [2009].
<<http://dcc.iecat.net/ddlc/index.asp>> [Consulta: 19 març 2009]
- LARIVIÈRE, Louise. «Comment formuler une définition terminologique». *Meta*. Vol. 41 (1996), núm. 3, p. 405-418.
- OFFICE QUÉBÉCOISE DE LA LANGUE FRANÇAISE. *La définition terminologique*. Version du 8 mai 2006. [Versió de treball].
- RAFEL i FONTANALS, Joaquim. «Sobre la normalització dels diccionaris catalans: Els elements intrínsecs i extrínsecs en les definicions lexicogràfiques». A: *La Corona de Aragón y las lenguas románicas. Miscelánea de homenaje para Germán Colón*. Tübingen: Gunter Narr, 1989, p. 451-452.
ISBN 3-878-08303-3
- RAFEL i FONTANALS, Joaquim. *Lexicografia*. Barcelona: UOC, 2005.
ISBN 84-9788-318-7

- SOL, Lluís. *Les informacions extrínseques en les definicions de verbs*. 1993. [Document inèdit].
- SOLER i BOU, Joan. *Definició lexicogràfica i estructura del diccionari*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2006. (Biblioteca Filològica; 54)
ISBN 84-7283-858-7
- TEMMERMAN, Rita. *Towards new ways of terminology description: The sociocognitive-approach*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, cop. 2000. (Terminology and Lexicography Research and Practice; 3)
ISBN 90-272-2326-2
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari general de l'esport*. [En premsa].
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Metodologia del treball terminològic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1990.
ISBN 84-393-1497-3
- UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA; TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA; ENCICLOPÈDIA CATALANA. *Diccionari de telecomunicacions*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2007. (Ciència i Tecnologia)
ISBN 978-84-412-1459-0; 978-84-393-7408-4
- VÉZINA, Robert [et al.]. *La rédaction de définitions terminologiques*. [Montréal]: Office québécois de la langue française, 2009.
ISBN 978-2-550-55484-4

9. Índex analític

- abreviatura 202
- acció* 176
- acció de* 76, 226
- acció i efecte de* 76
- acumulació d'oracions
 - relatives 142
- amb* 80, 236
- antecedent d'un adjectiu 105
- antigament* 162
- aplicat a* 105
- arbre hiperonímic 15
- article 164
- article definit 115, 164, 225
- article indefinit 164, 225
- atracció lèxica 44, 120, 202, 221
- autoreferència 54

- cadascun de* 81, 227
- camp conceptual 13
- cap de sèrie 136, 221
- circularitat 59, 214
- classe de* 81, 181
- cohipònim 16, 61, 64, 124, 137, 139, 168, 220
- col·loquialment* 20, 162, 207, 222
- color 133, 218
- com ara* 179, 224,
- com és ara* 179
- complement alternatiu 153, 231
- complement de règim verbal 101
- complement directe 101

- complement fort 101
- complement indirecte 101
- component de* 83
- condició de* 76
- conjunt de* 81, 227
- consistent* 175, 224
- coordinació copulativa 141, 192, 219
- coordinació disjuntiva 192, 219

- d'una manera* 79, 236
- de* 77, 235
- de la naturalesa de* 77
- de manera* 79, 236
- definició completament negativa 172
- definició enciclopèdica 23, 206
- definició lexicogràfica 23, 206
- definició lingüística 28
- definició metalingüística 46, 209, 238
- definició ostensiva 49, 210
- definició parafràstica 28, 209
- definició parafràstica antonímica 41, 213
- definició parafràstica antonímica per cessació* 42
- definició parafràstica antonímica per oposició* 41
- definició parafràstica extensiva 36

definició parafràstica
 intensiva 35, 212
 definició parafràstica
 morfosemàntica 44, 213
 definició parafràstica partitiva
 38, 212, 228
 definició parafràstica
 relacional 32, 146, 151, 212
 definició parafràstica
 substancial 31, 151, 211
 definició paral·lela 139, 220
 definició parcialment
 negativa 171
 definició per comparació 171,
 220
 definició terminològica 22,
 206
 definidor 29, 216
 definit 64
 denominació complexa
 sintagmàtica 55, 115, 134,
 217
 descriptor 16, 29, 31, 217, 226,
 229, 234, 236
 díctic 96, 115, 148
differentiae 35, 177
 dimensió 133, 218
dit de 105, 235
 doble definidor 84
 doble descriptor 84, 217

efecte de 76, 226
efectuat 177
 element del contorn 91
 element extrínsec 89, 91, 230
 element intrínsec 91
en desús 162
en què 177
en un registre col·loquial 162
 equivalència semàntica 28,
 35, 212
 equivalència sintàctica 28, 31,
 146, 211
 ergativitat 159, 233

especialment 178, 224
estat de 76
executar una fase x de 83
etc. 178
expressió 182
 extrinsicitat d'abast variable
 154, 231
 extrinsicitat d'abast variable
 231

família de 81
fase x de 83
fet 176
fet de 76
 flexió de l'adjectiu 191
 flexió del verb 191
 forma 133, 218
 fórmula d'equivalència
 sintàctica 32, 75, 87, 100,
 166, 189, 216, 226, 235, 236
 fórmula d'introducció
 d'elements extrínsecs 88,
 105, 108, 166, 189, 216, 235,
 237
 fórmula d'oposició 41, 166
 fórmula de cessació 42, 166
 fórmula de conversió
 sintàctica 75
 fórmula de pluralitat de
 referents 80, 87, 166, 189,
 216, 226
 fórmula de relació partitiva
 38, 83, 166, 189, 216, 227

generalment 178, 224
gènere de 81, 227
genus 35, 177

 herència de trets 18
 hiperònim 16
 hipònim 16

impròpiament 162, 222
 informació enciclopèdica 66,
 207

lletres 116

magnitud 117

manera de 237

material 133, 218

mena de 181

metallengua de definició 187, 221

no 41

nom 182

nom de doble gènere 182

nom de verbal 100, 229

nomenclatura 86

numeral 116

observació lingüística 162

ordenació de la informació 131

ordenació semàntica 132, 218

ordenació sintàctica 103, 132, 145, 168, 231

paràfrasi definidora 87

parèntesis 69

part de 83

per exemple 179, 224

per extensió 20, 207

però 169

pertanyent a 77

polisèmia 21

posició 133, 218

practicat 177

preferència de l'autor de la definició 163

pronom díctic 196

pronom feble 96, 148

prova 176

prova de la substitució 56, 211

qualitat de 76, 226

qualsevol de 81, 227

que 78, 235

que consisteix 175

que no 169

redundància 64, 215

referent 13

relació d'especificació 177

relació d'exemplificació 179

relació d'identitat 175

relació de restricció prototípica 178

relatiu a 77, 235

relatiu o pertanyent a 77

riquesa lèxica 200

s'aplica a 105, 108, 111

semblant a 169

sense 41

seqüència de 81, 227

sèrie de 81

símbol 202

similar a 169

sinonímia 22, 200, 208

systema formulari 92

systema gràfic 92, 106

sobretot 178, 224

sovint 178

subjecte 96

també 20, 207

terme amb categoria gramatical endògena 44

terme amb categoria gramatical exògena 44

tipus de 181

transformació d'elevació instrumental 156

tret accidental 142

tret característic 88, 131, 216, 218

tret distintiu 124

tret específicatiu 142

tret essencial 124, 142

tret explicatiu 142

tret extrínsec 133, 218

tret intrínsec 132, 218
tret no essencial 124

ubicació 133, 218
unitat de mesura 117
ús absolut 158, 233
utilitat 133, 218

utilitzat 177

verb complementat per un
adverbi 107

xifres, 116

10. Índex general

Introducció	9
1. Què és una definició terminològica?	13
1.1 Caracterització general.....	13
1.2 Estructuració del camp conceptual.....	15
1.3 Divisió del camp conceptual	19
1.4 Definició terminològica, definició lexicogràfica i definició enciclopèdica.....	22
2. Tipus.....	27
2.1 Definicions parafràstiques: definidors i descrip- tors	28
2.1.1 Classificació segons el procediment d'equi- valència sintàctica.....	31
a) Definicions parafràstiques substancials .	31
b) Definicions parafràstiques relacionals...	32
2.1.2 Classificació segons el procediment d'equi- valència semàntica	35
a) Definicions parafràstiques intensives.....	35
b) Definicions parafràstiques extensives....	36
c) Definicions parafràstiques partitives.....	38
d) Definicions parafràstiques antonímiques	41
e) Definicions parafràstiques morfosemàn- tiques	44
2.2 Definicions metalingüístiques	46
2.3 Definicions ostensives.....	49
3. Característiques	53
3.1 Principis bàsics	53
3.1.1 No-utilització de la denominació en la de- finició	53
3.1.2 Equivalència i prova de la substitució.....	56
3.1.3 El problema de la circularitat	59
3.1.4 El problema de la redundància.....	64

3.1.5	Unicitat de la definició terminològica	66
3.2	Característiques formals	67
3.2.1	Forma unitària d'una definició: la puntuació interna	67
3.2.2	Presència de verbs en forma personal.....	72
3.2.3	Estructura prototípica d'una definició ter- minològica	74
	a) Fórmula d'equivalència sintàctica	75
	b) Fórmula de pluralitat de referents	80
	c) Fórmula de relació partitiva.....	83
	d) Definidor d'equivalència semàntica bà- sica.....	84
	e) Trets característics	88
	f) Elements extrínsecs.....	89
3.2.4	L'expressió dels elements extrínsecs en una definició terminològica.....	91
	a) En els verbs: Subjecte i complements verbals	95
	3.2.4.a.1 Subjecte.....	96
	3.2.4.a.2 Complementes verbals	101
	b) En els adjectius: Antecedent.....	105
	c) En els adverbis: Verb complementat.....	107
3.2.5	Citació de les denominacions incloses en una definició terminològica.....	112
3.2.6	Espectura dels numerals en lletres o xifres	116
3.3	Característiques semàntiques.....	118
3.3.1	Significat unitari d'una definició: paràfrasi única, elements únics.....	118
3.3.2	Grau d'especificació d'una definició termi- nològica	121
3.3.3	Denominació i definició terminològica: ni pressuposició, ni paràfrasi	126
3.3.4	Àrea temàtica i definició terminològica: pressuposició.....	129
3.3.5	Ordenació de la informació.....	131
3.3.6	Definidor d'una denominació complexa sintagmàtica.....	134
3.3.7	Paral·lelisme de les definicions.....	137
4.	Qüestions sintàctiques	141
4.1	Coordinació copulativa d'oracions.....	141

4.2	Repetició d'arguments del definidor.....	145
4.3	Representació de l'estructura sintàctica dels verbs.....	149
4.4	Un terme per a cada estructura sintàctica.....	151
4.4.1	Abast diferent de l'extrinsicitat.....	152
	a) Extrinsicitat de complements alternatius.....	153
	b) Extrinsicitat d'abast variable en un mateix complement.....	154
4.4.2	Organització diferent dels complements.....	155
4.4.3	Excepcions.....	157
	a) Usos absoluts.....	158
	b) Transformacions d'ergativitat.....	159
5.	Estil de redacció.....	161
5.1	Objectivitat.....	161
5.1.1	Observacions lingüístiques sobre la denominació.....	162
5.1.2	Preferències de l'autor de la definició.....	163
5.1.3	Ús de l'article definit i l'article indefinit.....	164
5.2	Simplicitat.....	166
5.3	Relacions establertes amb altres definicions.....	168
5.3.1	Definicions sobre un model.....	169
5.3.2	Definicions negatives.....	171
5.4	Relacions establertes a l'interior d'una definició.....	173
5.4.1	Relacions adequades d'identitat (<i>consistent</i>).....	175
5.4.2	Relacions adequades d'especificació (<i>en què</i>).....	177
5.4.3	Relacions adequades de restricció prototípica (<i>especialment, sobretot</i>).....	178
5.4.4	Relacions inadequades d'exemplificació (<i>com ara</i>).....	179
5.5	Qüestions relatives al definidor.....	180
5.6	Referència en la definició a un nom de doble gènere.....	182
6.	Característiques de la metallengua de definició.....	187
6.1	Característiques lingüístiques pròpies del registre.....	190
6.1.1	Correcció lingüística.....	190
	a) Flexió de l'adjectiu i flexió del verb en les coordinacions.....	191

b)	Control de les coordinacions sintàctiques	195
c)	Utilització de pronoms dítics	196
6.1.2	Normativitat	197
6.1.3	Formes cultes	198
6.1.4	Supradialectalitat	199
6.2	Característiques lingüístiques específiques.....	200
6.2.1	La riquesa lèxica com a defecte.....	200
6.2.2	L'atracció lèxica com a defecte.....	202
7.	Resum dels trets principals d'una definició terminològica	205
7.1	Qüestions generals.....	205
7.2	En un nom	226
7.3	En un verb	229
7.4	En un adjectiu	234
7.5	En un adverbi	236
7.6	En altres categories	238
8.	Bibliografia.....	239
9.	Índex analític	243
10.	Índex general.....	247

en primer terme

En un repertori lèxic, la definició és cabdal per a donar eines a l'usuari que li permetin interpretar el significat d'una paraula en un discurs determinat. A més, però, també hauria de tenir altres utilitats. Per exemple, li hauria d'explicar com es pot fer servir aquella unitat en un discurs propi. O, en el cas d'una definició terminològica, li hauria de servir com a porta d'entrada a aquella matèria, gràcies a les referències a altres termes.

Amb l'objectiu de proposar un model que pugui tenir totes aquestes utilitats, *La definició terminològica* presenta els criteris que el TERMCAT pren en consideració per a la redacció de definicions. Es tracta d'una obra, doncs, adreçada als professionals que elaboren definicions (terminològiques, lexicogràfiques i, en part, enciclopèdiques), però també adreçada als usuaris de diccionaris en general, perquè puguin extreure'n tota la informació que una definició proporciona de manera implícita.

És amb aquesta finalitat eminentment aplicada que s'ha dividit l'exposició teòrica en molts punts, que s'hi ha intercalat un gran nombre d'exemples reals i que s'ha afegit, al final, un capítol de resum de tots els criteris desenvolupats al llarg de l'obra, a tall de manual de consulta ràpida.

ISBN 978-84-9766-327-4

9 788497 663274